4

III. 4. No 5.

... istor... ...rzechna...

... K... Co... 12/13.

Historyi Powszechney Część pierwsza

§1. O Stopniach Pewności Historyczney.

Co do podań. Dzieiów drukowanych dzieiów pisanych.

Dwoiaki iest sposób uczenia się Historyi albo przez Podanie czyli Tradycyą, albo przez Swiadectwo oczu których będąc zdarzenia świadkami opowiadaią nam go. Tradycya pomimo wiele przystęp które czyni dzieiom, nigdy nie iest pewną, gdyż się nie zasadza na świadectwie, inaczey iuż tem samym nie byłaby Tradycyą. Prawdziwości ~~zależy~~ podania aby stopień pewności wysoki musi mieć następuiące cechy ~~mieć~~, 1. powinno bydź publiczne i głośne, 2. by czas wypadku w którym się wydarzyło był nie pewny, nie oznaczony. 3. Zgadzać się musi z historyą naydawnieyszą, a wypadki inne porównane z iey podaniem może iakąkolwiek iskierkę prawdy lub do niey podobieństwa wykazać. — Pewność historyczna która się na wyższym podania sposobie zasadza naymniey iest podobną do prawdy; prawdziwość ta bowiem raz od Opisywaczów niepewnych, drugi raz od Słuchaczów zaś do ust przechodząc, zawsze coś z czystości swey traci, tym zaś niekiedy przyyść do prawdy swey utracenia i do zamatwania takiego iż w niem chociaż była iaka iskierka prawdy dostrzedz się ta nie da w tym ogromnym zbiorze dziwactw. — Z pierwszych których czasach historya pisaną była przez Wieszcze, dlatego że materya iakaś w treści zamknięta i w sposobie przyiemnym łatwiey łatwo do gustu przypadła łatwo się w iego umyśle zostaie. — Powaga Pisarzy historycznych od trzech zawisła okoliczności. 1. albo powinni bydź świadkami przypadku, czyli w tym czasie kiedy rzecz wydarzyła się ta którą oni opisywać przedsięwzięli. ~~albo~~ przekonany czytelnik bydź powinien o ich zdaniu, że ani podchlebstwo ani zazdrość nie powodowała niemi; i aby ich dzieła nie były apokryfą. Otóż w tych 3 okolicznościach zamyka się przepis iakie cechy historya mieć powinna. Powaga pisarz

przymioty Pisarza historyi

drugich zależy od powagi pisarzów pierwszych
z których oni czerpaią, ich wodzami i
przewodnikami mieli. W tym bowiem wszelka
potrzeba ażeby oni mieli zdolność w napi=
saniu. Ich składne umysłu przenikliwość
polityka; Interess własny, lub Interess Narodu
w którym zostaią lub z którego pochodzą. Nadto
podzielnim rządem żyią czyli nie pod Despo=
tycznem gdzie wszystko na wagę złotego
nigdy prawdy pisać nie można. Nadto na=
koniec czyli podłe dusze maią, nie dali
się przekupstwem powodować by napisali
fałsz zamiast prawdy.. Lub wreście
przesąd Narodu i Antypathia iednego ku
drugiemu iak między Rzymem i Kartago
Francyą i Angliią lub Niemcami i Polską.
Te więc znaiąc uwagi możemy podzielić
Dzieiopisów na 4 klassy. W pierwszey się

Charakter Autorów i ich klassy.

zawieraią Autorowie i Aktorowie tegoż czynu
którego opisywali Takimi są Julius
Cezar piszący ~~wojny~~ Komentarz o wojnach
wyprawach i Xenofon, Autor opisu 10.000
Greków do Oyczyzny powrotu. W drugiey
Świadkowie i Przytomni nie pod padaiący
podeyrzeniu. W trzeciey Audytorowie Świadków
Ci iuż o wielki stopień oddala się od Orygina=
łu Malowidło. bo daymy na to iż oni pewne=
mi tylko powodują się uczuciami, do pewnych
tylko passyi maiąc to naysłodszy i naylepiey
zapamiętaią w im się upodoba. W czwartey
umieszczaią się Tłumacze. Wszelkie i więc=
cey takie uwagę dadź można iż żadne tłumacze=
nie nie może nie tracić pewnego stopnia prawdy
gdzież bowiem ta zdolność, oddadź kopiią
wszystkie samey rzeczy, temi samemi kolorami
Oryginał. Gdzie tu pewna idea porównanie,

prawdy, iako w owym migaiącym zwierciadle
odbite promienie nie tak iasno wydaią, aniżeli
były pierwey. Powiedzieliśmy się wyżey że to
tylko prawdy cechę nosi co do nas na piśmie
doszło. Lubo i to wiele ściśle zgadzić potrzeba
względem tego co się cechą prawdy nazywa
przynaymniey powagą dzieła podobnym
uczyniło być niezaprzeczną; iest to źródło
iakiegokolwiek do którego się odwołać potrzeba,
a w tym razie Homer i Hezyod, i Orfeusz
przydadzą się do stwierdzenia podobieństwa iakie-
goś. — Wielka iest odmiana w dziele im się
daley tak od swey tradycyi usuwa i swą
powagę traci a ieżeli się taka ustawnie
u ludów dzikich, lub, przynaymniey nieucywi-
lizowanych, więc dopiero zatrudniać się odbyć
i wynieść pierwiastki początku ludu iakiego
dzikiego? Ludu który nie tylko nie świadomy
w iakichkolwiek umieiętnościach ale nawet
dzikiey swoiey Cywilizacyi; lub nakoniec żadney
nieznaiący. ‡ — Pismo Alfabetyczne którego
wynalazek Fenicyanom przyznaią wielkim iest
tedy dobrodziejstwem dla nas że iego to pomocą
możemy podać czynności nasze naydaleglejsze
czasy. Lecz przedtem i dowcip podał innym ludom
sposoby pisania, czyli chowania pamięci czyli
czynów zdarzeń Narodu swego. Takimi Narodami
byli Egipcyanie którzy hieroglifikami pisali;
Peruwianie którzy węzełkami robionemi, i
Mexykanie którzy pędzlem na płótnie wysta-
wiali i podawali następnym wiekom przod-
ków dzieie.

Zastanowmy się nakoniec nad dwoma wielkie-
mi użytecznemi sposobami pamiętnemi histo-
ryi ułatwionemi przez druk i Kalkografię.
Co do drugiego zważając, pokazuie się iż praca

‡ Sposób pisania historyi może wyiść (lecz tylko
myślnie) za więk[illegible] lub mnieyszy stopień Cywili-
zacyi wszyscy też historycy Kadłubek i Narusze-
wicz, obadway według traktowali materyi
cóż iednak że wzorów w opisaniu obyczaiów
ruskiego, i czynach Narodu!

i mozoł wielki zczyściły względnie kłopotu pisma.
kiedy tymczasem druk przez Guttenberga
Niemca w Roku 1440 wynaleziony nietylko
trudności te załatwił, ale nawet to co Pisarz
w przeciągu lat kilkunastu nietylko ukończyć
ku wiernym nie mógł druk pracę te
uskutecznił. Lecz też sama praca i mozoł
którą łożono na napisanie jakiej księgi
był przyczyną iż się jej starano w tylu energi=
cznym wzmocnić i prawie w treści to wydać
co u nas w kilkudziesiąt Tomach zawarte
nudzi czytelnika i niekiedy w niektórych
sprawia. Prawda że w naszym wieku i czasie
gdzie rozmnożone znacznie ilości pisma
wychodzą wielu znajduje czytelników, którzy
widzą i poprawiają wady, w czem tego dzieła
podług mniejszego lub większego geniuszu
swego, gdy przedtym ukryte u niektórych
tylko rzadkością zarządzonych znajdujące się
Pracy?, lub też na publicznych składach
znajdujące się nie łatwo przystęp do siebie
miały. Uważmy nadto przeszedłszy nietylko
Narodów ale i Familii pojedynczych osób
Manuskrypt Kabinetów lub Scypionów.
Dzieje domu tego przechodziły od pokolenia
do pokolenia nie bez pewności że wspaniały
obfite nieraz więc pokazało się Pismo prze=
czące tem natychmiast starano go się zatracić
w łatwo być mogło przyczyną wyjawienia wyprawy.
Nadto u Greków i Rzymian kiedy dziejopisarze
same wolne osoby lub generalowie wodzowie
byli, na Wschodzie zaś Kapłani podobnemi się
czynnościami trudnili, oczywista rzecz że pole=
cenie się to tylko pisali co upatrywali zbożnej
a przynajmniej sławy i swej i Narodu; używali
przeto pisma owe, które niezgadzały się z ich
zdaniem. U nas zaś kiedy druk stał się

prawie przeniętem handlarskiem, przez pomnożenie dzieł; czyli stąd wynikaiący czuhaią dukaty korzyści swoich. Pomimo tego wszystkie zawsze Starożytni są porządnemi o Stronnictwo. W historyi przeto iest punkt bardzo trudny do zaradzenia, pewni stąd następuiące wyprowadzaią Theoremata: Iże to wszystko co do nas z opowiadania dochodzi trzeba poddadź pod sąd rozsądku czyli też to w Człowieku zdrowym rozsądkiem zgadzać się może. Powtóre choć nasze mniemania w niepewności nas wprawiać mogą tylko iednakże zastanowienie się zdolne są do wyiaśnienia źródła prawdy. Potrzecie Iż będzie przez Analogią niż sensacyą sądzić potrzeba podług przyrodzonego prawidła. Reszta opowiadań czytelnika do tey mierze może się udać do dzieł Condyllaka.

§ II O Prawidłach badania się starożytney Ludów historyi.

a, o duchu systematycznym. i rozbiorowym. b o rozbieganiu się owego Narodu całego, lub o rozdzieleniu się Narodu na różne posady. c Wędrowka Narodów. d o różnicy podobieństwie i tożsamości Mowy i Zwyczaiów. e o odmianach iakim podpadaią czyli, kiedy narodowienowym zostaie przez podbicie go ucywilizowanego, lub ucywilizowany gdy od barbaryińskiego podbity. f O Nazwiskach które sobie nadaią Narody lub maiące nadanie od obcych.

Trudności przekonania się o dokładności iakiego czynu stąd pochodzi iż historyk nie mogąc być oczewistym świadkiem wypadku słuchać musi rozlicznego podania które częstokroć samo z sobą się niezgadzaiące rzecz zamatwaną i niepodobną do odkrycia czynią. Dzieiopis tedy który niby sędzia obowiązany iest słuchania stawionych przed sobą świadków, powinien rzeczy wszystkie biorąc Analogicznie one pod dwoiakiemi uważać stosunkami, to iest; pod stosunkami ich własnych Istot. powtóre stosować co do Świadków. Co do pierwszego czyli zdarzenie opowiedziane zgadza się z rachubą czasu i innych okoliczności; co do drugiego, czyli oni zostanie byli widziane porządnie zatrzymania umyśle i potem prawdę bez żadnych uszczerbków oddadź zmianą swey doskonałości. Stąd dopiero wnosząc i czyniąc zapamiętowania musi znać obszernie wiadomości różne gdyż zmianę tych dopiero potrafi

lepiey i dokładniey szczątki prawdy wykazać.
Jeżeli sfera wiadomości iego iest ciasna lepiey
czemu nie wierzyć a niżeli ślepym potakiwa-
niem bydź przyczyną rozniesionych stąd
błędów. Mieymy zawsze owo wschodnie na
pamięci przysłowie: kto wiele wierzy, wiele
się oszukuie. Herodot gdy opisuiąc podroż
Fenicyan za Nekosa króla Egipskiego od pra-
wioną, (którzy wypłynąwszy na czerwone
morze po 3 latach powrócili śródziemnym)
a wraz się tey podroży widzieli około Indyi
wschodzące słońce, takie swe daie zdanie
„Niechay iak kto chce o tym sądzi ia wątpię,"
Bardzo mądrze ojciec historyi postąpił sobie
w tey mierze iż wolał bardziey wątpić, a niżeli
ślepo temu wierzyć czego nie pojmował. — Prze-
ciwnie czyniąc to stąd wypływa iż od niepoio-
iętych do dziwacznych przechodząc siły natury
nie są nam całkowicie ukryte często to, co
nam się dziwnym bydź zdawało, zrozumieią
potomności w iasnym porządku wyłożywszy
Naturalności ich okaże. Pisarz słuchaiący
świadków zdania zawsze powinien zważać
czy Namiętności, Niedbalstwo, lub Niewiadomość
niemi nie kierowała. Cóż teraz tedy kiedy on sam
człowiekiem będąc tymże wadom podlega. A cóż
dopiero kiedy z trzecich ust słyszemy to czego oczyma
nie widzieli nie często to inaczey, niż w samey
rzeczy wydarzona rzecz opowiedane, chociaż często
w pobliskim okolicy się stała. A ieżeli tak
iest w niezgadzaniu się co do iedności wrażenia
rzeczach, ileż trudności w dociekaniu prawdy
w dziełach Starożytności?
Wierność wypadku nie dostatecznie określonego wtenczas
może za prawdziwy uchodzić, kiedy czynności
stają się stosowne do prawdy, zgadzaiące się
z okolicznościami innemi pospolitemi szczegól-
nemi. W rozbieraniu dzieiów uważać trzeba
na przedmioty Autora nie na liczbę lub Mnogość
Tomów dzieiów iego. Nadto uważać trzeba czyli
pisma iego są prawdziwe a nie podrobione.

podrzuconemi są wtedy kiedy traktuie o osobach ktore przed lub pozniey żyły; i o obyczaiach ktore nie exystowały, w ktorym się Anachronizmy znayduią iak np. w Kadłubku. Często sfałszowanie dzieła poznać można z stylu i toku dzieła. Niepodobna by takim stylem pisali. Przymianie dzieie swoie za czasów Złotey Litteratury Greckiey iak za czasów Augusta. Dosyć prawdy w tey mierze podpada trudności wtenczas kiedy niemasz innych dzieł Autora z ktoremiby ie porownać można. Kiedy w rożnych Edycyach rożne są odmiany tu przydane a tu usunięte; i kiedy podobnież sfałszowane tłomaczenia wychodzą. Pisarze Średnich wieków popełnili wiele błędów wpisanych przez siebie Historyach, lecz wady te nie są przeciw ich winą. Z przyczyn: iż o ieden raz pokazało się na scenie świata Mnostwo ludów dotąd nieznanych, a stąd trudno było prawidło znaleźć w badaniu rozbiorowym tych zdarzeń, przeto powtarzam nie tak im te uchybienia, iak z tym sposobem wytłomaczania nieprawd, uchybienia te przypisać im należy. Sądzili oni o rzeczach lecz bez gruntu nierozważaiąc ani na skład rzeczy, ani charakterów, wcale nie świadomi w dziedzinach prawdy. Systema iest zbiorem Theorematów ktore maią związek między sobą. W tym mieyscu dam różnicę między duchem Filozoficznym: i Prawidłowym. Pierwszy iest dobry i potrzebny, drugi zepsuty i szkodliwy. Pierwszy dał żywość i bystrość iakim Geniuszom, drugi uformował Hypotetyków ktorzy porzuciwszy naturę zbłąkali się ubiegaiąc porzuciwszy drogę rozumu.

Przystąpmy teraz do wyrozumiewania iakie Okoliczności przywiodły rożne Narody że się poruszały i pooddzielały od siebie iak np. Sarmatowie i Tatarowie etc. Lecz wprzod zrobiemy podać nazwiska niektore, ktore w ciągu materyi naszey wypadną nam do tłumaczenia. Naród

Civitas rozumie się zbiór ludu który ma różny
dialektu tak lecz iedne zwyczaie. Który lubo
się różni od siebie szczegołami iednak iednaki
ma charakter tylko np. Niemcy. Szwaycy.
Posada iest wiele ludu zebranego a Lud
iest Individuum maiący iedno prawo
Związek. Obyczaie, chociaż każdy iest
w niektórych szczegołach różny. tak np. Holan=
dya iest Civitas, a Individua Prowincye
Hollenderskie. Brabant, Holland, itd.
Naród iaki mały iezeli się połączy z mniey=
szym, lub kilka małych Narodów iezli się
w iedno złączą taki może nadadź imie całey
posadzie wielkiey np. Switz kanton, nadał
imie Szwaycaryi. — Kiedy wielki lud
iaki w iedney posadzie będący rozdzieli się
i do innego przyłączy lub inne imie weźmie
tedy ginie na niejaki czas z widoku lecz
za kilka set lat znowu na iaw wyidzie, chociaż
i pod obcym nazwiskiem np. Sykambrowie
w pamiętnikach Juliusza Cezara wspominani
giną w historyi pisaney za Augusta, dopiero
w wieku 240. Ery Chrześciańskiey pokazuią
się pod Nazwiskiem Franków. Znać więc
stąd iż zawsze opuścili oyczyznę swoią
wtedy gdy ich broń Rzymska przyciskała, a
zmieszawszy się z innemi Narodami pomniey
dopiero przybyli odzyskać własności swoie.
Tatarowie lud Scytyiski na różne gałęzie
podzielaiący się na Turków Turkomanów
Mongołów przyciśnieni rozpraszaią się i dopie=
ro pokazuią w 5 wieku Ery Chrześciańskiey
zawoiowawszy całą Azyę od Wołgi aż do Japonii
w 10 wieku E. Chr. Seldżukowie w koło 997
Napada na Persyę, zabiera kray ten i stamtąd
mieszkańcami się łączy a w 12 wieku E. Chr.
horda sławnego Gengiskana przedtym
iak lawa na Narody Europeyskie puściła
się i niszczy. Naród ten zwany był

pod Nazwiskiem Turków przyczyny iż i składali
Awantgardę.

Kiedy lud całego Narodu przenosi się z miejsca
na miejsce, a punkt do którego dąży za
nadto iest oddalony, więc giną po trochu
w drodze ludy które wiedney zostawały lepiej,
iednakże liczba ich bynaymniey zmnieyszo=
na niezostaie, ponieważ w drodze przyczepiaią
się do nich pomnieysze ludy i całości iedną
tworzą: z tey to przyczyny zaczęte pochodzi
owo dziwowanie się dzieiopisów iak Kanton
mały ludzi mógł tak liczną kolonię zało=
żyć. Przykładem tego mogą nam bydź
Krucyaty. Mnóstwo ludzi zebrało się w ten=
czas prawie do 1.000.000, który różnemi
czasy wyciągali do Syryi. Tłum ten
znany był powszechnie na Wschodzie
pod nazwiskiem Franków. Uważaiąc więc
iż kraie z których wyszli mniey od teraźniey=
szych zaludnione były, grunta nie tak
dobrze iak teraz uprawne ~~uprawne~~. Pisarz
przetto nieświadomy iak się rzecz ma poczy=
tałby za Bajkę rzecz ową, ale łatwo temu
uwierzy gdy usłyszy iż pod tym nazwiskiem
było kilkanaście pomnieyszych Narodów.
Frankowie zaś że pierwsi Awantgardę
składaiąc, naprzód postępowali, i pod Gotfrie=
dem de Bouillon pierwsi na Wschodzie stanęli;
imie swoie całey tey tłumności nadali.
Imie kraiom nadanym przez długo utrzymuie
się statecznie chociaż lud iego całkiem wy=
korzeniony i wypędzony, bo zdobywcy imie
iego całkiem przyięli. Tak Arabowie Persowie
zwali się niegdyś Rumi, że zaś Turcy podbiwszy
ich tam osiedli, nazwano ich też Rumi, i to
się do dziś utrzymuie. Grecy długo nazywali
Persów Medami chociaż ten Naród wcześnie za
Cyrusa z pod Perskiego wybił się panowania.
przeciwnie zaś Scytów zwali Perszami. J

niektorzy Byzantyńscy Pisarze Arabów
nazywali długo chociaż ci pod Kalifami inne
nazwisko przyięli. Scypiorgbów nazywano
Ossypiorgkami, a Gotowie Wendelowie i
Gepidowie iedno to imię znaczyło. Nasi
wschodowi ziemie ci pierwsze daią Węgrom
nazwisko Getów, Panonów, Hunnów, chociaż
oni zgoła od innego ludu pochodzą, aże ieden
pisarz tamże nadał im także Aracenów
nazwisko, niektorzy przeto Roman...
przekształcili ich na Saracenów, co dało powód
do wielu Baiek. Tak samo działo się z
ludem Allamanów. Tak pomieszanie dało
powód Szwedom do swey Historyi ktorych
przed tym Scytami nazywano. Nazwisko
iednak ktore się Narodom nadaie, ~~nigdy~~ zawsze się
~~nie zgadza~~ stosuie z Temperaturą. Zdarzało się
owszem iż nadawano imiona Szyderskie
Narodom przeto te albo się urazały o nie
lub one nie przyięły tak imię Słowaków
wyprowadzaią od Sława. Grecy nazywali
Naród ten Sklavoni z czego Francuzi prze=
kształcili Esclaves.

Pilnie odosobniać trzeba Narody różniące się
Językiem i zwyczaiem ktore im były przechodzą
do rozeznania się; bo stąd zaiste trzeba wno=
siu iż różnią się temi cechami mieszkańcy
od osobney głowy. Atoli zwyczay malowania
na ciele panuie i panował u ludów dzikich
u Bretonów dawnych od Gallów Brytanami
a od Rzymian Pictami zwanych. Tunguzy
zachowuią to dotąd a niektore Narody
wstrzymane wyrzynaią na ciałach swoich nie=
ktore kształty. Nie sposób byłby atoli
twierdziu lub wnosiu że te Narody iednego
źrodła rod swoy wywodzą. Rozmowy
mowy iest cechą rozróżnienia Narodów. Z Powie=
rzchowności ich podobieństwa Języków spiorna o ich
pierwiastkach wnosiu. Słowa iako znaki
wyobrażenia daią poznać wszem ieden
Naród

od drugiego różności podpada. Dwa rodzaie nayistotniey ze zamianą wszystkich tłomaczenie myśli czyli Grammatyka i Składnia mowy czyli Konstrukcya. Często tedy z sobą pobratymstwo maiące chociaż wielko sobny ich powszechnie iednakże podbite przyswoiaią się ięzykiem Podbicielów swoich i o swoim zupełnie zapominaiąc dla podobania się swym Zwycięzcom mowią ich ięzykiem, tego znamy przykład na Grekach. Taka iednak mowa nigdy nie będzie czystą, i zaraz przez zmieszanie się iednego z drugim powstaie nowy. Tego przykład znamy na Gallii i Hiszpanii, gdzie poprzedniey swoy Język chętniey zarzucili tamtem ... mowio. W tamtych Prowincyach Język czysty Czysty został się tylko w dzikich Kantonach ich u Kantabrytów i Pireneyów mieszkańców dawnych, którzy wcale innym ięzykiem od swych Narodów mowili, a którym iesz cze teraz Baskowie mowią. — Kiedy zaś lud dziki podbił iaki Narod oświecony, więc czy dla obfitości i szlachetności iego ięzyka, zdarza się to iż Barbarzyny zapomniawszy swego dawnego przyięli go i w nim się doskonalili przez. Przykład tego mamy na Tatarach z Chinczykami. Jednak iak się iuż powiedziało trudno bardzo by się w czystości mowa taka utrzymała. Tak ięzyk tamtych podciągniony pod Grammatykę Teutońską (gdzie mowa czysta iest zgadzona) stworzył nowych ięzyków które przed tym nie były.

§ III O Zrzodłach Historyi

a powszechney. b Starożytney Grecyi. c Rzymskiey. d i innych niektórych ludów e O Erach Historyi Starożytney.

Zabytki na piśmie historyi starożytney do nas pozostały, zabytki z historyi na marmurach pisane iuż są pewne, ponieważ zgadzaią się z sobą. Dzieie Egipskie Assyryiskie Babilońskie i Greków przed Herodotem pisane, zaginęły lecz że były świadczą o nich niektóre do nas doszłe ułomki. Nayświęksi

i naylepsze materyały ktore nam słuzą do badania historyi starozytney są Księgi, pisany. Dawne dzieie Egipcyan Assyryiczyków nam porostałe mało nam się przydadzą, nie maiąc prawie zadney chronologii i Topografii, Grecka, a Neyba[r]dziey Rzymska neybardziey nam potrzebna. Bo nay przod uczy nas, iak to szkodliwa rzecz byc chciwym, i zadać więcey nadto czemu nie mozna podzieić. Nadto, ćwiczenie dawne młodzieży Polskiey zakładało się po większey częsci naczytaniu starych Autorow Młodzieniec taki do dalszy pory swey pragnął z uszczesliwieniem naśladować Scypionow, Kamillow. Klaniusczow, i też to zaięła nie iednego Zołkiewskiego, nieiednego Chodkiewicza uformowało, lecz znaleźli się i tacy ktorzy z ustanowionym Lisenum veto w rzeczy oyczyznę wprowadzili. — — Za czasow Pizystrata mieli Grecy rozne Księgi, Kolumny, Hymny na cześć Bogów Proketyrow spiewane, Nagrobki, Groby, starodawnych Rycerzy, ktore to dlatego się utrzymały i dochowały iż z Interessem Religii spoione były. Pokądotąd czyni niektore Ludy Amerykańskie, gdy wraz wszystko ię iakiego Proketyra swego, spiewaią pochwały na cześć w opowiedaniu dzieł iego. Czytamy w Pauzanie iż za panowania Tyberyusza wszczęło się było kłotnia między Messeńczykami i Lacedemończykami o kawał Dzyauseryi na granicy będący a ktory na lat 1200 p. C. H. (Pau. Ann. lib IV. c 43.) miało Messenia posiadać iak świadczył stary napis na tym kamiene. Lacedemonczykowie zas mieli po sobie Kronikii i śpiewy Poetów; lecz Messeńczycy otrzymali zwycięstwo. Za czasów Ludwika 14 wraz odwodzenie się nauk zdane było pytanie w Akademii Paryskiey, czy iest iaka pewność sa ktoreyby się zasadzała pamięć historyi starozytnych? Dowiodła tego Akademia przez przytoczone Napisy ktore

libo iuż przeszło 2000 lat liczą; iednak też
są znawne iż bardzo dobre wszelkiego czynu
znieść doyścii można. Nawet dzisiey Herodota
Opisuiące Rewolucye za czasów Pizystrata, a
iednakże Herodot żył 1000 lat poźniey
po Pizystracie. Ze niego iesne bowiem
pokazywano Świątynie za Amfityona i Lelega
wystawione. Fundacye Kościołów i kaplic, były
nayłepszemi świadkami po zawarciu Soiuszów
i ugod między ludami. Kapłani bowiem którzy
dotąd z nich mieli starali się o całe zachowa=
wanie tych pamiątek przez które one im
nadane były. Odmalowane rzeczy na płótnie;
wyrznięte na których posłużyły w poźnieyszym
czasie do odkrycia wielu familii Genealogii.
Pewną to iest rzeczą iż Kronika pisana była, co
do lat rządów Kapłanek, bo inaczey na czemzeby
się zadzierała Chronologia kroniki Hellenikusa
z Lesbos który lata swe rachował na panowanie
Kapłanek w Argos; a które te kroniki zupełnie
się zgadza z kroniką z Kamienia Paros. Starodawne
zdarzenia wyobrażano w Grecyi na płótnie, i to
było wielką pomocą w poźnieyszym czasie do odkrycia
dawności Genealogii wielu familii Greckich. Wspo=
minaią dzisiey iż pewny Agezylaus przed woyną
Perską, na lat 510 p. Chr: wydał dzieło w tey
Materyi; a Ferecyd pierwszy pisarz prozą napisał
10 książek o Starożytności Attyki, w którey dowodzi
iż sami Ateńczycy byli właściwemi, którzy ród
swoy w prostey linii od pierwszych Grecyi mieszkań
ców wywodzili, czyli tak zwani Origines. Dionizy=
usz z Halikarnasu chwali Autora tego z erudycyi
a Euzebiusz czyni go Talesowi współczesnym. ——
Pisarze w czasach owych mieli wielkie źródła czerpa=
nia dzieiów. Pizystrat bowiem ów Tyran Aten
posiadał wielką Bibliotekę, a iako lubiący Nauki
zwoływał mędrców do siebie którzy nad Księgami
temi dozor maiąc otworzenia dla Publiczności trzyma
li. Biblioteka ta po zdobyciu Aten przez Xerxesa
510 p. Chr: dostała się do Persyi; z tamtąd—

że dopiero Seleukus Nikator, po zdobyciu
Państwa tego przez Alexandra, naraz do Grecyi prze=
nieść kazał. Powrót tego księgozbioru wiele
pomógł historykom Greckim do pisania dziejów.
Przeglądano je, i kombinowano z niemi pisma swoje.

6° do źródeł historyi Rzymskiej. mówi Cycero (Lipsius)
w księ: 2. de Orat: iż od początku tego Ludu
aż do Mucyusza Arcykapłana na lat 200 przed
Erą Chr: pisane były dzieje, które co rok przy=
bywające wystawiane były na widok Ludowi
by tenże miał sposobność sądzić o prawdzie
i dokładności tychże. Nadto zbierano i porządnie
utrzymywano Kroniki państwa w których każde
zdarzenie zapisywano. Katton i Warron iż te=
kroniki do Najpierwszych czasów dochodziły do
króla Numy. Nadto Pamiętniki Senatu które
zawierają wspomnienie króla Pirrusa, o których
Cycero wspomina w listach swych do Attyka, a
Tacyt często się do nich odwołuje były także
one dobrym Materyałem do historyi. Swetoniusz
świadczy iż krótkości i prawdy były ich cechą.
Dionyzyusz z Halikarnasu bierze z tego w księdze
i więcej sposobów upewnienia się w początku tego
Narodu ~~powieda~~ iż Katton w Historyi Italii [illegible]
ma wynaleźć za nadto tablic wyżej wzmiankowanych, o któ=
rych wyżej było, i że o nowszy [illegible] nie[illegible] Epo=
kami tylko powiada to a to zdało się na tyle lat
tyle lat po zburzeniu Troi. Dalej Cenzorowie
którzy co kilka lat spisywali utrzymywali tablice
zdarzeń w kraju. Ojciec (mówi tenże Autor) polecił
wet że synowi iżby ~~[illegible]~~ zebrał w których
złe lub dobre sprawy potomności przeczytano—
Ostatni popis tym sposobem odprawiony do ciągła
na lat dwa przed wzięciem Rzymu od Gallów. Nao=
stateł prawa Rzymskie na 12 Tablicach
miedzianych były podług ustaw Solona Drakona
i Lykurga są najlepszem źródłem z których
czerpali dzieje dawni pisarze. Z początku było
ich tylko Tablic 10, potem przydano 2 Tablice
ustaw. Kodex Justyniana całkiem się na
nich fundował a do niego zastosowany jest
Kodex Napoleona

W trzech punktach tedy zaczyna bydź naypewnieysza historya Greków. Klassa pierwsza zawiera podania Poetów i domniemania ludu. Klassa druga zaczyna się od tąd gdy Grecy zwiedzać obce kraie zaczęli dla nabrania światła i poloru, a kończy się na wtargnieniu Persów do Grecyi. Klassa trzecia i naypewnieysza liczy się od Alexandra W. podbiwszy tyle kraiów mieli sposobność z otwartych Archiwów narodów cudzych korzystać i przekładane historye obcych Narodów mieć przelane w swym języku. Poeci więc są pierwszemi którzy nam zostawili niejakie rysy historyi tego ludu, lecz ich podania raz nayniepewnieysze bo oni zaięci upiększeniem i wykształceniem dzieł swoich więcey a prawie mało co o Erudycyi i prawdziwości dbaiąc stąd ich poezye prawda i bayki razem zmieszane wszystkie przeciwne i opaczne znaczenia; domysły filozofów. Dogmata filozofów starożytnych starcami zmieszawszy, tworzyli nowe dziwolągi niesłychane, niewidziane. Owoż ich Opisywać były podania ludzi Sędziwych którzy pomięszane lub słyszane zdarzenia opowiadali, lecz te z ust do ust przechodząc bez odmianki; czasu mieysca, i Imienia osób, nie nieznawszy, młodzież zaś chciwa słuchania powieści, wszystko wszelkim zabałamucenia co iey opowiadano a stąd co raz większe uwagach powstawały. Po tych poprzedzaiących uwagach uważmy iakie Grecy źródła mieli dalsze do pisania historyi. Pierwsi ich pisarze piszący dzieie Barbarzyńskich Narodów były tak mało wiadomi, iż tylko po większey części pierwsi mówią o położeniu odległych kraiów od brzegów i handluiących zaięgali. Homerowi nie były znane kraie wschodnie za Sydonem. Sycylia była końcem Świata który był, Ocean wyspy Boże, uważane mieszkania Bogów. Nie znał on podług Strabona żadnych miast Memfis i Niniwy chociaż o Tebach wspomina; Etyopię na dwie części podzielił. — Słowo Grecy do doskonalenia się zawsze uczuli niedostatek tym, i naprawić go usiłowali.

Hekates z Miletu był naypierwszy który do Egyptu woiażował nad [illegible] rząd zrobił kraiami postrzeżenia, drugie nam opisał.

Herodot przez niego miał sobie drogę wskaza-
ną a Dyodor Sycylijczyk wiele z niego wybrał
i do swej historyi przystosował.

Xantus Lydyjczyk wydał swoje podróże do Indyi:
w których kraje owe opisał.

Herodot Grecki Ojcem Dziejopisarstwa nazwany
dla tego iż on największy tekst historyi zebrał,
Podróże jego do Egyptu Scytyi i Kolchidy
postawiłyby go były w stanie napisania do sta-
tecznej historyi gdyby mu języki tych ludów
znane były. Zaś wiadomości swoje z kapłanów
czerpał z kąd też przeto w przydomku Graecia
Mendax. Powzywał on w Historyi Egipskiej Epizody
baśniowe, czynił on to po części z przypodobania
się Narodowi swemu który sobie w podobnych
bałamuctwach lubował.

Od czasów Alexandra powzięli Grecy dokładniej-
szych wiadomości o obcych krajach a niżeli te
które przedtym mieli. Ptolomeusz jeden jego
Generałów którym się po dziale Egipt był dostał,
tym światłym i uczonym człowiekiem. Założył
w Alexandryi Bibliotekę, która już przy jego synu
mieści do 100,000 [illegible]. Do zatrudnienia
się tym Skarbem na sprowadzał uczonych i tych
w wystawionym na to gmachu pod nazwiskiem
Muzeum posiadał.

Klearch Tyran Heraklii w Poncie otworzył
Bibliotekę przez co u Greków więcej poważania
pozyskał a niżeli zasłużył podły i nikczemny
charakter jego. Na [illegible]
przez niego dzieła.

Berosus w Babilonii na 236 p. [illegible] Ch. u kapłanów Chal-
dejskich wychowany opuścił ojczyznę swoją i około
267 p. Chr. wydał Historyją która się zdaniem Jo-
sefa wszędzie z Historyą pisma S. zgadza. Podzielił
on lud Izraelski na 10 pokoleń od 1 człowieka aż do
potopu i to oznacza Sarosem który podzielony
pięcioczy 223 księżycowych, czyli lat 18. Minut 11.
Liczba Sar stosownie do niego, jest ta sama co i podług
Mojżesza i to się zupełnie z Chronologią zgadza.

Manethon Kapłan w Heliopolis około 347 napisał
Historyą Egipską. Historya ta dokładniejsza jest

niż Heraklita i Herodota, bo Meanton zaczadził
kilkaś lat na Korinthach które iego kapitan
sam utrzymywał.

Ktezyasz z Knidos doktor młodego Cyrusa, cho=
ciaż od Arystotelesa obwiniony że Opis iego
Indyi iest baieczny, iednakże ten co do Chronolo=
gii lepszy iest niż Herodota. Wiele wyięto z niego
wypisy a między innemi pewny Diodor Sycylijski
za czasów Juliusza Cezara. Prawda że Herodot
nie miał tyle sposobności ile on wrażonym nim
prawdy iego poświadczony nad Archiwum przy=
niesionego do Ekbatany. W dziele ten nawet
przywodzi Rezbyszt Szkoła Perskiego do samego
tam Księg Ezdrasza, czego się pokazuie iż
tam wyiny Dawida i Saula zapisane były między
przeżył on lat 17 na dworze Perskim.

Eratostenes. żył w Egipcie pod Evergetą Kile=
delfem rodem był z Cyreny przykładał się
do Matematyki i Astronomii ale potym cały
swą uwagę na Historyą zwrócił. Wydał dzieie
Egipcyan które z powszechnym oklaskiem
przyięto. Grecy uważali ie za naydoskonalsze w do
Chronologii i potym kontynuuiąc ią Apollodor
tenże sam co i on porządek zachował.

Że Historyą Greków tylko czerpać musiemy
niedzie to z tąd żeby ten naród naymędrszym
miał bydź w Starożytności; Owszem wystawiwszy
się w dziełach tego Narodu pokazuie się iż oni
całkiem światło od innych Narodów powzięli, których
oni Barbarzyńcami nazywali iako to: Greków,
Frygów i Fenicyan. Od pierwszych przyięli
prawidła Poezyi, a Geometryi matematyczne
wiadomości od Chaldeyczyków. Potym zapomnieli
oni czym byli nazywaiąc te Narody Barbarzyńcami
wyraz oznaczaiący ich cechę chropowatości, lecz
zato niepomnieli iż liczby innych odziedziczyli
uczeli i nauki zostawały się te w znacznym
stopniu do doskonałości kwitły w Grecyi: Fenicyanie
znali pismo i po nad czerwonym Morzem kiedy
swoie osady mieli: W tymże stanie byli Egipcya=
nie od niepamiętnych czasów, cóż dopiero o
Assyryiczykach, o Chaldeyczykach i innych ludach

mowią, o Scytach ktorzy iuż nad 1500 przed Cyrusem znani byli. Lecz ponieważ nie mamy innych wzorow nad te ktore nam zostawili, przeto mniemy ich nauczycielami ziemi uważać.

§ 4. O użyteczności Historyi.
a, moralney, b. naukowey. c, polityczney.

Użyteczność Historyi podzieliliśmy na 3 oddziały: na Użyteczność moralną, naukową, i Polityczną. a do pierwszey. W Historyi szukamy albo pożytku, albo zabawy przez uważanie charakteru iakiey osoby. Ktorą razem przestawiamy się niejako w niej i zdarzenia iey przytrafione tak na nas działaią iakby się nam przytrafiły. Zastanawiaiąc się nad zdarzeniami Temistoklesa i Arystydesa; Alcybiadesa i Annibala Katona i Cezara, rozważywszy dobre charaktery tych osob iednych uwielbiamy a drugiemi się brzydziemy. Wpływ ten naybardziey się okazuie w pewnym gatunku Historyi nazwanego Biografią [illegible] nam Nepos i Plutarch wzory dali; lecz ta użyteczność moralna ma wielki wpływ na serce ludzkie gdyż wyiąwszy powszechnego autora i kilka innych, [illegible] się tylko albo Panegirykami albo Satyrami.

Drugi rodzay historyi bardziey podlega nie przywołaszczeniom niż pierwszy; w tym tu punkcie uważana historya iest obfitą kopalnią gdzie każdemu ow wielki Magazyn zbogacenia się otworem stoi. Tu uważam na postęp iaki, w dawnych iakich Narodach postęp w sztuce iakiey uczyniono np. uważaiąc sztukę malowania, owemu postępy większy postęp wniey uczynili aniżeli Chińczycy, chociaż sztuka umiał od wieków wrosła? Powiem na to iż dla tego że w kraiu tym zagrodzone iest droga geniuszom przez przymus z tak ponieważ niewolniczy do tey sztuki w ktorey się iego dziad lub pradziad ćwiczył.

Trzeci rodzay iest polityczny uważaiący zbiory Prawa wszelkie stosowne do Organizacyi Narod by uważaiąc ie czynu sobie wnioski iakby też wypadkom zara pobiegać trzeba: np. Kremu w ktorym niegdyś czasach Rzymy tak prędko upadły, iak niegdyś w [illegible] Persya lub Rzymskie Państwo? — Po rozważaniu błędow, kombinowaniu rzeczy łatwo poznamy powod dla ktorego teraz ten Narod w tych wypadł błędy?

W sposobnym człowieku uważana Historya iest Zbiór doświadczeń które każdy na sobie zwłaszcza w skodach czyni. Maiąc takich zdarzeń Obraz łatwo iest z nich Teoryą prawodawstwa Ekonomiki i szczęśliwości narodów. Nie wywodzę tu potrzeby tey prawdy gdyż ta iest na nieszczęście za trudna. A to dla niedostatku Historyi Starożytney, i niedokładności nowszych. Nie mówię ia co do zdarzeń bo te tylko tyle nam są potrzebne by poznać przyczynę dla czego się to a to w ten sposób stało. Nauka więc uważana w ten sposób iest sztuką zbyt bolesną.

§ 5. O Sposobach uczenia się Historyi; uczenia iey; i pisania

Cztery są sposoby na pisanie dziejów. Sposób Dydaktyczny; sposób Drammatyczny; Sposób porządkiem Materyi; i Sposób Filozoficzny.

Pierwszy rodzay historyi iest naypospolitszy, i nayłatwieyszy; iest on że tak powiem katalogiem zdarzeń, z których dopiero Historyk zbiera do opisu swego czynności, dodaiąc im swoie uwagi. Historyk bez żadney kłassy sztuki naśladuiąc Naturę surową nie może im się podobać taki rodzay pisania; iednakże często w tym gatunku wzniósł się i wykazał niedościgniony dowcip Tacyta i Tucydydesa, który w swych kronikach pokreślił [illegible], obrazy wielkie, myśli śmiałe, i kolory świetne potęgi. Inni zgromadzaiący tylko zdarzenia istotne na małą sobie powagę zasługuią; ich praca takich iest tylko pierwszym krokiem do napisania Historyi.

Drugi sposób Drammatyczny zależy na wprowadzaniu tak pobocznych iako i zewnętrznych wypadków, aby niemi zmysły będzie zainteressować. Tak Herodot wiążąc za podstawę woynę Greków z Persami opisuie iż iako pierwsze tudzież, ale także w tym opisie czyni wzmiankę o innych narodach do iego historyi wchodzących a temi są Lidowie, Scytowie, Egipcyanie i inne, nakoniec czyni wzrok na świat od siebie opisany. — W Historyi pisaney sposobem podobnym zaiste wszystko na rozłożeniu Materyi i onego prowadzeniu. Opisuie zaś zdarzenia co do przednieyszych części iako to Spiżarni, [illegible] i Dziś ten sposób iest nieprzyzwoitości podległy, gdyż tu nie tak

wszedł ieho zawsze Imaginacya dziełów wszystky.

Co do trzeciego przypadku, rzeczy ten na szczególnym iakiego przedmiotu by go przez ciągły czas opisywać wraz z okolicznościami do niego należącemi. Takim sposobem pisał Pan Gordi pisze swoią Historyą. J. Bailly trzymał się tego rodzaiu pisma, w historyi o przeszłey Astronomii. Robertson w panowaniu Karola 5go. Pluquet który przez swoy Dykcyonarz Herezyi przystąpił do wystawienia tey materyi, daley się posunął do opisu Fanatyzmu. Nakoniec wystawia Teoryą tegoż razem przez Sensacyą dużą z biedy Tyran iak nakładaiąc się na lud, iakie stąd skutki wypływać muszą.

Czwarty sposob nazywa się Rozbiorowy lub filozoficzny równa się zupełnie pierwszemu co do materyi lecz tym tylko od niego rożny iż tylko iedną materyą opisuie. Pisarz obrawszy sobie do Opisu iedną Naród postępuie za nim krok w krok: wystawi naypierw okoliczności dlaczego ... w nim takie lub owe które powstały, daley z opisem dział wystawia przyczyny powstania i upadku. Tak na zakoronę sobie proporcyą czemu tyle niecnot, lub niegodziwych znayduie się w takim Państwie, wywiedzie na to wydanie przyczynę, która z złey Edukacyi tylko pochodzi. Jednym słowem rodzay ten pisma iest nieiako Nauką filologiczną ludów. Wzor, taki podał nam Wolney w opisie swym do Syryi. Opisał on tam naypierw Klimat fizyczny kraiu, który wielce iest do wyrozumienia zdarzenia ludów; tę sobie zatworzywszy podstawę idzie do stanu Rządu Administracyi i Policyi. Nakoniec przystępuie do Religii i Obyczaiów które miały powód do większego lub mnieyszego harmonii ludów utrzymania. Co do Sztuk, i to iednak uważać potrzeba iż te wielki wpływ maią co do utworzenia Konstytucyi Narodów, trzeba uważać na polor narodowy, który zawsze charakterystyczne te w sobie zachowuie, i by pisząc prawodawstwo nie co do wielkich osob sposobu myślenia lecz co do całego Narodu kierować. Nadto opisuiąc klima nie zastanowić się nad powierzchownym tylko iego i lekkim obieciem, ale uważaiąc dobre położenie Sztuk

wystawić podziałki. Stopień ciepłości i długości też bez opisujący, także jego położenie i temperatura. Dalej kształt ziemi fizyczny czyli też tak ziemi bagnami i wodami napełniona; zastanowi się nad płodami ziemi; uważać temperament ludzi moralny i fizyczny. Tak postępujące określi charaktery ludów pojedynczych prowincji. Nakoniec da systema ogólny przychodów, wydatków, Oświecenia; siły zbrojnej; i związku z innemi Narodami. — Z takiego obrazu łatwo by było mniej układać konstytucye Narodom; Obrazy także byłyby nadto kontrastem obyczajów jednego Narodu z drugiemi. Potrzeba by dalej ten lud w Epokach uważać; i wyprowadzać stąd różne kombinacye. W sposobie tym zastanawiając się tedy nad historyą spostrzegamy niedaleki Mechanizm ciała Politycznego do ciała Partykularnego, a że one obadwa nieco są wszystkie, przeto też nigdy statystyki wiecznej napisać niemożna, lecz że tylko zawsze dotąd uważać póki inny ciało się nie zmieni sposobie myślenia ludzi którem już prawo przepisali: Chcąc też tych odmian przyczynę oznaczyć znowu uważać potrzeba także się sposobem wznowiła ta odmiana; podrzę przeto wyjmując przedsięwzięte najbardziej by nam potrzebne były ponieważ prócz pomników, Rabyków i Antyków ludów charaktery najwięcej nam do tego materyałów podaje, lecz lud nie wszystkiej uważany (jak wiele Podwórzych czyni) gdyż te prawie wszystkie do siebie są podobne lecz, w szelkich Prowincyi.

1003. Lucyan znany z dowcipu a żyjący pod Trajanem zostawił nam wzór tego rodzaju pisma. Podzielił on swoją naukę o historyi na dwie części na krytykę i na prawidła. W pierwszej wymawia złym smak Dzieiopisom których wiele zrodzone wojny Marka Aureliusza z Partami namnożyły, lecz którzy tak prędko zginęli jak się prędko pokazali; powiada iż kłamstwo, nieporządek, i pochlebstwo są cechami ich pism. W drugiej części naucza zasad dokładności; zaleca bystrość umysłu; powinien Dzieiopis dobrze wykładać dzieła swoie, i bezstronnym w sprawach swoich, politykiem bez chytrości; cenzorem bez potwarzy; zgoła być nie przywiązanym na stronę żadnego Narodu powinien być obywatelem całego świata. Styl jego powinien

bydź gładki, pięknym w opowiadaniu, w opisie
żywy, w niektórych scenach gdzie tego potrzeba
wzniosły, mocny; i nie tylko piękny. Uwagi
i świadectwa powinny bydź jasne.

Dzieła Mably największe dzieło w tym rodzaiu
które także na dwa podzielił oddziały. W pierwszym
traktuie o różnych Historyach, w drugim o Przed-
miotach historyi. Chce on by uczyć się
historyi iuż znać politykę, zasadzoną 1. na
prawie natury. 2. na dziełach ludzkich wynikaią-
cych z namiętności. W pierwszych częściach dalszych
będzie nauka Mably niż Lucyan, lecz trudyi
celnie co do iasności.

Postawie Historyi punkt prawdy trudno obrać i
oznaczyć. Pamięć powinna bydź gruntowna, za-
chowana prawdziwa; zgoła życie historyka powinno
bydź popieraniem dnia wczorayszego a następ-
niejszego postanowieniem. Jeżeli nie w tym
rodzaiu czytać pismo [illegible] będzie [illegible] wtedy
trzy sobie, wszystkiemu wierzyć, któremu nie
wierzyć, lub wszystko brać pod wagę. W tym
[illegible] każdy się [illegible] do [illegible] ego, [illegible]
wątpi o tym o czym ich nawet zmysły przekonywaią
zatem takie wątpienia nazywamy Pyroni-
zmem który nawet o bytności swoiey powątpie-
wał. Grecy zagorzałe głowy, nazywali go filozo-
fem, i nadawali mu imię wariata, a doktorzy
zwali go chorym. To powątpiewanie podobne
szczególnego [illegible] się w Metafizyce; Lecz i
wątpić o niczym iest także wielka choroba
wielce [illegible] naszym Imaginacyom. Wschodnich
i południowych krain. Ludzie często przyimuią
celnie [illegible] z niedbalstwa rozstrząsanie nie
prawdy; daley z opinii, daley z przyzwyczajenia od
którego gdyby ich kto odwieść się starał przez prze-
konanie, gniewaią się mocno. Wypowiem to:
Sceptycyzm [illegible] pierwszy z łatwo-
ści wszystkiemu wierzy, a drugi z [illegible] o wszy-
stkim sądzi. Trzeba zawieszać sąd póki nam
rozsądek nie wskaże pewności stopnia.

Ktokolwiek chce korzystać z Historyi powinien mieć
przyzwoitą wiadomość tak z Matematyki
poznanie Sfery Niebieskiey i ziemskiey, ato

wszystko żeby był opatrzonym w poznaniu
Astronomii bez ktorey Geografii poznać nie może
a bez Geografii nic w Historyi nie postąpi.
W znaniu Historyi nic nie szkodzi sorności Religii
ktey powinien strzedz się nie przywięzywać do żadne-
go stronnictwa i nie być uprzedzonym w partykular-
nym zdaniu. <u>Ten się tylko uprzedza kto tylko</u>
siebie że tak powiem i <u>dzwonice swey Parafii</u>
<u>widział.</u> Upor iest tylko owocem głupstwa
ktory pozbywa się ze wszelkim poznaniem
Nauk i Swiata. Poznanie to naylepiey się
przez Podroze nabywa, a Historya mowiąc
w ścisłym znaczeniu niczym nie iest iak Historyą
Podrozy ktora się odbywa przez czytanie wydarzo-
nych rzeczy. A iako Wędrowiec rozkoszniey niegdy
nieraz swey podrozy od zwiedzenia krain
nieznanych tak i przymuiących, swego narodu
Naypierw dzieie, lub obcego mu dobrze znaiomego
poznawszy daley się udawać powinien, co raz
głębiey do nich tylko mogąc będzie. Uczyliwie
dodatkiem obcych krain przez ich uczenie się
widzi sorności tak w obyczaiach iako i w zwyczaiach
z Narodem swoim przez ten więc kontrakt
uczy się rozrozniać. Młodzieniec tym postępuiąc
krokiem, chociaż się będzie czytaniem bieżących
ktore prawie w meteplu przeciągnął od dzieciństwa
więcey do żadnego przy Stworzeniu świata
wszystkich doprowadzaiąc nas. Przy czytaniu
Historyi wybierać mu potrzeba Autorów z ktorych
ponosząc od 1. do 2. i tak wszystkie części świata
obeydzie. Tak postępuiąc w Historyi obierze
sobie pewną Epokę ktore mu też za punkt
służyć będzie iako owa lampa Faros żeglującym
pomorzu by nie zabłądzili. Tą Epoką zaś
będzie iakie pewne zdarzenie np. zbudowanie
Kościoła przez Salomona lub zburzenie Troi:
temi będzie kombinował inne zdarzenia, daley
postępuiąc też przedtym na zdarzone lata, i
mythologiczne powieści zwieść w ktorey cofnie
liczbę swoie by nie zabłądził w tym wieloko-
tnym labiryncie. Taki plan ma swoie
trudności lecz uważaiąc iż wielki wpływ ma
Historya na inne Nauki, przydziey tym lubię

Historyą Polityczną na pamięci maiąc
~~Polityczna~~ zaś Naukowa i moralna tylko nam
tu sposobnie potrzebne będą. Historya iest
nauką Filozoficzną Państwo, nauka wielce
każdemu potrzebną, nato zważaiąc wielu z
Narodów uczonemi osobne do tego Magistratury
która nie tylko z pisywaniem dziejów zatrudni
ich np. [illegible]

Chcąc ułożyć plan Historyi powszechnej, potrze=
ba wejrzeć w pierwszy rze części tey Nauki, i we
wszystkie gałęzi Historyi Narodów obcych. Da=
wniey przywiązywano się do Narodu Greckiego
i Rzymskiego, idąc niewolniczo za systemem
Herodota. Na Egipcie Assyryi i Grecyi cała
się ich praca kończyła rzadko kiedy inszych
Narodów tykaiąc iakoby te do Historyi nie należały.
Lecz od 100 lat iuż odstąpiono od tego gatunku
Systematu. Kompania Londyńska Historyczna
przez tłomaczenie wiele dzieł Hinduskich Perskich,
Indyiskich i inszych wschodnich dało nam poznać
dzieie upadku wyższego Egiptu, historyą ludów
wyższey Azyi Baktryan. Tybetu. Przez to wyiaśnia
ią się wędrówki Scytów Religia Bramizmu
i Budyzmu, przez to obiaśnita pociąg owe
dzikie położenia od Hiszpanii do Tartaryi
Europę zalewaiące Scytów Germanów Massagetów.
Ludów Skandynawii Tybetu i inszych dzieie
będziemy miał tu na wstępie którymiegoż
w Pismach Bossueta, Herdera lub Israeli
zaymować. Takim sposobem gdy przeydziemy
historyą całą pokaże się iż ludzie będąc na całey
powierzchni ziemi z sobą spokrewnieni kochać się
wzaiemnie iako Bracia powinni, porzuciwszy przesądy
i Antypatie iakie ma ieden Naród ku drugiemu. Aka=
demie przyłożyć by się do tey pracy powinni przez
rozebranie pierwszych Pobudek. Tak np. niech
Akademia Petersburska Rossyiskie i Tatarskie
ludy; Londyńska że Anglia wielki ma wpływ na
wschodnio Indyiskie Narody niech wiernie obowiązek
na siebie opisania ich z Chinami. Towarzystwo Przyja=
ciół Nauk w Warszawie ludy Słowiańskie. etc.

Cała zaś tę pracę podzielić trzeba na 7 Sekcyi

Do pierwszey należeć będą Narody Celtyckie, tych ięzyki maią ~~wiele~~ podobieństwo z ięzykiem Kellgów Brytonów, ludzi całych pierwiej do Wyży Cymbryi; do tego się przyłączaią Dolno Bretońskie, Hollenderskie Angielskie i tych Języków [illegible] ciągnie się od Skandynawii do Turcyi. Uczeni Szwedzi i Niemcy wiele w tym przytoczyli dowodów iż te Narody były dzikie, iedynie się pasterstwem i polowaniem trudniący, których Gallami, Celtami, Teutonami Germanami, a w Azyi zaś Scytami w Grecyi zaś Pelazgami nazywali. Ci to są sławni Pelazgowie inaczey Scyci, pokrewni Scytów Tracyi iak Herodot mówi. Język ich ma podobieństwo [illegible] odmienne, i tak: co do wiary słowa nazwiska są iedno maią znaczenie Gott. Gett. Boh. Bóg

Druga Sekcya iest Helenicka w niey mieszczą się ięzyki Greckie i Łacińskie od których pochodzą ięzyki południowych Narodów Europy. Sam zaś Grecki pochodzi z Fenickiego które Alfabet przez Kadmusa i Danausa sprowadzone były. W powszechności mówią Narody te tym były dla Grecyi czym Europa dla Ameryki gdzie tyleż zwyczaiów i ięzyków w Osadach swoich panuie przez które też założone były. Ludzi Azyatyckie pierwej przeniosły światło do Grecyi Naybardziey wtenczas kiedy porzuceni Troi rozproszeni zostały. Tak z Łacińskiego święto Ph. które wymawiali Grecy iak f.

W Sekcyi Trzeciey iest dwa główniejszych Języków 1 Hebrayckie, Hebrayskie lub Hebryskie, 2 Samarytańskie – do tego należy Koptski zmieszany z Greckiego i Fenickiego, Arabski i Etyopski. Ten wyprowadziwszy z Fenicyan zbraim Tenarum i Mungam, dochodziemy do ięzyka Basków który niegdyś zaymował całą Hiszpanię, a który do żadnego dawnego ięzyka niepodobny. także do ięzyka Górałów gór Atlasu Barberami zwanych – Pokazało się stąd iż prawdziwe Dyalekty naywięcey w górach zachowane.

W Czwartey Sekcyi mieści być Tatarski który to Sekcya pierw tego ięzyka obymowały ięzyk Anglosaski podobny do Perskiego. W tym mieyscu zastanowić trzeba się dla niego Szwecya i Dania ma wielką liczbę Jeograficznych Nazwisk które znaydujemy w Persyi. Przez tego Angly= [illegible] ięzyk zwyczaie i obyczaie ludów tych pokazały się oprócz Cymbrowie Teutonowie i Duńczycy

te same cechy mają sobie dziś Mongołowie Eleuto-
wie, to jest płeć białą, oczy modre włosy złote. Tu
stąd zaczęto wyprowadzać się do przyczyny iż pewnie
te ludy pochodzą od owych ludzi Azów które Mitrydat
gnał przed sobą sam od Pompejusza ścigany. Ludy
te były zaczęte mieszkańcami nadbrzeża Euxynu, znani
z swojej okrutnej religii Wodena i Odena. Sekcya ta
wiąże Religią Odena z religią Druidów i Getów, którzy
niegdyś Zamolksisa a dzisiejszego Lamę wyznawali, gdyż
uważny iż Tybet jest krajem Brachmanów Gimnoso-
phistów znanych od czasów Alexandra, stolicą ich było
miasto Lassa i Putala tam na obrzędy święte zchodzi-
ły się ludy, które zwyczaj dotąd Hordy Scytyjskie
zachowują. — Hord tych pierwiastki mają wyjść
z Bucharyi, która pomiędzy do Herconeum Gotyckim i do
Bosfora rozszerzyły się. Historya Szwedzka wyprowadza-
jąca stąd swój początek zgadza się z prawdą.

Piąta i szósta Sekcya rozumie pokolenia Kalmuckie
Hunnickie którego szczątki dotąd w Finlandyi się
utrzymują, i które czy język Sarmatyckie nie jest
tych narodów pierwotnym, lub Malajskie jakim
dotąd na tych wyspach mówią.

Siódma Sekcya zawiera Konfrontacyą języków Ameryka-
Źródła tego badania są Słowniki i Grammatyki tylko.
gdyż jednym słowem są one Historyą wyobrażenia
ludu.

Rozdział 2gi Jeografia

§1. Podział i Oznaczenie Jeografii.
a, Matematycznej, b, Fizycznej,
c, Politycznej.

Historya jest oczy szłotą a Jeografia jej pomocą.
Postęp jej krótko przejdziemy, zaczynając od Starożyt-
ności — Pierwsze szczyty tej nauki dają się poznać
z Poematów Homera. Anaxymander uczeń Talesa
miał pierwszy wynaleźć karty Jeograficzne, Hypparch
one poprawił a Eratostenes podzielił podług nich obwód
ziemi na 360 stopni, każdy stopień rachując na 72
stadiów wszystko wynosi 9000 mil francuskich.
Siedział on nato dowodów, bo podług Kallastenia miał
on to mieć od pierwszych ludów po potopie, a tymi
mieli być Rzekowie którzy oddawna Matematyką się
trudnili. Starożytni musieli Grecy znać karty, bo
wiadomo jest jakim sposobem Sokrates dumę ucznia
swego Alcybiadesa poprawił. Każdy Ptolomeusz Fila-
delfus darował był stół do Jerozolimy na którym
był wyrażony bieg Nilu.
Najdawniejszy z pisarzów w Jeografii jest Strabo

za czasów Sybaryusza żyjący, który przeczyt(?) Poetom Homera, opisywał obyczaie, zwyczaie, i Miejsca ludów przez tego Rymotwórcę opiewanych. 14

Pliniusz lubo nie tak piękny w do Stylu, lecz Szeroko niemalże wiele zostawił uczonych opisów.

Pomponiusz Mela napisał książki.

Pauzaniasz pisał Geografią tylko o samej Grecyi.

Ptolomeusz ojcem Geografistów nazwany znany swego błędnego Systematu, pierwszy opisywał stopień długości i szerokości lecz tylko opisywał Europę południową Azyą wschodnią i północną Afrykę, gdyż to co za 55 stopien szerokości, a 15 długości zostawało innym nie było znane, a przynajmniej w jego opisywaniu.

Geografia Universalna wystawia nam obraz doskonały, dokładny i rozumny kuli ziemskiej i zadaniu ludzkiego w jakiej kolwiek uważanego Epoce. Nauka ta albo ma za przedmiot Sfery niebieskie; oznaczenie kształtu i wielkości ziemi; wystawienie linii kół stopni, za których pomocą każdy punkt przestrzeni jest ustalony i znany, i wtedy zowie się Geografią Matematyczną. Albo się zastanawia nad rozległem Natury panowaniem i jej zjawiskami i ich przyczynami wówczas bierze nazwisko Geografii Fizycznej. Albo położenie zwraca uwagę na to wszystko statystycznie i ogólnie wszechstronnych stosunkach towarzystwa ludzkiego, na prawa, na rozmaitości religii i rządów, na kształt i moc państwa; wtenczas zowie się Geografią ‡ ~~Fizyczną. Albo położenie zwraca uwagę~~ na to ~~wszystko statystycznie~~ w Geografii Matematycznej uczemy się oznaczać kształt ziemi za pomocą niej stopnie potrzebne, wykład historyczny działań wszystkich do oznaczenia wielkości i kształtowania kuli ziemskiej obszerności jej i powierzchni, do tej należy nauki. Podnieś podciąga się rozległe Kosmografią rzecz mająca się o Systemie planetarnym, o ruchu ziemi, i skutkach jego na porę i dzień, o poprzedzaniu zrównań, wahaniu się, zmniejszaniu się pochyłości ekliptyki, o odmianach księżyca, zaćmieniach ciał niebieskich ~~także~~ do tej pierwszej części nauka o Sferze o jej rozmaitem położeniu; o strefach Matematycznych; o użyciu kuli ziemskiej sztucznej. Nakoniec Geografia Matematyczna zastosowana traktująca o stopniach długości i szerokości o pierwszym południku, o kartach jeograficznych, i prawach ich projekcyi, o wiatrach, o odległościach ziemskich i kalendarzu. Audytorom Filozofii wszystkie

‡ Polityczną

te przedmioty są już zupełnie znane. Dla chcących
się w tym biegu dzieła Woeninga, Newtona, Maupertu=
isa, Lalanda, i Laplace równie jak nowe odkrycia
Herschela, Piazzego, Olbersa, wielką bydź mogą
pomocą. Druga część Geografii Uniwersalnej
jest jest Geografia Fizyczna, tej przedmiotem
jest powierzchnia i podział ziemi, ich wskazanie
istoty chimiczne, opis minerałów Metallów,
gruntów pierwiastkowych, i zjawiska ciepła
ziemi. Oprócz tego pod nią należy podciągnąć,
Hydrografią uważającą o wodzie w powszechności, o
rzekach, jeziorach, morzu, o własnościach chemi=
cznych wody, o przybyciu i odbyciu obiegach
morskich. Potrzebna Nauka o powietrzu obejmująca, a
w szczególności o nadpowietrznych zjawiskach, ele=
ktrycznych o zorzach północnych, świetle zodyaka=
lnem, o wichrach i trombach, o wiatrach periodycznych
o temperaturze Atmosfery, o porach i klimatach
fizycznych, o podziale jeograficznym roślin i
zwierząt. Na koniec do tej drugiej części należy wykład
gruntowny o rewolucyach fizycznych które się
zdarzyły na powierzchni naszej kuli. Opis rozmaito=
ści gatunku ludzi, ich liczba na ziemi; Mór i uro=
dzenia, mogą tu za przydatek służyć. O tym
wszystkim jest wiadomość w Fizyce Teoretycznej.
Zalecam mającym smak do tej nauki dzieła
szczególniej ze Bergmana, Desmaresta, Dolomieu,
Wernera, co do ukształtowania powierzchni
Ziem różnych; Hauyego co do Mineralogii,
Buffona i Zimmermana co do wiadomości o rośli=
nach, i zwierzętach; co do Hidrografii Walleriusa,
i Halleya; co do Meteorów Cotte i Dolce, Jana
Śniadeckiego Geografią Astronomiczną, najpierw
w tym rodzaju wielkim polskim i jedno z najdosko=
nalszych. Trzecia na ostatek część to jest Geografia
Polityczna, czyli Statystyka poddaje pod Uwagę
naszą Religię Ustawy i stan Państwa, zamieszka=
nie zatrudnienia, handel, ludność, korzyści rzą=
du, urządzenie Skarbu, siły zbrojne, i postęp
Cywilizacyi. Guthrie Adam Smith i Busching
są najlepszemi w tym przedmiocie przewodnika=
mi.

Naukę Geografii dzielemy na Epoki dziejowe, podług
rozmaitych wieków tychże

Epoka pierwsza zaczyna się od neydawnieyszych czasów aż do roku 846 przed E. Chr: i cechą iey następuiąca. Początek Żeglugi na morzu Srodziemnym. W Epoce tey zamykaią się Osady Fenickie w różnych częściach Swiata. Narody wschodniey Azji daią się lepiey poznać. Fenicyanie płyną do Sycylii. Wyprawa Argonautów do Kolchis. Kartago założona. Fenicyanie przebywaią słupy Herkulesowe. Czy przez odnogę Arabską przypływaią do Ofir dzisieyszego Sofale.

Epoka druga od 846. do 160 przed Chr. Wzrost oczywisty Geograficznych Wiadomości Grecy poszerzaią swe Osady w różne części świata. Fenicyanie opływaią Afrykę. Pytagoras przynosi naukę swoią do Włoch. Wojny Persów z Grekami daią poznać rozmaite ludy. Herodot zbiera swe wiadomości. Cofanie się 10.000 Greków. Kartagińczykowie pod Hanonem opływaią Afrykę. Himilkon odkrywa Albion. Alexander przechodzi do Scytów i Tartaryi, Diognetes i Beton z nim idą. Nearch przypływa od Indu do Eufratu. Pytheas z Marsylii przypływa do Anglii i oznacza podług kompasu Szerokości Marsylii. Ptolomeusza Floty przypływaią do Malabar. Druga Woyna Punicka. Annibal przechodzi Alpy i poznaie wiele Narodów Hiszpanii północney i południowey Gallii.

Epoka trzecia od 160. do 300. Większa część Swiata podległa Rzymianom bywa znaioma. Tu stawaią się na scenie sami Rzymianie iako Panowie Swiata. Juliusz Cezar zwiedza Gallię, a Germanik ściga aż do Elby. Tacyt opisuie Niemców. Ptolomeusz układa swoie fałszywe systema. Wiele przygodnie.

Epoka czwarta od 300. do roku 700. Wielka wędrówka ludów. Mnogość rozmaitych ludów przybyłych odmienia swe nazwiska, i dawniey znane ludy odmieniaią imie swe. Tak dawniey zwane wyspy we Włoszech przybieraią imie Lombardyi; Etruria Toskanii; w tym razie powstały Tabula Peutingeriana. Jornandes dzieiopis Gotski pierwszy wspomina Słowaków, Geografowie Cyllus Schwester, Stefan Byzancki.

Epoka piąta od 700. do 1300 Arabowie i Normanowie zwiedzaią kraie. Arabowie w tym przypadku nayBiegleysi w naukach osobliwie w Matematycznych. Duńczycy pokazuią się na scenie pod imieniem Normanów. r. 740. zakładaią Osady w Islandii. Haldius z Norwegii dzia... nami. 750. odprawia

Arabowie Podróż do Chiny. Kalif Almum każe mierzyć południk w Bagdadzie. Ottar z rozkazu Alfreda zwiedza 880 Laponią Archangel, tego Peryplus jest najdawniejszym wzmiankiem na północy. Od 800. do 904. Hebrydy wyspy odkryte i lepiej poznane 982. Irlandczykowie odkrywają wyspę Grönland, i to jest pierwsze przybycie Europejczyków do Ziemi Nowego Świata. 1101. Uczeni dały znać poznać różne Azjatyckie kraje. Handel z Arabami. Adam z Bremen pisze o Skandynawii. Zdobycie Duńczyków w Inflantach. Edrisy Arab pisze komentarz o kuli srebrnej. Rysubris przechodzi do Mongołów. 1291. Marco Polo przebiega Azję i Chiny.

Epoka szósta od 1300. do 1402. Portugalczykowie wielkiej nabyli w żegludze sławy. Henryk tej nawigacji żeglarz stara się odkryć drogę do Indji. Użycie igły magnetycznej przez Arabów, którego się od Chińczyków nauczyli. Santo, Porto, i Madera odkryte przez Portugalczyków, też odkrywają Azory, Cap Verd, i rzekę Senegal. 1405. Nicolaus Zeni i Quirini przebiegają część morza północnego. Ich karty dały poznać potochom odkrycie Skandynawów, a Kolumb zapewne coś o tym potrafił wiedzieć. 1426 Pedro Cindre przybywa do Gwinei wyspy leżące odkryte. Idorus odmienia plan Ptolomeusza. Wedrowny przechodzi do rzeki Zair do Kongo. Bartholemy Guay odbywa podróż do południowych brzegów Afryki. Cap de Tourmenti, Vasko de Gama, odkrywa Indje.

Epoka siódma od 1402. do 1521. Kolumb i Magiellan nieśmiertelni przez swe odkrycia. 1462. odkrywa Kolumb wyspy Lukejskie, potym Jamaikę a w 5 lat wielką rzekę Orenoko, i ląd stały południowej Ameryki 1503. Magiellan przechodzi cieśninę Darien. Behm z Nürnbergi wydaje glob podług Kolomba. 1493 Pettro Coltronteir zwiedza Mallabar i Zangwebar — 1495, Kabott odkrywa brzegi Wirginii 1501 odkrywa Labrador podróż do Fantazji. Wespucyusz odkrywa Brazylią, daje chełpliwą relacyą o swym odkryciu i zabiera sławę słuszną Kolombowi należącą. Na przestrzeni 16 wieku odkryto wyspy Molukskie Meksyk. Rio Janeiro. Ziemia Ognia. Pierwsi czynią się mappie obydwu Świata, gdzie oraz i odkrycia przez Kolomba. Magiellan przechodzi cieśninę swego imienia i odkrywa wyspy Filipińskie, jego podróż około Świata jest pierwszą okrążeniem.

Epoka ósma od 1521. do 1672. Europejczykowie zakładają Osady w Nowej części Świata

Od naydawnieyszych czasów zaniedbywanie zakładania
Kolonii powstaie. Europeyczycy staraią sie odkrywać
coraz więcey kraiów. Poznaią lepiey sferę Niebieską
i ziemską przez System Kopernika. Peru. Kalifornia
Amazońska ziemia odkryte. Anglicy szukaiąc
przeyscia do Chin północą odkrywaią Nową Zemblę
i Waygatz. Drake odkrywa nowy albion. 1591.
Gerhard Simoteior Kral odkrywa Syberyą. Gerard
Hollender stawny z swych mapp. Spitzberg. Skaita
wyspy Przyiacielskie odkryte. Około 1600. Osady
Angielskie we Ameryce powstaią.

Epoka Ósma. od 1672. do 1779. ~~Jeografia~~
wniesiona wrząd Umieiętności potym obie[illegible]
ney więcey ia[illegible] Danville i [illegible]. Odkryto
wyspy karolinskie i S. Jerzego. Turnefort zwiedza
Turcyą Azyatycką. Strallenberg Tartaryą. Span-
nenberg Chiny. Dullion Ameryką. Norde Egipt.
Podróż Pallasa do Syberyi. Newton nauczał o
wypłaszczeniu kuli ziemskiey na doświadczenie tego
Akademia francuska wyprawia uczonych swoich
pod bieguny osi. Kok trzy razy koło Arktyczne
opłynął. Odkrywa Kalledonią nową. Nowe Hebrydy.
Banx, Forster iego towarzysze wiele sie przyczyniaią
do zgłębiania Natury.

Epoka Dziesiąta 1779. do naszych czasów. potym
Rzadzie przyłączono do Jeografii Statystykę
Od roku 1803. ~~nie~~ w sobie Jeografia nowy getor
X Umieiętności to iest Statystykę dawnych czasach
iesrze Xenofon wywodzi przytem potrzebę tey nauki.
Augusta w prostych pismach zostawił swiat oka
dochody, finanse i rząd kraiu. W nowszych czasach
naypierwszy Beni utorzył Korpus oddzielny Statystyki
pod tytułem del Governe. 1695. według iego
przykładu Hermann Konning. i Edward Otto.
Büsching. Rudell. Monrad — W nowszych czasach
wielu Francuzów i Anglików przebiegłszy porządek
Europę na cor[illegible] swoich do prawdy niepodobnych
baśni, które nawet w swym kraiu za [illegible]
uchodzący Pisarzeiak P. Blomhard. Kampe. dowodili
wswoych pismach nie iest — Nayd[o]godniejsze dzieło
tego rodzaiu iest Fabris i Ebelling.

Co do Geografii Specyalnych Kraiów następuiący
Autorowie są naylepsi wswoim rodzaiu:
Co do Polski Geografia Wyrwicza, ponieważ inney
niemasz, dotąd pierszeństwo trzyma. Nad ułożeniem

zaś nowey prawie Towarzystwo Kiąg Elementarn.
Co do Rossyi Podroże Pallasa. Gmellina. Podroż dwoch Francuzów na północ. Statystyka Hermana. Schözera, Müllera, i Storcha.
Co do Szwecyi Geografia Fabris Co do Danii Bronicha i Pamiętniki Towarzystwa uczonych w Kopenhandze.
Co do W. Brytanii Pinkertona. Podroż Kanza. Arthur Jung.
Co do Pruss: Austryi: Rzeszy niemieckiej Dohm. de Luka. Schlözzer, Zimmermann.
Francya Statystyka ze źrzodeł rządowych i dzieło Mandella. Co do Włoch Podroże Lalanda.
Co do Hiszpanii Buchinga. Bradelle. Co do Portugalii Murfy. Turcya Azyatycka. Turnefort Dallenwell. Affryka polney. Norde. Mungo Par. Mailor Stanelle. Arabia Nebuer. Persya Franklin. Indostanu Percenall. Chiny Lanche, marcatney. Tartaryi Akademicy Rossyiscy. Japonii Thumbet. Ameryka Forse. Mexyk Vankuren. O Wyspach Indyi Zachodnich Raynal. Co do Sergii Swiętej innych wysp. Podroże Kocka. De la Perouse.

O Ostrożnościach maiących się zachować w czytaniu dawnych Kraiopisów.

Nauka Geografii wiąże się z Historyą, ponieważ bez pierwszey niemoglibyśmy żadnego zdarzenia spamiętać gdzie lub w iakim mieyscu czyn się przydarzył. Luke i nie znaiące mieysce staie się sławnym przez wypadki stąd czyn np. Akcyum, albo Meander, i inne nie tak by nas interessowały gdyby ie Homer nie opisał był. Nad brzegiem Rubikonu zastanawiamy się, przypominamy sobie zbrodnię Cezara, gotuiącego zamachy na Oyczyznę swoią. Ale gdzież czerpać te źrodła by poznać te sławne mieysca? Zawiedlibyśmy się sądząc że o dawnych opisach gdyż nam teraz lepiey ich bezy niż owym był wiadomy. Grey ktory pierwszy dołożył celnieyszych Ptolemeusza i Rodosy, a do Matematyki i innych Ważnieyszey i inszych Umiejętności, opuszcza od nas zostali: większe innych Umiejętności tych mędrców zdania. Eratostenes na dowod tego lekku tych mędrców zdania. Eratostenes naznaczał mniey przygotowy od Przylądka S. Wincentego do Issus Sto: 55. Min: 45. Lek 50. Choćiaż tylko na 46 stopni. Ptolomeusz pomnożył liczbę stopni do 60. Delisle nawet Gassendego poprawił te błędy inaczej podług wyrachowania Ptolomeusza zamiast kilkadziesiąt musiałby być podturny. Woleymnie naylepiey czytać Dyssertacyą Nawgena.

Rozdział 3ci

Chronologia

a. Chronologia dawnych ludów; i rozne rachuby chronologiczne.
b. Roznica textów Pisma S.
c. Kanon królów wschodnich
d. Fasty Konsularne, e Obserwacye Astronomiczne.

Chronologia sztuka oznaczenia wypadków w dziejach
będąc oddzielną tylko nauką nabyła by ostatecznie była, i
miała swoie trudności. Trudności te pochodzą z różnych
opinii, albo z rozmaytey trudności czasów. Albo z zabobon=
mienia w rachubie, albo z wielości &c u starożytnych.
U Żydów od czasów zaprowadzenia w niewolą Babilońską
rachowana lata na Miesiące Xiężycowe, i tych było
13, z których ostatni zwał się Veader. Niżiaż
Atenczyk podzielił takze na miesiące Xiężycowe w których
przedostatni Posideon nazywał się, zupełnie
odpowiadaiący naszemu Grudniowi. Koptowie u Egip=
cyan rachowali miesiące na 30 dni, lecz po trzeciu
latach dodawali do zupełney liczby zapełnienia czasu
dni 5. Dawni Egipcyanie nietrzymali się tey rachuby
też samo i Persowie, Ormianie, i Mahele do czasów
Piotra. O rachubie czasu u Rzymian będzie obszerny
w Historyi, tu się tylko nieco namieni iż oni dzielili
rok na dwie części na Idus i Nonas, i Kalendas
2. Kalend. od tego słowa wzięto imie dla naszych Kalen=
darzy. Zaprowadzenie Kawdowe we Francyi ustalito
przeztak tez tey roku 1792 d. 5 Sept. i od tego
roku zaczęli rachować lata na Rzeczypospolitey. ǂ
Dziwności wydawana się czytaiącym Historyą, a
mnogą liczbę lat znaydując stąd pochodzi pewnie iż
nam niepewno iest czyli przeciąg lat był wdawnych
czyli to u nich niebyło roku co u nas teraz miesiącem?
Do rozumienia Bulli: Dyplomatów dawnych potrzebna
nam iest koniecznie znaiomość Cyklów których iest 4.
rachuba ta zapewne musiała być wprowadzona r. 312
p. Z. Ch. od S. Athanazego iak świadczy Mabillon
w swey Dyplomatyce. Indykcya przeciąg lat 15, którey
Wschodni pisarze lata rachuiąc poczyna się od 1 Sept:
Xiężycowa Indykcya którey zachodni używaią ma po=
czątek 24. t. m. Indykcya Wielkanocna lub Pasch.
bna. i Indykcya Słoneczna którey początek d. 1 Sty=
cznia, a którey cały Kościół Katolicki używa.
Zwrot Xiężycowy iest przeciąg zawieraiący lat 19
po skończeniu których znowu wszystko do swey pory
powraca. Cyfra wskazuiąca Zwrot nazywa się Złota
bowiem złotym kolorem wyrażać się zwykła.
Zwrot Słoneczny przeciąg lat 28. używany bywa do urządzen
dni i dla wskazywania liter Dominikalnych, to iest
pierwszych 7 Alfabetu liczyć się wtedy

Juliusz Cezar dopiero poczynał
Kalendarz do takiego stopnia doskona=
łości w iakim go teraz widziemy, to iest
podzielił rok na 365 dni godzin 6, i
... kilka. Junius. Julius.
Augustus — Pierwszy dzień
miesiąca nowego zwał się Kalenda.
Marzec May Lipiec i Październik
mały 6 Nonów a reszta po 4 Nony
... dnie każdego miesiąca nazywały
się Kalendy

Samże skasowano dzień Frny i
dopiero 10 wieców kazano.

Zwrot wielkanocny znaydziemy pomnożywszy
Xiężycowy przez słoneczny; to iest że po 532
latach znowu w figurze samym roku nastąpi
Pascha. Julianski Peryod znaydziemy mnożąc
Indykcyą przez Zwrot Słoneczny i Xiężycowy a wy-
padnie rok 7980. Peryod ten wynaleziony
przez Jozefa Scaligera a przez Petawiusza popra-
wiony służy za podstawę Chronologii wszystkim
pisarzom.

Trzy są Odmienne Texta Pisma S. Text Hebrayski
czyli Łacinska kładzie się na rok 4004. drugi
Text Samarytański na rok 4305. a trzeci
Tłumaczenia 70 przypadaiący na rok 5270. po
Stworzeniu Świata. pierwszego używa Łacina,
a za drugim poszedł Kedron i inni Pisarze Angielscy

Grecy Astronomowie używali rachuby tak
nazwaney Kanon Królów Wschodnich znaydziemy
go w Ptolomeuszu i Teonie iego kommentarzu,
iest to iedyny zabytek do wyrachowania Dzieiów
Assyryiczyków i Babilończyków. Sposob ten rachowa-
nia Lat na panowanie Królów iest wszędzie
gdyż Król nie panuiący roku nie liczony był
w liczbie chronologiczney, przeto dla tey przyczyny
ani Dariusza Meda, ani Zogdiana, ani fałszy-
wego Smerdysa panowań, nie znaydziemy w tey rachu-
bie. Ten sposob dotąd zachowany iest przez
Chińczyków.

Roku 1540. kiedy Paweł 3. zasiadał tron Apostolski
wynaleziono na Watykanie Szczątki Spisów, Kon-
sulów i Tryumfów odprawionych. Kronika ta
tylko się od roku zgadza Zdzieiami innych dzieio-
pisów poczowszy od Augusta, a idąc wstecz aż do
roku 250. p. Ch. Od tego zaś czasu idąc
daley zamieszanie następuie w Chronice Warro-
na Autora tych Spisywań, i innych History-
ków.

Starożytni zawsze zaznaczali wypadki iaki-
waszy Obserwacyą Astronomiczną. Ten sposob
iest rodzay podobney rachuby gdyż mniey uważnie
prawdę tego wszystkiego pomylić nie możemy. Pan
Vignolle i Petawiusz pełne w tym rodzaiu wydali
dzieło, do nich więc odsyłam życzących tey materyi
a tu tylko niektóre przykłady przytoczę.

Zaćmienie w Chinach które Konfuzyusz

wspomina przypadło na rok 776. p. N. Chr.
a 1wszy rok Olimpiady, 753. uważane w Babi=
lonie przypadłe, iest w 27 Erze Nabonassara, 18
Ptolomeusz wspomina siedm zaćmień, niedz
któremi iedno przepowiedziane przez Talesa na rok
707, a które Newton, Keppler, i Mensiger potwiedzili;
Neydawniejsze iest owo, o którym Tucydydes w woy=
nie Peloponeskiey wspomina, kiedy Perykles
wyprawiał się na woynę w roku 401 przed N.
Chrześciańską.

Text Historyi Starożytney

§1. O Narodach Indyiskich

a, Podział ich na Klassy. b. Starożytności
c. Umieiętności Braminów. d. Ich Filozofia.

Od początku tego Narodu Narodu do
Psametycha, — wtenczas Państwo
Perskie królestwo Egipskie zawoiowało
pod królem Kambizesem.

Jeżeli o dawności Narodu można sądzić z żyzności
i uprawy gruntów, wtenczas naypierwszą Uwagę na
Indyan zwrócimy, to iest na mieszkańców rostaiących nad
rzeką Gangesem, a chociaż Pisarze wiele o tym
kraiu baśni napisali, jednak to pewny iż dawne ludy
do nich udawały się po mądrość, Grecy do nich Podróże
swoie odprawowali i Pitagoras tam zaciągnął pierwszey
Mądrości.
Podług Aryana Indyanie dzielili się na 3 Klassy:
w pierwszey nie sieli się Urzędnicy, których obowiązkiem
było czuwać nad bespieczeństwem Państwa i wymierzać
Monarchów zbawiennemi radami, w drugiey Rolnicy
Klassa ludzi naybardziey szacowana, nawet w czasie
woien od robót swych nie odrywana. Trzecia Bramini zaś
czyli Kapłani w których ręku cała Nauka nie iesto.
O Braminach — ich śmiertności. Kalanus za
czasów Alexandra — (Lord Marketney).
Prawo by ym wszystkie się vemio ete oyca — skutki —
skutki z oddzielenia Klass. —
Religia Braminów wprzątkach mieli ludzie Mleko
Miód i Oliwę. — Księga Wedan moralności z Bajkami
pomieszana. — Trzy duch Deutos Brama. u Chiń=
czyków Foe. u Japończyków Jae. — Platon przeiął
od nich wiele swych marzeń — Origines skład te Bajki
z Chrześciańskiemi zgodziw — Świat u nich gora na
Pasyrnia — 6 gor mieszkania Bogów.
Zagłębiali się w Matematyce. Szachy. Arcaty. Rachunki
powstania Państwa na 3002. przed Chrystusem.
Przesąd ich u nich?
Tego przyczyna iest to gorąca klima, iż niezdolność
od niey lub też nieśmiałość, lub to zysk wielkim schyłki.

§. 2. O Egipcyanach

a. Starożytność. b. Podział, c. rząd, d. Urządzenie, e. Obyczaie f. Prawa, g. religia. h. Sztuki i Umieiętności;

+

Wielbiony ten kray Ozdoba Narodów uczciwszych nieświadomo kiedy powstał. Herodot który iakieś mu iuż powiedzieli od kapłanów miał swe o tym kraiu wiadomości naznacza mu 11,000 lat; inni zaś kapłani na 100,000 lat większą przeszłość. — Chronologia początkowa tego Narodu bardzo iest zawiła. Od 1 króla do Sezostrysa rachuie u Ateneusza 341. królów. 341. kapłanów zapisanych. Macton powiada iż Egipt rządzony był przez Bogów. Wulkan miał ten 9000 lat panować, potym miało nastąpić panowanie 31 familii z których każda po 1000 lat panowała. Merran: Pezron Angli. przyznaie nato dodaiąc iż te familie panowały iednocześnie w różnych okolicach. Wiemy iednak z Wulgaty iż Abraham opisuiąc Egipt powiada iż to był kray żyzny wszystkiego obfituiący, przeto z tąd się pokazuie iż ten kray iuż oddawna musiał być dobrze rządzony gdyż w 126 lat od potopu niemógłby być takim.

Izis i Ozyris byli pierwszemi Bożkami Egiptu także i Merkury inaczey Trizmegistes. Ozyris pozyskawszy wiele przyłączył do kraiu zabity był od Tyfona ~~brata~~ powracaiąc z chwalebnych swey podróży. Nauczył on Egipcyan uprawiania chleba, a Izis włókna około lnu i przędziwa.

Pierwszy Okres Historyi Egipskiey iest od Meneza do Sezostrisa w którym się niewiele dowiadujemy rzeczy a to na lat 980 p. Ch. O Sezostrysie iest wiele baiek, które się kończą na zabiciu króla tego przez Danausa. Drugi okres na lat 670. p. Ch. tu wchodzi król Psametych dalej Nechos który usiłuie połączyć kanałem Nil z morzem Czerwonym lecz straciwszy do 120,000 odstąpić swego dzieła. dalej następuie Amazis Monarcha bardzo mądry, którego Solon odwiedził, a Pytagoras w tymże czasie kapłanem Egipskim został.

Trzeci Okres kończy się na Psametyku na 525. p. Ch. i tu się zaczyna Epoka przyięcia tego Państwa pod rząd Persów.

Nayppierwszy rząd iaki sobie obiera lud przywykły do spokoyności iest Monarchia, w rząd którego pięcioroto wiele osoba nad spokoynością obywatelską, tak iak Oyciec nad swą familią. — Rząd monarchiczny w pierwszych zależał na obieraniu królów przez lud, lecz ponieważ za

starszego syna po Oycu obierano na tron. Tak
w starszey porcie; i tron został dziedzicznym. Stym
wszystkiem na dworze Egipskim naymnieysze czynności
podpadały prawu. Dwór powinien się był składać z ludzi
poświęconych. Kapłany. czynności, sposób życia, wszystko
to się działo podług przepisów prawideł. Stym wszystkiem
ścisła królowi chęć ze świeta miana była, a że mu nie
wolno było nad iego wyrokować, wyczytywano sposób
by Arcykapłan codzień przed Offiarą czytał ustęp
Obraz poczciwego monarchy malował niebespieczeństwo
na które był wydany; i zaraz przekleństwo na tych
którzy króla pochlebstwy psuią.

Egipcyanie mieli zwyczay Sądzenia królów po śmierci
rozważać ten aby był wyborem powinności podług ich
mniemania, wtedy dopiero dusza od błędów wszelkich
wolną była gdy ciało przepuszczono, kiedy się iemu
pokazało że król poczciwy; uznanie liż był lud
chował go naywiększą pompą przykład ten dobry
też mógł być im przykładem gdy syn po oycu na tron
następował.

Sesostris podzielił całe kray ten na 36 Depart=
amentów czyli nomes. grunta podzielono na 3 klasy
które żołnierze, król, i kapłani posiadali.
Piętrowi i ostatni mówi Herodot nie płacili podatków
więc któż też płacił? — nadto Rollin mówi iż
nadawanie broni żołnierzy iest dobre aby
wtenczas więcey broni
nowe gdyż przez to lepiey
będzie łatwo to takie błąd pomięszał honlen=
bym wielki; i pokazało się iż żołnierz gospodarstwem
zatrudniony nie chcieie.

Małżeństwo u Egipcyan wolne było między siostrą i
Bratem gdyż Izis i Ozyris dali tego przykład. Tak
religia tu to uświęciła co Moralność wszystkich
zakazuie. Wielożeństwo tylko kapłanom pozwolono.
Cudzołożnika skazywano na 1000 smagań a cudzołożnicy nos ucinano. Żołnierze uciekaiący nie inaczey
też piętnem niestałym cechowani byli. Jeżeli kto
ocalić mógł a tego nie dowiódł przeto podpadał karze
karze. kto mógł ratować napadniętego od zbójców
a nie uczynił na śmierć skazany. Ojcobójca
powinien był dzieciom oddawać, a gdy tego nie
uczynił karany został. Miasto na które
którego zabitego znaleziono było pogrzeb

zabitem sprawiedliwie mściło. Jeżeli Ojciec lub
Matka dziecię we zabito trupa przywiązywano
przez trzy dni do ciała. Kiedy miał Obywatelów
odpowiadać za Osobę. krew niewinną były gwałto:
wnośći żadnie w Krzywnie panować. Achoz bowl
postanowił by dłużnik oddał wszelkim ucho ojca.
Prawo było by się syn wziął kreniostę Ojca
Bossuet mówi że to dobre, lecz to fałsz. bo wszak
by Ojciec dobrze robił, lub źle? — Nadto bardzo
stos wszem polityka czynu oddzielne Stany
z których ... Nadto Diodor Sycylij:
ski powiada iż Stan rycerski był tam nie ciało pr[?]
opieką rządu, gdyż Stan cienie mieli kiele do któ:
rego bardzo ze wsząd znosili, tak i u Prusaków
policyja czyni; i w Polsce Cyganów mieli to
prawo dopiero to bowl Stanisław znosił.

Sam rozsądek prowadzi ludzi do uznawania jakiegoś
Jestności której wszystko winien. Jednakże
pomimo tego widziemy do jakiego stopnia podłości ludzie
przyszli w oddawaniu hołdu zwierzętom, i bałwanom; te:
mu błędowi podpadali Egipcjanie, wierzyli wiele
Zabobonów a kapłani którzy się to interesem zgadzało
ostym ich utwierdzali pomimo tego iż sami jedynej
Jestności" wyznawali, co się okazuje z podpisu nad
Świątynią Isis położonego. "Jam która jest czym, i
"czym będziesz żaden śmiertelnik nie odkrył i nie odkryje"
Co do Sztuk te musiały być u Egipcjan wszelkim
stopniu doskonałości kiedy nawet ich rzeczów Ока:
zana w przypadku Egipskim zbytek panował. Nadto
nie znali oni w sprawie się gustu żadnego, bo cały u nich
piękność zasadzało się na wielkości, lecz, Mechanika u
nich była w wielkim stopniu doskonałości musiało
kiedy potrafili owe ogromne Piramidy: Obeliski wznosić
Umiejętności także były w wielkim stopniu doskonało:
ści u nich a osobliwie Astronomia. Podług Patrycjusza
mieli rok podzielony na 365 dni, i 12 Znaków niebieskich
znali. Botanika także w wysokim stopniu lecz co do
Lekarskiej sztuki ta była zbyt ograniczona gdyż nie
wolno było leczyć tylko podług przepisu. Co do Filozofii
jeżeli było u nich symbolem świata.

§ 3. O Chińczykach

Chińczycy nie przypuszczają żadnej który innej historii
wszystkich dziejach. Chronologia ich zaczyna się przyczynić

a Dowody Pana de Guin względem podobieństwa ich do Egipcjan.

b Pierwiastki Historyi Handlu tego.
c Przyczyna iednosci rzadu.

Poczatki tego Panstwa tylko wymienilismy gdyz na swym miejscu obszerniey o tym Panstwie bedzie —

od niepamietnych czasów. Roku 213 p. N. Ch. Cesarz pewien widząc wiernie czyny swoie w historyi odmalowane kazał ie spalić wraz z innemi. Za czasów Renowacia czyniona Jao w 150 lat potym zdarzenia wzięto inne dzieło. Wnim potym zgoda się z Szeretem mieł on przypaść na 2145. P. Guin. ostatnich napisów Akademickich i Litteratury powiada iż R. 1122 Egipska osada osiadła w Chinach i na tym zasadza swe mniemanie iż pierwsze dwie Dynastye w Chinach były królów Egipskich. Podobnie [illegible] z Familii wystawione iest iako świadectwo. Chińczycy nawet wspominią [illegible] (Jecolnis) powiada iż niezliczenie ich [illegible] iż za Egipskim wzorem iest podobie nikt wiedz [illegible], dalej znaydzie iakieś podobie między charakterem Chińskim a hieroglifikami. Uczeni mężowie zbiiaiąc to zdanie wyrzekli iedni iż wielkie podobieństwo zachodzi w porządku rolnictwa między Egipcyanami a Chińczykami, w układach polityki, [illegible], gorliwości, zabobonów, i obrzędach Geniusz ich. — Wkradzie Chińskim są madre ustawy które gdyby mandaryni i Cesarz zachowali były bardzo dobre ale dzisiay [illegible] [illegible] zupełnie nie chcąc ich zepsuli dawne Konfucyusza. Cesarz i wszyscy mandarynowie wydzielaią dla siebie, a Cesarz czyni sprawiedliwość podług Montesquieu [illegible] ze wszystkim Przyczyna iedności rządu, iż ze tak czynią [illegible]. Przyczyna iedności rządu, iż ze tak czynią wielkich narodów. też w Chinach co ze wszystkich [illegible]

§ 3. Fenicyanie

a Potrzeba Handlu. b Żegluga dawna.
c Początki handlu. d Umiejętności.
e Skutki z handlu wyciąg. f Sydon Tyr. Kartago. g Sanchoniaton.

Pełny zysków zaiste w tey najwyższym rzeczy ich ubiegający się niemal rozpierzchły [illegible] przemysłem i dowcipem. Feniczanie w Asii znali Chananeiczykami zwani. Potrzeba handlu dała im wyniść potrzeby powiększenia o sprawie nabywania rzeczy, zwłaszcza to się dzieło przez zamiany potym wynaleziono wartość metali. Podczas żeglugi Feniczanie nie znaiąc do tąd igły magnesowey iedynie uważali bieg gwiazd osobliwie konstellacya niedźwiedzicy. Handel ich zaymował wszystkie Syr. Kad. brzegi. Handlowali przystąpili do [illegible] i obrażali Lycyliię i Andrię. przystępowali do [illegible] wyjęli Trojańskiey ich się bolesny Herkulesa. Po woynie Trojańskiey iż się wszędzie ich osady rozciągnęły. Pismo Ś. wspomina iż za królów Dawida i Salomona wiele okrętów przypływało przeładowanych kruszcami i innemi bogactwy. Bogactwa ich wielkie wzniosło się [illegible] przypadki ty, pochodzące z doktorów, lub o to że, gdyż iedne

gdy rzeka gdyż wlecz gorące się Custhi ołowiany. Tyr. Sydon. i stanie opornięcym rzucie hasłkiego przez zubgatorono K. 890. w bramie Fenicbie znajdowała się rzeka która płynąc około brzóz czerwoną ziemią farbowaną czerwoną wodę miała Niewiasty Fenickie mówiły iż to krew Adonisa, który się ranny w wodzie zabity, a kiedy woda do danego swego koloru powróciła mówiły iż już Adonis do nieba powrócił przeto na znak golili sobie głowy. Beata Semplicitas feminarum! Sanchoniaton na 140. p. Ch. wiary wiele rozlewił świętości starożytnych o swej Ojczyźnie żył on około czasów Tomszego. nazywał świat Chemayzonia w którym niebios były zbioru światełko wpotrzeganym. Onemnes gdzie wspomina o pierwszych ludziach różnych od Biblii mówi iż mieli 3 synów którzy jeden wynalazł sztukę robienia .... Inny wyrobienia żelaza, a trzeci trudził się polowaniem. Eurebiusz który nam przekazał jego pismo przestronnego ...., mówi iż jego księga prowadzi do Ateizmu bo to nie prawda.

§4. Dzieje Babilończyków i Asyryjczyków

a. Starożytności Babilonu.
b. Podług Anglików Państwa te nie były dawne.
c. Cześć gwiazdom oddawana.
d. Astrologia sądowa. e Postępek Chaldeyczyków w Astronomii. f Komputy Słoneczne. g kosmogonia. h. Potop podług Berosa. i Sitelii. k Prawo kobiet Prostytucyi. l Obyczaje m Rozwody.

Babilończykowie i Asyryjczykowie wiedzieli nawet z czasów Cyrusa który złączył wiedno Państwo Medów i Persów a pierwszej części Medowie Babilonią pod Sardanapalem przez Arbacesa podbili

Niejmy nie jest mętwaniem dzieiów przed Ezyptem pyzan przeciw Babilońskim i Asyryjskim. Miasto Ninive i Babilon o których tyle razy wrwia a kawl Piśmie Świętym musiały być jednym miastem pod rożnemi nazwiskami. — Beroz mówi iż monarchia Asyryjska do 50000 let oddala się, ale te pamiętniki zpalone kazanie podług iż Nabonassara te zpodo XIII. Angliy uczitnią dowieść iż monarchia Asyryjska dopiero od Fula i Senacheryba się urwała, iż Semiramis była jego żoną — Babilończykowie czcili Słońce pod imieniem Belleusa, a dzięce pod imieniem Nieba. Astrologia jest podług Kepplera córką szalonej rozumnej matki którą Keplerowi dla zysku swego wyrywali. Diodor Sycylijski powiada iż Chaldeyczycy mieli przepowiedzieć zaćmienie słońca i podzielili Zodiak na 30 Stopni Komety nazywało Planetami Ekscentrycznemi. Komputy Słoneczny był znany iż ocne na 5 let przed Erą Nabonassara. Obyczaje. — Najcięższa ich wiarę było dowie słed świat. mówili iż Bellus stworzył świat kazał sobie uciąć głowę, z której jego pobożni utworzyli ini Bogowie ludzi. Potop wopisie Berosa wspełnie się zgadza z Piśmem świętym. Setum. Sielsku zbytków były te kraie. Prawo Prostytucyi kobiet o którym Herodot mówi. (Voltaire

Melanges historiques) Justin o Cypryjskich. a Elian o Lidyjskich kobietach. — kobiety przeciwnikowi nie wchodzie pozwala zyty z mezami. Byty tez u nich Saturnalia — za oddaniem poczym nastapiło rozwod tyle chciał tolik robić wolna byte.

§ 5. Medowie i Persowie do Xerxesa.

a Cyrus zatozyciel Perskiej monarchii
b medowie. c Wielozenstwo.
d Prad. Prawa. Obyczaie. Zwyczaie.
e Posłuszenstwo. f. Religia od Zoroastra ustanowiona.
Dzieie Persow az do Xerxesa, gdyż potym do Greckiej Historyi to Panstwo przystosowiony.

Dopiero od Cyrusa niecałe zwalet ho na lat 560. pokazuie sie w krolach historyi. Diodor Sycylijski i Herodot rozne powiadali baykli. Medowie po zbiciu sie na wolnosci zyli w wielkiej Anarchii az Diocestieden mich żeby na wiele reprowadził i potym na ozobrasić sie udał, lecz przywatnie zostawal swoio panowal. — Herodot Ktezyasz i Xenofon opisywali Zycie Cyrusa i korzy [illegible] u Persow byto wielozenstwo, i to musiało byc do klimatu stosowane potrzebne, w Tybecie teraz podług niektorych opisow pewnych wiarze iedna kobieta ma kilka mezów. Granice Panstwa Cyrusa byty od Indus do morza Kaspiyskiego, i od Egeyskiego do Etyopii. Platon opiniący wychowanie krolewiczow Perskich mowi iż w Młodosci oddani z Edukacyi kobiet, Eunuchow pod dozor oddawali mezom ktorzy ich uczy, i w Mowie prawdy. 2. w Ulsniezeniu namietnosci. w Pilnosci. Ty byli mierniczym nad bozaini. — Sadobe nawla na nim sie nierdata gdy to na powrot reputo Perskim hołdem pewie ktorem krolom Perskim oddawano, i niebez watpienia by ci niemieli zatym niecia, albowiem to im do tego sie nie wydrona. — Ze przez moc y sztonności w ludziach wrodzona. — Ze prawy zbrodnia u nich niekarano smiercią. — Cyrus wedatł prawo zpzie iace ludności. — Upadłe Persyi tey nazwane przyczyny. Duch niewoli. Zbytek i zle wychowanie krolewiczow. — W Religii Zoroastra iest Arimon i Oromez Sader. Zenda Westa, Hyder iego prelleumeryt. — Pleni stoltene przypuścili Ktera do taiemnic Religii lecz musiat wprzod Nowicyat odprawic. — Ktera mieli wielką przewage w Persyi takich w Egipcie lecz tem sami Krolowie winni.

§ 6. Historya Izraelitow

Izraelici inaczey Hebreyczycy nazwani od góry Hebron w naszey nauce mieli iny dzieie od przetlumaczoney kawdy. Obszernie wraz z Uwagami ktore iako mowione opuszczam.

710.

~~Historya Grecka~~

§1. Obraz historyi początkowey Narodu Greckiego

Epoka 1sza od pierwszych czasów Państwa Greckiego aż do Pizystrata r. 510 przed E. Chr.

W miarę rozszerzania się związków z inemi Narodami Greków, rozszerzały się także ich wiadomości. Do Narodu tego przybyły nayprzód jedne ludy z za Dunaju, inne z Tracyi inne z Fenicyi, i te wszystkie pod nazwiskiem Pelargów. Że zaś Grecy wystawić sobie nie mogli z przyczyny ograniczonych swoich wiadomości skąd te narody do nich przyszły, stąd powiadali o tych przychodniach różne baśni. Stąd ów Inachus z morza powstały, Cekrops postać potwora. Kadmus i żona jego w też same zwierzęta zamienieni. Od potworów Centaury itd. Powieści te coraz bardziey przez Poetów upiększane rozgłaszane były; i te zjawiska tym bydź przynaymniey dla Greków w początkach musiały, co Amerykanie o Hiszpanach rozumieli. A może też i sami cudzoziemcy dla większey sobie przez postrach wielkiey powagi rozgłaszali te dziwy o sobie. Z tym wszystkim to musiało bydź pierwszym powodem Grekom do opuszczenia tułackiego życia, i czynić związki pomiędzy sobą dla silnieyszego odpierania napadu. Druga korzyść dla Greków stąd iż owi cudzoziemcy przynosili różne kunszta i wiadomości, i tak Kadmus przyniósł litery. Chiron sławny nauczyciel młodzi Greckiey. Itd. Im więcey z Trakami i Egyptami się poznawali, tym bardziey się zawzięli; te nauki ich bowiem niebios stopień wysoki miały, poniewasz zaś Poeci Korybantowie słynęli w lennach[*].

Diogenes z Halikarnassu powiada że Pelargowie są ab Origines z Arkadyi pochodzący początkowo. Lecz to fałsz gdyż Pelargów i w Tracyi, i Azyi, zaczęli tak nawet ten po wszystkich prawie dziejemy, a nawet w samym środku jego znaydować się. Może wypadek mowa środkiem jego znaydowała się; to bydź iż one w małych gromadkach też i owdzie rozproszonemi siedli, pożądanym się zebrali; w Peloponezie i w Attyce osiedli wreszcie ich od Hellenów. Ale i ten środek nie zabezpieczył ich od napadu rozmaitych hord z poza gór Hemus; trzeba więc było dla ubezpieczenia się przeciw nowe środki do Tracyi, i tam one zakładać. Pierwsze twierdze zachęciły ich do dalszych czynności. I tak

[*] Tu wspomnieć można o Gaulów Druidowie. Na północy Bardowie. W średnich wiekach Trubadurowie ...

owi Grecy którzy wprzódy ~~Ale~~ na obcemi swe
baczni byli, zaczęli potym o zdobyciu przemyśliwać;
w tym miejscu trzeba przytoczyć wspomnienie o
pierwszey woynie Tebańskiey, daley o wyprawie
Argonautów do Kolchidy która tak piękne materye
nadawała Poetom do wyhaftowania swych bayek
wspomniem oni iż niejakiś Fryxus uciekł do
Kolchidy na baranku z złotą wełną tego barana
zabiwszy oddał skórę na poświęcenie Bogom, Pote-
więc Jason w towarzystwie wielu młodzieży
wyprawił się był. Wszakże te dzieje podług wielu
badaczom Starożytności do wyjaśnień prawdy
gdyż one nie tylko w Grecji lecz i nad Morzem
czarnym pod tymże kształtem opowiadana iest.—
Poeci powiadaią iż Argonauci w tey podróży widzieli
pomiędzy Scytami Arymaspów, to iest ludzi o iednym
oku, których wspomnienie czyni także Homer pod
nazwiskiem Cyklopów do Sycylii przeprowadził.
Wiadomo iest że pełne dziwactw było przybycie Argo-
nautów na powrót, wiadomo także iż Jason rozne
osady pozakładał, iedni mówią iż w Kolchydzie
nad Fazys, inni w Kaukazie inni w Medyi
a inni zaś w Bosforze. Temu się dziwić nie
potrzeba gdyż Starożytni tak byli niewiadomi
w Geografii iż oni często przenosili granice Libii
z Frygią. Dobre dzieie Greków zaczynaią czyny
bohaterów Herkulesa, Perseusza, Tezeusza, i
innych w tym także czasie naznaczyć trzeba
exystencyą Amazonek których iednak bytności
do czasów Boiów się odkłada. Nawet wspomnieć trzeba
o czasach woyna Troiańska przypadła; lecz to bardziey
czynności ludzkich i boskich mieszanina? Lub
iżeli to była iedność imion iedney osobności przy-
pisanych sam Jowisz miał podług tych one być
twierdzi. Woyna Troiańska przypadła r. 1209.

Mówiąc się zamawiam teraz na niektóre szczególne
urzędy w Grecji ustanowione takiemi był Areopag.
Taiemnice Eleuzyńskie których objaśnienie
nayiwięcey nam się z Eneidy szóstey księgi okazuie
Wyrocznie które tak pięknie Fontenelle opisał
znane z swych dwuznacznych tłómaczyć się mogących Proroko-
wań. Igrzyska ustanowione od Pelopsa 884, chociaż
iuż na Olimpiady r. 776 rachować zaczęto. Ponieważ

na nich Grecy prawie iak wiedno kierowali się: emulacyą wzbudzały, ponieważ wiele się przyczyniały do wzniesienia rozkoszy bardzo dobre z przeszłem były lecz mniey potrzebne gdy sztuka woiowania inny obrot wzięta, ztąd się znow owo że iż Skarb publiczny pewien gatunek ludzi utrzymywać musiał Atletami zwanych, Perykles pomniey określił na to wydatki.

Rząd. Prawodawstwo. i Obyczaie Sparty. W początkach Pradawni Grecy przez królów zmierzili sobie wcześnie gatunek ten rządu i prawie cała Grecya w Rzeczy=pospolite się zamieniła. W Sparcie pospolicie dwoch królów rządziło byli oni w większym znaczeniu tylko Dowodzcami woyska. R. 898 umarł z nich ieden Lykurg brat zmarłego wziął ztąd pochop do odmiany rządu, i do tego wziął przemyś‡ Przepisał on Ustawy dla Spartan szczegolnie, iedynie może do tego narodu tylko stosowne. Nie obalaiąc on bynaymniey władzy królów Heraklitów rozszerzył im ieno wyższe było dowodztwo. Podzielił całą ludność na 3 klassy, Senat składał się z 29; był on pośrednikiem między ludem i królami. Nad temi był osobny urząd pretorow składaiący się z pięciu osobników pod imieniem Eforów. Ci podług Plutarcha dopiero w 130 lat po reformie nastąpić mieli; i takąż moc mieli że nawet królów na śmierć skazywać mogli iak się to pokazało za króla Agisa — Lykurga prawa utrzymywały się 630 lat w Sparcie dlatego iż on ubóstwo i bogactwo wypędziwszy zrobił z całego narodu iakoby iedną familią, lub na kształt pszczoł które wszystkie do iednego ula swą pracę znoszą. Z praw iego niektóre są nazbyt okrutne. Prawo Xenelasia zabroniało u nich Cudzoziemcowi grun=du posiadać, a to aby natłok tychże nie skaził narodo=we obyczaie. Ambicya wszelka u nich miejsca nie miała, nie posiadali oni żadnych obietów, bogactw, woyną nie prowadzili zaczepnie tylko odpornie. W po=źnieyszym czasie zobaczemy iż zarzucenie tego Syste=mu zgubę im przyniosło. Konstytucyą Sparta=nów nie dlatego w Historyi przytaczamy byśmy one chcieli do iakiego narodu przystosować, gdyż dotąd nikt nie naśladował Lykurga, tylko by pokazać do iakiego stopnia dojść może wychowanie podług Natury. Widziemy u nich zabiiać słabe i delikatne dzieci, Bite za pół umarłe u ołtarza. Matki pokazuiące tem. Okropne obchodzenie się z Helotami i Ilotami.‡

‡ prócz tego udawał się bydź inspirowanym od Bóstwa. wyiednał Świątynie Bożami:

‡ Zabrani w niewolę r. 510.

+ Tak ścisło starcie z Ustawy na Prowincjałów, iż tylko różnicy w Egipcie za nie umierać, tu zaś piętnem niesławy karano.

jednakże wiktorii Ojczyzny; także sam oryginalny
charakter umieszczony Spartanów w Świątyni pamięci.
Lacedemończykowie daleko mniej byli nabożnemi niż
reszta Greków, u nich Offiary były nie kosztowne, długie
modlitwy zakazane, i wszystko tylko prosili by się
poczciwym dobrze działo. Cecha obrzędków ich była
zbożność, stąd zgorszyły nawet kapłanów

Po Lacedemońskiej następuje Ateńska Rzecz
pospolita. Tu różności charakterów narodu tego
już ztąd zobaczym iż kiedy ciągle trwały w Sparcie
Likurga prawa w Atenach siedm Rewolucyi i odmian
w Rządzie nastąpiło. Pierwsza Konstytucya ich była
im przez Tezeusza nadana R. 1529. Druga
nastąpiła po śmierci Kodrusa 1592. Trzecią
konstytucyą przepisał Drakon 624. Czwarta
Solon 591. Rewolucya piąta przytrafiła się za
Pizystrata. Szósta za jego Synów. A siodma po
wypędzeniu i zabiciu tychże. —— Jeszcze za czasów
wojny Trojańskiej Państwo Attyckie składało się
z 12 Miasteczek których każde osobny Rząd miało
dopiero Tezeusz jedne powszechne nadawszy im Konstytucyą.
Monarchia ta utrzymywała się tak aż do śmierci Kodrusa
zwycięże wojny z Heraklitami. wtenczas się zupełnie
Rząd zmienił na Republikancki. Lud podzielono na 3 klassy
zmarłego króla Syn Kodrusa któregoż wiele byli Archontowie,
był pierwszy ich liczby; Magistratura ta przez lat
300 zasiadała Attyki; z początku urząd miało dożywo-
tni, potym na 10 lat a nakoniec na rok jeden. Prawie tego
byli takiemi jak w Sparcie Eforowie. — Drakona prawa
nie mogły się długo utrzymać w Atenach, zlecono więc
Solonowi utworzenie innych, który uważając pozornych
krainach i naiazd Filozofią owrzaną napisał konstytu-
cyą wielce stosowną do Praw Egipskich. + Ale że on
wszystkich utworzeniu do temperamentu się stosował przeto
pierwsze zarzucił Pręcienie dorzego. Ustanowił on
Senat z 600 osób, ten miał moc Rządu wszakże
którego atoli utrzymać nie mógł gdyż Lud wszystko
stanowił, a nawet i z Senatu można było do Ludu
appellować, i stąd to rzekł Anacharsys do Solona
"u was mędrzy to czynią mówiąc co im głupszy rozkażą"
Solona zaś zdanie było iż "kiedy prawa i ustawy
"zachowują, gdy się te stosują do ich pożytku." —
Drakon powięzł był nieco moc Areopagu, zaś Solon
przywrócił go do dawnego świetnego poszanowania, i dał
mu baczenie nad Edukacyą publiczną. Prawowydawcy
Testamentów było pozwolenie zapisania komu chciał
mając dzieci nie było. Wracać wszystkie do równości
nie mógł być neutralnym. Ojciec był powinien

nczyi naniosło, pewnie nie miał takiego obowiązku
żywić go. Pożegnawszy układał się tylko w taki sposób.
Znany jest tuż sąd Ostracizmu. Wiadomo jakim
sposobem Pizystrat ośmielił wtedy, że był wyparty
i powrócił w tryumfie w postaci Minerwy. Synowie
jego Hipparch zabity był przez Harmodiusza: Ani to zato że
a gdy Hippias uciekł do Persyi. — Niezręczna takim
wchodząca do tego spisku by równie zydate jego sobie
uczynić.

Wiele Starożytności niewidziemy dwoch Narodów niedaleko od
siebie odległych a tak się bardzo różniących jak Lacedemończy-
cy i Ateńczykowie; Pokiew aż Likurg i Solon ich prawodawcy
szli wcale różnemi drogami w dziele swoim, nie potrzeba się
temu dziwić. Spartańczyk każdy wojnę tylko oddychał,
u Ateńczyków zaś każdy w pokoju czymś zatrudniony, w wojnie
gotowym był do obrony. W Sparcie największe znaczenie
dzielności Wojskowej przypłacało, w Atenach bogactwa. Spartań-
czyk żołnierz ślepo posłuszny wodzowi swemu. Ateńczyk
swywolny niekiedy natrząsał się z niego. Ateńczyk w rozkoszach
wychowany Spartańczyk zaś od samych pieluch w zaharto-
waniu chowany: Takaż różnica pokazuje się w traktowaniu
Niewolników zwłaszcza można powiedzieć iż Ateńscy Niewolnicy
szczęśliwszemi się daleko od Spartańskich Helotów nazwać
mogli, gdyż nie tylko tak ostro nie utrzymywanemi byli
ale nawet z czasem wykupować się na wolność mogli.
Stąd także różność w postępowaniu kultury. Pierwszy
za Solona zjawił wznowił Teatr. Pizystrat założył Bibliotekę,
syn jego Hipparch miał na swoim dworze Simonidesa i Ana-
kreonta. Kobieta Safo pomiędzy tym ludem wsławiała się.
Słowo tylko pierwsze wzbudzenia uczyniły w tylu ludziach
wieli się oni do filozofii i sztuką do wysokiej, nie metafi-
zycznych zaiechań, użył swej obrocili:

§ 2. Grecy nie mieli smaku w prawdziwej Historyi.

Herodot opisując Scytyą tyle zakładał bajek iż nawet
iskierki światła dojść niemożna. Niesłyszał on nic
o Germanów oraz Kenów od niego wspomnionych że tylko
wiązać nierozeznany. O Celtach wspomniał cokolwiek kiedy
o Dunaju prawi. Sarmatów wywodzi od Scytów i różne
dziwolągi powiada, niemi kładzie jako to Arimaspów, która
Gryfów, Kapripedów. Morze u niego jest wielką rzeką bardzo mało co wyso-
ziemie otacza. Geograficznych miejsc
miał niektórych nieznał, nie które fałszywie oddał, często
fałszywie wyprowadzał z Etymologii Greckiej lub takiego języka
którego wcale nieznał. Szkoda wielka iż Ktezjasz nie wskazał
błędów przez tego dziejopisa popełnionych. Strabo wyma-
wiając go powiada iż Herodot umyślnie w takim sposobie
pisać musiał gdyż inaczej nie byłby się podobał
Grekom; gdyż i tak mało w prawdziwości smaku

mieli iż Epopeią nad dzieie przenosili. Achociaż
Tucydydes i Xenofon w pierwszych czasach także wyborne
przykłady zostawili mało wposzło za niemi. Strabo nawet
powiada iż iuż nawet w historyi Alexandra są baiki; i
słusznie gdyż wierne opisanie czynów iego, więcey by mu
było sławy przynioszło niżeli owe Awanturnicze czyny.
Trzeba było weyść w przyczyny i zrewidować Archiwa
Perskie, a błędy popełnione przez Herodota i Ktezya=
sza o siedm królach w opisywaniu Assyryi [illegible]
dzieiów różne, skonfrontować, nadto mogli oni to acz
dostatecznie zdziałać. Herodot bowiem odwołuie się do
kapłanów od których wiadomości te zaciągnął, Ktezyasz
zaś do Kronik które wowczas w [illegible] były.
Że zaś tego Alexander nie uczynił, pokazuie się z tąd iż
albo nie znał się na tem albo też z próżności uczynił
nie znaiąc ięzyka obcego. Barbarzyńcy bowiem iak ich
Grecy nazywali: wiele posiadali ięzyków którymi nawet
pisali, oni zaś ani iednego obcego. Wszystko cokolwiek
po Herodocie o Assyryi czytamy pisano, wydaie się
tylko iak Chaos. Jeżeli zaś iak mowiemy duma
Alexandra nie zatrzymała Pamiętników Perskich to
zapewne zostanie nim iaki powód. przyczyn Perseopo=
lis. tego zaś nie zniszczył Alexander dokończyli to
Wodzowie iego przez nadawanie odmiennych nazwisk
krainom przez uciemiężenie dawnych religii, wpro=
wadzenie nowych (Machabeyczykowie) przez prześla=
dowanie sprzeciwiaiących się im, tak przez to wszystko
zaniklo, gdyż sapiens cedit forti.

§. 3. Stan Historyi Starożytnych w czasie zaburzeń późnieyszych.

Strabo powiada iż dzieie Azyi ludów w czasie woyny
z Mitrydatem nay bardziey rozproszone i zbadane były.
Dzieło to iednak zadla nas zgubionem iest to
Meledora. Mikipsiboteca, nawet samego Strabona
o Partach. Troga tylko w krótkich ustępach
przez Justyna nam iest dochowana. Do czasów
Konstantyna W. widziemy iak nay wiekszę zamieszanie
w których wszyscy dogma: i ludami tylko zaięci byli.
Zburzeniem Jerozolimy przez Tytusa wiele dzieiów
zaginęło. Uważa tylko dzieie była wielka wrzodów iak to
z Justyna i Tacyta widziemy. Porozproszeniu tego
ludu rozeszły się po całem świecie dzieie Mojżesza, Filona
który żył w 39 roku po N. Ch. i Józefa Flawiusza który
także o Scytach wspomina. Lecz spór ustawiczny i
nawracanie pogan przez Chrześcian, kłotnie znowu
tychże samych z sobą przewładzały naukom.
wśrodku iednak gdy się Chrześcianie dysputa

ustawicznie potykali musieli wiele zbierać byznaleść obrony na zbieranie Argumentów, potem iednak gdy im tego niepotrzeba było opuścili się całkiem, Lekkiemi sobie źrodła owe z których OO. SS. czerpali przyimywali. Poszły na składanki dzieje, a X nie całkiem Dogma: Teologią zatrudnieni byli. Pisarze średni nie maiąc źrodeł, lub maiąc tak niedostateczne wzory poszli za ich błędami, a ztąd owo zamieszanie.

§ 4. Obraz historyi powszechnej ieśli znayduie się w Pisarzach średniego wieku.

Porzyiniem ciąg kanonicznych żydowskich dzieji moyżeszaich mieysce zaieły, a obok nich mieścili się Flawiusz Jozef i inni. Zaś co do Chronologii nayłepszy z tych wieków Juliusz Afrikanus (219. P. Ch.) którego potym Petawiusz, a tego Wolney poprawił. Gdzie niemasz Chronologii pewności mieć niemożemy, a bez tey tylko same domysły, same badania wyprowadziemy. Tylu filozofów twierdziło iż w niedostatku Historyi spuścić się trzeba na rozum by dojść otworzenia pierwiastków. Takim sposobem niemożna utworzyć historyi, gdyż trzeba z pewnością znaiomości otworzenia złączyć cierpliwości, krok w krok za przedsięwziętą osobą postępuiąc pilnie wszystko uważać; i tego przedsięwzięcia tego wnosić. Lecz iestem ia pewny czy ten prawdziwie odemnie opisany nie pochodzi z przeniesienia innego narodu, i czyli w prostej linii od owego lub tego narodu pochodzi, nadto, chcąc iuż to odkryć, trzeba wiedzieć przyczyny dla których to a to stało się było!
Pisarze zaś średnich wieków bynaymniey się nad tym niezastanawiali tylko z pilnością Księgami dzieie swoie tworzyli Straszydło historyczne, kończyli dzieie wyprowadzeniem i nakreśleniem wszelkie na to by tych od Jafeta a owych od Sema wywieść ród.

§ 5. Jak dalece postąpiono w zbiorze i do skończenia Historyi.

Po wypędzeniu wszelkich metafizycznych Wariactw; owy oczernienie źrzódł historyi, przystąpiono do pewnego starania się odkrycia prawdy w Dzieiach. Dawna Litteratura Wschodnia Grecka: Łacińska zawieraią do tego przygotowywane Materyały lecz tylko po rozrzucane. Znalazły się cierpliwe talenta które te ciężką pracę odkrycia i wyjaśnienia świetnych dzieł wynalazków, zaięli się byli. Tu nayprzod potrzebą było zbić tysiączne Apokryfy których matka była Oszukaństwo (Pia fraus) Bibliografia wykładanie dzieła w rodzaiach do tey pracy zdatnych nayłepszym

były Materyałem. Tłumaczenie dzieł Starożytnych
Greckich mnożyli się obok tey pracy. Przez to
bowiem dostawać się wielu Autorów w ręce zaczęło, a ułożone
Reiestra ich Bibliotek, np. w swoim Anacharsysie
zrobił, ułatwiły pracę z których pomocą wielu Auto-
rów w każdey materyi czytać można. Komentarze na
dzieła powstały im się bardziey gust wzmagał gdyż
tym więcey prawdziwych miłośników Umieiętności
rachowano. Tych szperacze obieśnili wiele przydatnych
i pożytecznych Rzeczy, np. w starożytnych czasach
Wolnego Rozpoznania o zaćmieniu Słońca przepowiedzia-
nem przez Talesa, o zburzeniu Troi. Jeżeli zaś wielu
nie odpowiedziało mniemaniu ich co o nich mniano to stąd
pochodzi iż oni naciąganiem wszystko popsuli. W pra-
cy tey nayście trudności sobie zadali Wyszukiwanie
dzieł Starożytnych, Wykazanie mieysc Starożytnych czyli
Geografia ∓ Numizmata ∓ Geografia nowszych z której
się gustem odebrała. Praca tym trudniejsza dla pierwszych
była iż ią tylko z Poetów i dzieł Historycznych zbierać
muszano. Numizmatyka nayhardziey się wzniosła pod
koniec 17 i na początku 18 wieku. Zbiory te z początku
tylko dla ciekawości zbierane były, lecz wkrótce im się
pilniey do tego brano im się nowe spostrzeżenia i badania
historyczne stąd odkryć zdoły. W pomrocznym czasie nasta-
piły Towarzystwa uczone trudniące się około wydosko-
nalenia Nauk. Im to winni iesteśmy wiele Dyssertacyi które
bardziey pracowicie i uczenie wyrobione, lecz mało z nich
pożytku. Dostrzeżono także iż ponieważ Wschodnie
[illegible] ciekawy [illegible] mogły się zdaią [illegible]
zaięto się nauką Wschodnich ięzyków, wiele mocno
gorliwych o rozszerzenie światła ięto się tey przez
[illegible] Akademiom gdzie tylko samych
Wschodnich uczą ięzyków. Nauka wreszcie wymieniona
ułatwiła drogę do inney którą się Etymologią zowie
przez nią to nie tylko co do mowy szczególnie czynić, lecz
i Litteraturę wschodnich narodów odkrywać można. Pilnie
się więc wzięto do przekładania pism Arabskich
do Nauki czyli kupców i znacznie w tym postąpiono.
Handel i Missye wiele się także do oświaty przyłożyły.
Lecz ponieważ tylko ksiądz o rzeczach Religiynych prawił
a do tego będąc surowszymi (Dyssydenci) ieden drugiem zaś
zadawali przeto tę ciężką dobra które przynieśli swemi
kłótniami zatłumili. Nadto świeży Podróżni odbywaiąc
w dalekich kraiach potym podróże zbierali Rękopismów podania.
Kupcy lebo się także w tey mierze przyłożyli atoli ich pomoc
licha w tey mierze gdyż pospolicie tych się tylko wyrazów
uczyli które im do handlarstwa potrzebne były. Co się
tyczy Arabów ci w 6 wieku napadli Azyą i pominęli

od Greków jeszcze pozostałe własnych tamtych do reszty popsuli. Tam widzieć było przedział pojęciem lud bez porządku Religii mającej, znowu innych trzymających się systemu Zoroastra pomieszanego z Bałwochwalstwem. Mahometanie zaś zaszczepiając swą religię wytępili Czcicielów Ognia, i sektę Sabeizmu, która to składała się z pomieszania herezyi z Chrześcijaństwem — Od Indyan mało mamy materyałów do historyi podanych. Wieść jest iż przy zwycięztwie Alexander popalił xięgi tamtejsze. Jeżeli to prawda wcale nie wątpić by o wszystkim domniemaniem potrzeba, lecz zaginienie tych xiąg jeszcze się przed Alexandrem stało. O Zoroastrze wiele się namnożyło Apokryfów, które do prawdziwych włączone są, stosownie jak Talmud do xiąg Mojżesza. Zresztą Chińczyków mało co odkrytym być może gdyż Pisarze tego narodu tylko o swoich cokolwiek wspominali a oszczędnie bynajmniej. Japonia jeszcze tym mniej nam wydaje bo wiemy iż tam Król oraz kapłanem będąc mocno przestrzega by religia odmieniona nie była i mało kogo do państwa wpuszczać każe.

§6. Czego jeszcze trzeba przedsięwziąć do Odkrycia w Historyi

Handel nie, ponieważ tylko od kupców dla spekulacyi był prowadzony, przeto ludzie ci co się trudnią oto się tylko starają by się tylko tyle nauczyć języka mogli ile im do przedaży lub kupna potrzeba. Lecz Podróże umyślnie w tej mierze przedsięwzięte, a osobliwie w miejsca od starodawnych narodów zamieszkałe najlepiej wieleby się do tego przyczyniły. Jako to: w okolice Eufratu i Tygrysu, na górę kaukazu i Taurus; w Armenii, w których zaiste by uczeni coś pożytecznego do historyi wyśledzili. Po części te kraje z jednej strony Mahometanie a z drugiej Tatarzy spustoszyli, lecz tam muszą jednak być zabytki Tradycyi a szczególniej wiele tych z Słowiańskiego języka, który nietylko z dawnemi narodami Europejskiemi, ale nawet z językami Orientalnych ma spokrewnienie. — Afryka nie wystawia nam innych okolic do tej pracy prócz Egiptu i Abissynii, czyli dawnej Etyopii. O Religii pierwszego z tych krajów wiele pisano lecz to jest wszystko niepewne. 1. Jak daleko ten Sekret odkrycie dosięgał. 2. Iż nie było żadnego opowiadacza któryby był odkrył tajemnice pomimo tej religii. Nadto Persowie mniej więcej pominęli Egipskie, Grecy Perskie, tych Rzymianie, tych zaś Arabowie, a Arabów nakoniec Mahometanie. Więc z którego tu źródła prawdy dociągać? Wiemy iż tam były Piramidy stawiane, lecz na jaki koniec? dla czego? Powieści kapłanów w tej materyi tak są zawikłane iż się stąd pokazuje iż albo oni sami nic nie wiedzieli i tylko bajkami lud łudzili, albo Religia ich zabraniała im wyjawiać. Znajduje się dalej napis na obeliskach lecz sposób ich czytania razem z kapłanami zaginął...

nasze wiadomości wszej mierze zasadzaią się na świadectwie Greków lecz tym bardziey kapłan egipski opowiadać mógł, gdyż bardziey co innego opisuie. Może to uczynili tak chcąc mniemając się ze Ptolomeusz przyiął ich Religią. Szczerze Religia ich która się z Legend opisana znaydowała i Ła... gdyż dzisieysze położenia Egipskie tyleż pewności ile i inne o swych przodkach maią. Lecz niedziw odmęt czasu wszystko z sobą porywa. Strabo iuż powiada iż Egipcy Koptarie iest mieszanina z Grekami, którzy się pomięszali z Mahometanami z mieszali. Zgoła wniosek ten, iż Koptowie do przodków swoich iak Francuzi do Gallów tak są podobni, nie iest bez prawdziwości.

§ 7. Druga Epoka Historyi Greckiey to iest od Pizystrata aż do Peryklesza czyli od 510, p. Ch. do 430.

Jonczykowie zbuntowawszy się prosili o pomoc Greków Ateńczykowie rozgniewani na Persów iż u nich znaydował się Hippiasz syn Pizystrata posłali im 20 okrętów na pomoc. Ateńczykowie stąd słusznie wyczytali, iż cała Grecya do tey woyny należała, a sąd Amfiktyonów skarał Egineto... zaniechawszy po ...ków. Persowie spalili Sardes i Milet, ale flota ich rozbiła się przy Atos na wyratowanych z poprzenia na ...li Grekowie i do reszty zbili. Dowódca wtey wyprawie nieszczęśliwy był Mardoniusz pan bez wiadomości i doświadczenia. Dopiero z wielkey potyczki, i iesz... w... pod Maratonem gdzie ... Aryst... dowódca mestwo 10,000 Greków i Milcyadesa zbiło ogromne wszystko Persów (Cynegir. Goniec do Aten) Milcyades potym w Ateńskie powróciwszy nieszczęśliwie innej wyprawy okrętem miał być na karę 275,000 złt, co do ... wielkości niepodobna. Gdyby nie dana ... było ... może po Grekach gdyż Gelon Syrakuzański ... ofiarował się z pewnej iść napaści na nich byłem. Dowództwo oddane tych ... iego Histyes nie uczynił. Temistokles wyższy dzielni i ... do Aterycznej, ... Temistokles z ... raz reszte mieszkańców zebrał na okręte. Starzy zaś na ... Bogów porzucili się w Atenach i spalone na ... Sławna iest walka Leonidesa z 300 Spartanów od Persów. Sławna iest walka ... w Termopilach kiedy Grek pewny drogę nieprzyiaciołom pokazał, stawszy się ... przed ... Herwat ... wszystko ... resztę którzy się na otwartym polu położyli przez to bowiem dali Persom poznać czego się maią spodziewać. Wychodzi teraz na scenę mąż cnotliwy i mężny Arystydes który chce poznać przestępstwa między niemi: Temistoklesem wielkey części Atenczyków. Ten osobliwie wygrał bitwe

a, Początek woyny Perskiey z Grekami. Bitwa pod Maratonem. Milcyades.
b, Temistokles, i Arystydes.
c, Bitwa pod Plateą i Mikale.
d. Ateny na nowo zbudowane, i woyny krokie między dwoma ... po upadku ...
e, Cymon kończy woyny Perskiey.
f. Temistokles ... Ateny. g. Jego przykład. Arystydes. Temistokles.

pod Plateą 479 przez swą roztropność gdy Eurybia=
des chciał się na otwartym morzu bić dla prędszego
ucieczenia się w razie przegraney i zasłonienia Pelo=
ponezu. Wiadomo iest iż pewny Poeta miał dowcip
dowodzący na niego iż też Temistokles tyle dokazał
intrygami swemi iż odciągnął od Retenzji przemiłą
wtym innym zrobiłby wszystko iż wszystko się godzi dla
dostąpienia tego na co widze przemiłego niedalnego.
Xerxes potym fortelem Temistoklesa wypędzony.
Po woynie potym murem całe Ateny opasał, ponimo
tego iże się Sparta sprzeciwiało, miał on i swe
Proiekt spalenia całey flotty Spartańskiey lecz
lud z przyczyny proiekt iego odrzucił gdy mu go Ary=
stydes obiecił. Koniecznie był by miasta sie do=
chodzić nie potrzeba wszytko do sądu Amfiktyonów niewalczący
wiosę po woynie do sądu Amfiktyonów niezaleczony
iako to Tessalia, Beocya, i innych 30, lecz i to odrzucono
gdy tym sposobem wielki miał [illegible]
magistratura zaś by wtedy mogła także 466
postanowiono zaś i z ludu Archontami obierani byli.
~~[illegible]~~ Platon
wynosi go nad wszystko. Niedługo potym Pauzaniasz
wodz Sparty knowa spisek na swą oyczyznę, a Temi=
stokles wypędzony właśnie po Arystydzie miał do iego
wspólnictwa należeć. — Pauzaniasz gdy woyna Perska
trwała: Egipczanie się zbuntowali, Ateńczykowie
im dodali pomocy lecz Egipczanie nie do wolności
stworzeni, właśnie uśmierzeni zostali. — Tenże za=
Arystydesa dwie były w Atenach partye Arysto=
kracka i Demokracka, do dzisiay podchlebia ludu
Temistokles należąc koniecznie nastawał by Sparte
zgubić lecz Arystydes przewiduiąc iż by się potem
ktory lud Ateńczyki bez hamulca nie mając ziel tego
obawiał się używania bytnego przewodzie. Cymon
syn iego, naśladował go wtym, i dokazał iż lud się
Holowie zbuntowali pomoc im dana była, lecz
kiedy potem nadzwyczay Sparta Ateńczykom ustąpiła
kazała wygnać lud na Cymona właśnie go na
wygnanie skazał. Atoli on niemarząc się gdy pod
Tanagrą w Beocyi bitwa była on do swego wygnania
Ateńczykom wiele z przyjaciołmi swemi dopomogł.
448 woyna Perska trwała lat 31, przeciw sprzeciwił się
490 Artaxerxes, a warunki iego były, że miasta
Greckie w Ionii wolne (tez: wchodzić w połowę granic
uchwalono się oto starali by liberum veto exzystowało)
by sobie same prawa nadawały. Persowie od Czarnego
morza do Pamfilii mieli się zgadzać.

Arystydes na wygnanie skazany
jeszcze przed Woyną Salamińską.
otoż roku ~~470~~ 486. nie 466.
Bitwa pod Salamina 480.

Epoka trzecia od Peryklesa aż do Filipa to jest od r. 430, do 360.

a. Perykles, wiek Peryklesa. b Wojna Peloponeska. c Alcybiades. d Wyprawa do Syracusii, e Zawojowanie Aten przez Lyzandra. f Zepsucie się Lacedemończyków. g Wojna Tebanska. h. Śmierć Sokratesa. i Cofanie się 10,000 Greków k. Nowa wojna Greków z Persami. l. Wyzwolenie Teb, m ich upadek. n Stan Grecyi przed Filipem. Alexandra wojny. Rozdzielenie jego monarkii. Związek Achayski. Odmiany w Sparcie. Wpisanie do obywateli Grecyi.

bent. Antypater porzucony w Macedonii tylko 13,000 wojska liczył, przeto się w bardzo krytycznym znajdował położeniu. Harpaz z Babilonu pojechał był z wielkiem skarbem by Aleksandra przekupić, nie uczynił tego on jednak wódz, ale wielomowny Demostenes dał się na to namówić. Za co był wygnany — Ateńczycy podobni byli zupełnie do owego człowieka który za jednym pomyślnem wypadkiem ogromne stawia pałace, że najmniejsza zaś nie pomyślność upada i wszystko porzuca. Leosten zadał niewolnicy ostrożność. Bo chociaż Antypater pobity od Leonisteneza w Lamii się zamknąć musiał, atoli za przybyciem Kratera tak się wzmógł iż wojsko sprzymierzonych przestraszeni odstąpili Ateńczyków tak że ci o pokoj prosić musieli: Antypater wkładł załogę do Munychium blisko portu Pireusu fortecy, Demostenes obawiając się by się w ręce wrogów nie dostał życie sobie odebrał.

Teraz by się była dobra pora dla Grecyi nadarzyła względem wolności, bo Aridees brat naturalny Alexandra niezdolny do panowania i Alexander mały niezdatni byli do rządzenia przeto Perdykas był Regentem Państwo jako ów któremu Alexander pierścień swój oddał, lecz ten wzbudził zazdrość w kollegach swoich. Antygon w Lydyi i Pamfilii, który złączył się z Antypatrem i Ptolomeuszem. Perdykas został od swoich zabity. Regentostwo przypadało by było po. winno na Ptolomeusza ale on go oddał Antygonowi ustąpił. Syn jego Kassander rozgniewany iż ojciec następca po sobie kazał jego starszego

Wiadome nam są przymioty Peryklesa, większe iż przez wymowę nad całem ludem ateńskim panował. Dopoki Cymon znajdował się w Atenach rzadko wychodził na publiczność, a tymczasem przez swych Agentów wszystko działał. Lud sobie wziął podziałem grunta zdobyte pomiędzy niego. Czasy Peryklesa są sławne w historyi kunsztów, literatury gdyż Perykles mógł szafować skarbnymi pieniądzmi mając kassę całej Grecyi pod sobą. Uto[?] który się na igrzyskach znajdował był płatny. Przez uczynienie wiele pomocy Areopagowi sobie wraz więcej jednak tak iż on był tylko panem Aten. Chcąc wiele powinowactwa z miasta wypędzić i przyłożyć rządowi wszystkim zatwierdził był ozdoby w Partenonie, dokąd z 60 gatunków rozmego marmuru na stat. Jednakże kiedy nieprzyjaciele jego przeszli mu szkodzić a najprzód przez oskarżenie przyjaciół jego. Sławna Aspazya później żona Peryklesa oskarżona iż na religię nie przyzwoicie gadała. Fidiasz snycerz iż w robieniu posągu ukradł metalu, a chociaż on był dowiódł swej niewinności wiele to na wygnanie przyczyniało. Anaxagoras pisząc iż podług swego systematu inaczej być nie może dowodził. Po oskarżeniu tych osób zarzucono Peryklesowi iż roztrwonił skarb, on na usprawiedliwienie się tego chciał rachunek złożyć a wtenczas „wszy Alcybiades rzekł„ chyba masz pełny sposobów by „ich nie składał„ pomiarkował się Perykles i owładł chcąc umówić zatrudnienie Ateńczyków jakoż też się wkrótce nadarzyła. Oto początek wojny Peloponeskiej.

Dumni Ateńczycy nieznośnemi powierzchownie byli celem powszechnej nienawiści. Uciskali oni Samianów i Eginetów Megarejczykom zakazali na targi jeździć do Aten. Potidejczyków oblegli i zdobyli. Przy tem weluzył Sokratés wojowniczy, gdzie mu życie uratował. wraz z swym Alcybiadesem gdzie mu życie uratował. Nadto Korynckie wiele zatrzymani przez Koryntów od Aten udali się do Sparty po pomoc, wojna wydana, i cały Peloponez ogłasza się za stroną Sparty która przy pomocy Grecyi megarej 60,000 wojska wystawili, Ateńczykowie zaś nie mieli nad 15,000 którzy się w murach bronić nie mieli ani nie śmieli z nieprzyjacielem w polu mieć się sposobić. Ale i flotta Attycka znacznie uszkodziła Peloponez. W tym czasie zaraza powstała, Ateńczykowie znaczną szkodę ponieśli i wtenczas to Perykles powiedział owe słowne mowę na pogrzebie poległych (Potocki. Szaniawski) Lecz nie zatrzymać szarzne granice

Polizperchon nazwany który się przeciw
Oycu z Ptolomeuszem i Seleukiem. Przybywa
do Aten i dawną Demokracyą przywraca; a że
Focyon zawsze za Arystokracyą obstawał
skazany był na śmierć. ~~Obie~~ Pogdy się
dzieie inny przybywa do Portu Pireyskiego odbie=
rze go, bierze zamek i nad Arystokracyą wprowadza
nadaiąc rządce Falera Demetryusza który
przez 10 lat bardzo mądrze panował tak iż mu
Ateńczycy 360 posągów wystawili. Atoli nie=
długo to się działo. Demetryusz Poliocertes polecenie
się w Pireyskim porcie oświadczaiąc iż przy=
szedł za uwolnienie Ateńczyków od iarzma. Fale=
rus wypędzony udaie się do Egiptu gdzie od
Ptolomea Filadelfa zostaie zabity. Obalano
posągi iego w Atenach a Poliocert takiey czci
dostąpił iż w świątyni Minerwy mieszkanie mu
nadali a Retorowie iego ołtarze poprzestawiali.
Nadto prawo postanowili iż wszystko to co Dyme=
tryusz postanowi za święte było mieło przyjęte.
Polizperchon tymczasem przywołuie do siebie Olimpias
która się do Egiptu schroniła, też Kassander przy=
bywa i wraz z Alexandrem Synem Roxanny i
bratem Alexandra wycinać każe r. 301. Wtymże
czasie Antygon Ipsus w Frygii życie traci
i całe Państwo na 4 podzielono części Ptolomeuszo=
wi dostał się Egipt Judea Arabia i Libia.
Lizymach dostał Tracyą i Frygią. Antypater
Macedonią i Grecyą, a Seleukus Azyi władnął
zaś aż do Indus, to królestwo było naywiększe
tam to Seleucydowie Antyochią zbudowali. Wiele
się Demetryuszowi Poliocertowi źle powodziło, umie=
rał iż klęszczy dopomogły mu atoli oni bramy
przed nim zamykali, atoli gdy mu się znowu dobrze
powodziło przyszli go przepraszać. Tacy to iuż byli
Ateńczykowie zepsuleni. Lizymach od dzieci swoich
oskarżony karać zabić Agathokla syna za w wszelki=
ego wpadł nienawiść. Seleuk Nikator kuliący
Nauki o których iuż dawniey było, ożenił się potym
z Arsinoą przebiiał iey dzieci a sam od Gallów
niszczących Grecyą zabity został. — Gallowie
Kawdzicki czyli to przez wrodzoną swoią niespokoy=
ność czyli przez zbyt klimat opuścili Oyczyznę
swoią i przyciągnęli do Grecyi pod dowództwem
Brennusa 2go tam napadli na kościół Apolina mó=
wiąc iż Bogom bogactwa niepotrzebne gdyż ci
"mogą wszystkiego podostatkiem" ale wtymże czasie
gdy kościół Delficki złupili dział nastąpiło

ce Atyke więcey iesze ludzi zgubiło, Hipokrates
lekarz za dworze perskim opuścił go i przyiechał ratować
oyczyznę swoią iednakże Peryklesa nie uratował który nie
wiedząc umarł wyrzekłszy: "kontent umieram bo nikt
" ze mnie żałoby nie nosi " Po śmierci Peryklesa pokazał
się na scenie dzieiów Alcybiades którego młodości naukami
bogactwa wszelkich ozdób ścigały. Chcąc on się tym
w stanie przemógł to u ludu Ateńskiego iż pomimo
przestrogi Nicyasza iż wcześnie do czyn po co za granicą
więcey woyny szukać, powierzono mu wyprawy do Sycylii.
Jednakże pokazało się iż Alcybiades świętokradztwa
popełnił bezbożeństwo nad posągami, oskarżono tylko słowy
uczył by go oto oskarżono gdyż inaczey przytomny był
przemógł nad ludem. Odebrane przeto dowództwo powierzono
Nicyaszowi, a Alcybiadesowi kazano się stawić, lecz ten nie
przyiechał do Aten tylko do Sparty i stamtąd podżegł
Naród Ateński i Lacedemoński do woyny którą sam po
śmierci Peryklesa chytrym sposobem wszczął. Kiedy
Nicyasz do Sycylii przypłynął w tenczas był nad tem
Arystokracyą poiedynczi Tyrani rządzili tamco przyst
Ateńczyków do zręcznego skutku prowadzenia woyny
ale potym za danemi posiłkami Spartańczyków, nie=
mało się zmniejszyło Ateńczyków w Sycylii, tak iż iuż to naraz
iuż bitwami, a nayjście ciurby prawie cała woysko
zginęło. — Widząc Alcybiades wracaiące zmniejszenie
Lacedemończyków udał się do Tyssafernesa Satrapy
Perskiego, stamtąd udał się do floty Ateńskiey i za
iego pomocą Ateńczykowie go przywołali, ale wkrótce
gdy w czasie niebytności iego woysko przegrało, znowu
był przymuszony iść na wygnanie. — Greccy zerwawszy
oni udali się o pomoc do króla Perskiego ten nakłonił
się na stronę Spartanów i chociaż ich Konon pobił, to
iednak nic to pomogło kiedy pod Egospotamos Lyzander
zupełnie Ateńczyków ocalił i wemknąwszy pokoiu zawarł
1mo by Portu Pireyskiego warownie zburzyć, wszystkie
Galery prócz 12 zatrzymanych wydać przez tego zatrzyt.
w 30 Tyranów który mówi Tucydydes więcey wygubili byli
krwie obywatelskiey niż Persowie. Takie zakończyła owa
krwawa Woyna Peloponeska. Około tegoż czasu nastą=
piła śmierć Sokratesa wielo pomnego ostowieka wyna=
lezca Systemu Nowego Filozofiiow doskonalenia nawet od tałoży
i syph do trudniey wszelkie postępuiąc. Ku sco porywający
śmierć iego z śmiercią Mesyasza. Wtymże czasie
wraca odprawiona była owa sławna wyprawa na powr
młodszem Cyrusowi i 10,000 Greków powrót tak iedne
przez Xenofonta opisany. Powrót ten nowym męstwem
pobudził Greków na Persy. Uczyniono wyprawę atoli
Agezylausz dowódca iemu wnet był odwołany gdyż

okropna burza tak iż się sami Gallowie zabijeli na zmieszanych najechali Grecy i tak pobici byli iż z nowszych [?] ze 160.000 żaden nie powrócił. Brenus sam się zabijał. — Inna kupa Gallów przeszła do Azyi mniey więcey i weszła w służbę króla Nikomeda który im za to nadał prowincyę, tę od ich imienia Galatyą nazwano.

Przystąpmy teraz do ostatniego momentu gdy Grecya pod jarzmo Rzymian weszła, lecz wtenczas ona jeszcze wielki heroizm pokazała, ten jednak zapał nieradnego takim był związek Achayski. Związek ten od dawna trwał w Grecyi, miasta do niego należące miały Senat swoy i dwóch Pretorów, którzy wszelkim rządzili. Lubo pod Macedońskim rządem ten związek był zerwany, lecz miłość wolności znowu przemogła. Achaia wypędziła tyranów i wzmogła się nie zadługo. Aratus mąż sławny uwolniwszy oyczyznę swoię Sycyone z pod mocy Nikoklesa połączył się z tym związkiem r. 227. obrano go Pretorem: on sam tylko jeden tem urzędem władał, który ten osobliwszey sztuki najtrudniejsze przeszła z zimną krwią wykonywał w gabinecie, na czele jednak wojska stanąwszy nie umiał sobie dać rady. Niemniej tyranów pobudziła go do odzyskania Peloponezu. Filip zaś był kontent, on cały majątek swoy łożył na to by go odzyskać. Jednakże w Argos mu się nie powiodło gdzie sam ~~Agistyn~~ Antygon dowodził, który na sprzątnienie jego posłał zbójców, atoli on wygrał bitwę drugą, w której Antygon poległ.

Tymczasem w Sparcie wielka się Rewolucya stała. Rzeczpospolita przez Lizandra zepsuta, bardziej do zguby dążyła niż Efor Epitet wyrobił ~~[illegible]~~ wyroku czynienia wolnie testamentów. Już tylko w Sparcie 700 Obywatelów liczono z których tylko 100 posiadało grunta, reszta zaś musiała się zajmować pracą iżby za wyżywienie się co przedtym tylko Ilotowie czynili; a zatem sztuka woienna coraz upadała. Agis Królem będąc chciał dawne Prawa Likurga przywrócić, ale chociaż był i sam prawodawcą z gruntu był powołany [?] nie mógłby był tego na ludzie rozpustnym wycisnąć [?]. Agis przeciągnął Matkę i wielu [illegible] na swą stronę. Leonidas wespół towarzysz jego który mu zawadzał lecz Agis pokonał go i zwolna. W tym Efor Agesilaus widząc iż się już do podziału gruntu zabiera, uwiódł pierwej by wszelkie dawne długi skasowane były, w co też chętnie zezwolił [illegible] Efora. Otóż

Korynt i Argos związek przeciwko Lacedemonii uczyniły. Nową woynę wybuchła w Tebach z przyczyny iż r. 382 Feidas wódz Spartański zajął im zamek Kadmeię zaco gdy chciał Spartanie ukarali zamku jednak wydać niechcieli. Woyna ta zakończyła się na zawojowaniu. Teby zaś wkrótce przez męstwo Pelopidasa i Epaminondasa uwolnione pierwszą rolę w Grecyi dotąd Rzeczpospolita uprzednio [?], trzyma. Lecz ta ważność które tylko zależy przez rozum jednego człowieka z życiem też się dzieje i w Tebach zniszczyły one pierwszy raz pod Leuktrami drugi raz pod Mantineą zupełnie Macedończyków przeciwnie atoli tam poległ Epaminondas, pod tem Beocyanie do dawnej swej nikczemności powrócili. — Pokój nastąpił w Grecyi potym powszechny atoli Spartanowie nie należeli do niego bo Messeńczykom uwarunkowanym niechcieli wolności przyznać, o których nie nie wspomnieliśmy. Atoli już już zbliża się Grecya do upadku na całe [?] przez swe kłótnie i Intrygi przyczyny dawne swe cnoty, dopuściło się nawet Sparta sama tak przez Lizandra zepsowaną została iż ich wypuszcze- czym zaś zobaczymy koniec jej musiał być nie ochybny. Lecz to wszystko tylko do czasu!

Państwo macedońskie było uważane od reszty Greków za podłe i barbaryzyckie. Tam panował Amyntas który dwóch synów po sobie zostawił Perdykę i Filipa. Ci zaczęli się kłócić o koronę. Tebańczykowie przyjm wówczas w Grecyi trzymający, posłali tam Pelopidasa który na tronie Perdykę osadził a Filipa wziął do Teb gdzie tenże miał sposobność wyćwiczenia się w tych doskonałościach którymi potym Grecyą ujarzmił. Powrócił on do Macedonii po śmierci Perdyki i mądrze panował. Wówczas ichczasy [?] już nie mieli wielki był nierząd w Grecyi który stąd, Sparta osłabła, a Tebańczycy dawnej nikczemności pogrążone, zgoła w całym narodzie tego nawet były już wszystkie sprężyny nadpsute które tylko osobliwy czyli [?] kto posłużyć się do reszty zatrzeć. Takiemi posłużył się Filip.

Epoka czwarta i Ostatnia od Filipa do zawojowania Grecyi przez Rzymian od R. 360. do 160.

Zginęła i wygasła zacna Greków owa sławna cnota, którą się Świat cały zdumiewał. Nie było już owych synów i Miltyadesów, a ~~[illegible]~~ znaleźli podli złoczyńcy. Chabryas generał Ateński ochoczy i widząc zdrowości wspólną nałóg, by tylko nie nadzorem bym swego wojska na obronę mieć wcześnie umiał. Kiedy i los wypowiada posłuszeństwo

tego czasu Achejczykowie krztą podnieśli przeciwko Etolianom dawniejszym się kupiertwem, Agis wychodzi zwycięzcą od których sarnowie dawniej się wyprowadził, atoli bez stoczenia walki powrócił, gdzie Leonidas mając po sobie kobiety i natychmiast wszystko inaczej przodowie miał. Agis uciekł był do Świątyni bez iż stamtąd dobyty i zabity został, niechcąc odwołać tego co ustanowił. Sprawca po Agisie został się Kleomenes, i te go ustawicznie do reformy pobudzały. Wojna wydała mu się jedynym środkiem sposobnym do dopięcia swych zamiarów. Koli nieprzyjacielskie Achejczyków podały mu dobry sposobność, wyprowadził Kleomenes z 5000 wojska, Aratus miał 20000, jednakże się obawiał bitwy stoczyć. Kleon powróciwszy przybrał sobie do wyprawy Euklidę brata Agisa i z owych dawnych dwóch królów z pokolenia Heraklidów panowali. Jednak iż tylko aż nadto już wszystkich zarazem potrzebne, nie mogło być z Sparty wypędzone. — Król Sparty chciał był dawne porządki swej ojczyźnie przywrócić, bez którego Aratus sprzeciwiał, a widząc się słabym udał się do króla Macedonii o pomoc. Kleon opanował korynt który jednak odzyskał Antygon, atoli wzamian jego zato Megalopolis był zdobyty; iż nad gdy mu zabrakło żywności wyjść musiał i został pobity. Na ziemie tej bitwy pokazał się stawny geniusz Filopemena którego po śmierci Aratusa związek Achejski ukoronował. Kleon pobity udał się do Egiptu jednakże od Filopatora 213 swemi towarzyszami zabity, pobudzając na rynku dosięgnie Egipcjan do buntu. Pewne cios spotkał Matkę i Żonę jego. Antygon tymczasem pierwszy tyran w Sparcie okrutnie panować zaczął. Przeciwnie zgody i jedności zgadzał się związek Achejski, Filip II król macedoński burzył Aratusza, atoli potym otruć go kazał. Za to mu Achejczykowie wojnę wydali którą Filopomen dowodził, (Schluß) wreszcie Korynter przez Mummiusza, zakończyło tę wojnę, ale oraz zaprowadziło panowanie Rzymian nad Grekami r. 146. Natymkończy historyę Grecką która odtąd z Rzymską związana będzie.

Ateńczykom. Wraz tej wojny poległ Maurok króla Karyi. Tymczasem Filip uczynił wszystko swoje sławna jest jego wynalazku Phalanx z 7000 złożona którą on prawie zawsze zwyciężał, lecz kiedy z Rzymianami wojowano, a ci zawsze Phalanx tę atakowali, że tak się bawić razem dziś przystkiem. Jednakże Filip przyjmuję Tessaluły jardz wszystkiego dokazywał. Wtedy król nie mając 24 lat posiadał oraz usposobił w pierwszych w polityce i w wojsku (Fryderyk II król Pruski) Najpierwszym krokiem który do Grecji zrobienie uczynił było zabranie Amfipolis które mu za przedmurze do tego kraju posłużyło. Tessalczykowie z Olintami powaśnieni udali się do protekcji jego a chcąc ich i miał ich przy sobie jednakże utrzymywał agentów swych w Atenach. Maksyma jego była iż wielkich rzeczy nie dokazany bez upewnienia w nim wszystko prawda. Filip obawiając się by Grecy jego zamysłów nie spostrzegli i wszyscy się nie zbuntowali zawiódł swe zwycięstwo do Chersonesu (wprzódy jeszcze do Illyryi) gdzie Lubez zawojował. Tu dopiero Demostenes zaczął pobudzać Greków na niego i przestrzegł wszystko. Ateńczycy odjęli komendę Chersesowi i oddali ją Phocjonowi godnemu zapaśnikowi Filipa. Filip zabrał Perinte. Demostenes przełapie i odpada Filipa, atoli radzi aby się pogodzić z nim. Demostenes przepadł i do tego przywiódł Ateńczyków z Tebańczykami złączonemi swemi nieprzyjacielami stawem pod Cheronea r. 338. Filipowi posłów ofiarowali i uprzejmie przyjęli (Eschines i Demostenes.) wprzódy jeszcze nawzajem było trzeba jednym sposobem został Filip członkiem Amfiktyonów i przedarł się przez Termopile. Po opanowaniu Grecji został Generalissimem i wybierał się na wojnę na Persów atoli tego nie uskutecznił dopiero Syn jego Alexander. Wtenczas panował w Persji Kodoman którego poprzedził Arses, a dawniej Ochus zabity od Bagoesa Egipcjanina. Przyszło dziś i zatem nawiązać się nad Państwem Persów. Tak to pomnażając dla niego garstka Greków tak ogromne mocarstwo zniszczył. Atoli to jego zdobycie tylko przyczyną wielkich zaburzeń było jako się pokaże. — Po śmierci jego miała Grecya dobrą porę wyzwolić się z pod jarzma Macedońskiego tylko wspólnej zgody było potrzeba i niewłaściwe wojnę zaczynać dokąd ciemne Generałowie wszędzie byli, póki Perdykas kierował wszystkim. Ale nierozsądni Ateńczycy podnieśli

III. Historya Rzymska

Dzieie Rzymskie podzielone są na Epok 12 z których 4 pierwsze są. Epoka Królów Panowania lat 753 do 509. przed N. Ch. Druga postanowienie władzy Konsularney od 509. do 493.† trzecia od 493.: 451. Trybunowie. od 451. do 390.‡ Obranie Decemvirów. Po wygnaniu tych i powtórnie konsularney władzy postanowieniu R. 404. żołd dla woyska przeznaczono. Kamillus zdobywca wsi zostat na wygnanie skazany. W tey Epoce pierwszy przykład się wydarzył iż wódz Posthumiusz dla zwiezgo się zwoyskiem obchodzenia od niego zabitym został.

Epoka. 5. Od 390. do 282. Rzym przez Gallów wzięty. Postępek Rzymskiey władzy we Włoszech.

Seswe za Tarkwiniusza pysznego pierwszy raz Gallowie Włochy odwiedzili stey części przyczyny ziemie do Grecyi około R. 200 p. N. Ch. wkroczyli. Wiemy ich przyczyny Rzymianie z tym Narodem w woynę wplątani byli, i że pierwszy przez wodzów Alzię rzekę przeszli przez porządek niesforby. Rzym potym od Gallow złupiony oprócz Kapitolium, skąd wypędzonemu Kamillowi rozkaz dano do bronienia oyczyzny tych podług iednych miał wypędzić Gallów a podług innych Gallowie sami do bronienia oyczyzny przymuszeni uyszli z Rzymu. Roku 376 Lex Licinia którą on za pomocą Ambusta rodzica swego uchwalenia, a które odwrotnie celniey oszych składać się punktów 1 by wszelkie procenta przez lud od kapitału płacone odtrącono, 2 by żaden z obywatelów nad 500 morgów nie posiadał gruntu. ‡ — Wtey że Epoce Ludowi pozwolono przystąpić do urzędów krzesłowych którem i były: Urząd Konsula Dyktatora, Cenzora, Pretora, i Edyla. — w tym czasie nastał zwyczay uwięzienia w bicia Cirelm. Woynę z przyczyny Kampanitów z Samnitami rozpoczęto, bez tymże samym Kampanitowie poddaniem Rzymian zostali. Manlius kazał syna zabić. 170 Żon mężów pomordowało ich † Po 49 letniey woynie z Samnitami woyna ukończona, i rozszerzenia na stronę.

† Lud uciśniony od Senatu,
Lud nabiera przewagi R. 262.
Koryolan wypędzony. R. 267.
Lex agraria. — Wolskowie pobili Rzymian z niektórych na Agryppa zaco ich dziesiątkować kazał.

‡ by z ludu Konsulowie byli obierani.

‡ przez trucizny, z których bardzo wiele ukarano i zdarzenie to za cud poczytano.

Cesarze Zachodni. od 800: 899.
Karol W. ~~Ludwik~~. ~~Lot~~
Ludwik
Lotar
Ludwik II.
Karol Łysy
Karol Gruby. Państwo rzucił
Arnolph. 8 Państwo do Niemiec
Guilambert. 2 Papieżem koronę ofiarę
Ludwik III.
Ludwik IV.

}99.

Królowie Francy od 768: 986.
Karlowingowie

Karol W.
Ludwik Łag.
Karol Łysy. (875 Cesarz, 840 król)
Ludwik II Bełkota. wszystko posiadał
Ludwik III.
Karloman brat ho
Karol Gruby.
Oud Hrabia (pobit Normanów.)
Karol Prostak
Robert z Normandji
Raul
Ludwik IV zamorski z Anglii
Lotar.
Ludwik V, 986.

}218

‡ Rzymianie woiną w Illyryi za zabicie posłów, który dumnie tamtejszey królowey odpowiedzieli; w tenczas to nayppierwszy raz odwiedzili Rzymianie morze nie myśląc że kiedy ten kray zdobędą.

królowie totaż 879: 950.

Karol W.
Pepin
Bernard wnuk Karola W.
Ludwik łysy
Loter.
Ludwik II.
Karol łysy.
Karol gruby.
Gui
Berenger
Lambert
Ludwik
Berenger znowu
Rudolf Xże Burgundski
Berenger.
Hugo król Arles.
Loter.
Berenger.

95.

Rzymian nachylone zostało kiedy wprzód r. 321 pod iarmem Kaudyiskiem zabrana niewolą Rzymianie przeyść musieli. Stawna droga Appiusza w czasie tym do skutku przyprowadzona. Diespacti i nefasti przez wygadanego Flawiusza od Senatorów ogłoszone, które dotąd kapłani taili — Epoka 6. od 282. do 201. Woyna Tarentyńska z zniewagi Postumiusza wszczęta skąd Rzymianie w woynę z Pirusem uplątani byli. Wkroczył Pirus w 20,000 piechoty 20 słoniów i 3000 jazdy, wysławszy wprzód Cyneasza swego ministra z oddziałem. Wsławił tę woynę nayszlachetnieyszy wódz Fabricius. Dwie nayszlachetnieysze bitwy iedna pod Herakleą r. 282 ze szkodą Rzymian a druga 275 pod Benewentem z zupełną porażką Pirusa, ponieważ iż w bitwie pierwszey dopomogły mu słonie, tyle mu w drugiey zaszkodziły. Wprzód iednak przed tą bitwą wysłany Cineasz do Rzymu względem traktowania o pokóy dumną odebrał odpowiedź (Kauli szkodliwe przez Kursa) Pirus zaś wezwany udał się na wezwanie do Sycylii od Kartagińczyków przyszłaz. Rząd w Kartaginie na 70 lat przed Rzymem zaprowadzony był Republikański tak w Rzymie Konsulowie tak tam Suffeci naywyższą władzę mieli sprawowali, nad niemi byli Eforowie, i przez tego rząd 2104. Arystoteles dwie wady znaydował w rządzie Kartagińskim 1. iż ubodzy oddaleni byli od urzędów (uważane wyżej lepiey niż bogaterych) 2. iż ieden człowiek kilka urzędów mógł posiadać. — Handlo byli bardzo chciwemi wbiegali się za zdobyciami których się handlem dwie rzeczy sobie przeczniemi, (za tym się i to zaciętej sprawdzi w którego względem Anglii przeto powiedziałby) Między Rzymianami a Kartagińczykami iuż od dawna zawiść panowała gdyż iescze r. 245. stanęło przymierze że Rzymianie daleko na morze zapuszczać się nie będą, a Kartagińczykowie na wracanie Lacyum pustoszyć nie będą; i że w skuteczniejszym mieście oboch rzeczy przyjacielskich nawracać narodom bez opłaty cłowey rzeczy wolno sprzedawać będzie. —

Po ustąpieniu Pirusa do Sycylii (od tego wiele Rzymianie przeieli, bowiem on będąc generałem Alexandra, posiadał w dobrym wysokim stopniu sztukę woiowniczą)

Kalpurnius zwycięża iak Leonidas.

Bitwa Ekenomska, gdzie wiele okrętów Rzymianie zabrali. — Regulus. ubrodzony mu pługi, (Seneka) Regillus zaufany, zwyciężanie pobity i od Ksanta Lacedemończyka zwyciężony. iego śmierć. Nowa wyprawa Rzymian, a wprzód Metellus pod Palermą nowe zwycięztwo przy Drepanie 249. odbiera. — Pulcher Claudianus gubi flotę przez Aderbala kiedy pogardził wróżbą. — Rzymianie nowe Galery sprawiaią, któremi Prokonsul Metellus Hanona: Kalcarka zwycięża, i kończy woynę r. 242. po 24 letniey bytn. 1. Sycylii ustąpią. (Provinciæ vincere) Ze Summe pewną zapłacą. 3. Jeńców wydadzą. z Hiero nam nie będą woyny prowadzić

†R. 219. — Jeszcze wprzód nim się to stało opanowało zbuntowane wojsko Syrakuzy: oddało ją Rzymianom lecz ci napowrót oddali Kartaginie †239. kościół Janusza zamknięty.

‡atoli Kartagińczykowie koszta wojenne zapłacić musieli. Tymczasem kto wie coby się było z Kartaginą stało, gdyby nie Amilkar oyciec sławnego Anibala. † 218. iuż tylko 2 50,000 miał 20,000

R. 223. Rzymianie przechodzą Padus, gdzie Ligurya i sobie prowincyą 4to po imieniem Cis-Alpineam. ⊥ rzeka Trewiza. 217.

† Kartagińczykowie wnet sobie sowicie nagrodzili w Hiszpanii utraconą władzę Amilkar 9 lat, temu Prowincyami zarządzał. Asdrubal zięć iego był zapobieżen dopiero kiedy Anibal nadał cały rzeczy inny obrót wzięła — Rzymianie maiąc co do czynienia we Włoszech urzynili

R. 313 P. kleue Warzi rona 10,000 niewolników urbraiąc —

wszelkie ziemi: Rzymianie zawiedli zamożni od Mamertynów, którzy Messenę opanowali. Kartagińczykowie zaś przeciwnie złączyli się z Hieronem, który Pirusa pokonał. Przeto bowiem wiedzieć iż maiąc nowy o wyprawie Alcybiadesa do Sycylii mówiliśmy o dziejach tego kraju zrozumiał narodów złożonego. Kartagińczykowie coraz bardziej na tey wyspie rozpościeraiący się wypędzeni byli od Dionizego tyrana. Dion brat iego i uczeń słynnego Platona rzucił go z tronu lecz od niego zabity. Powtórnie Dionizy od Timoleona znaczony uciekł się do Koryntu gdzie został bakałarzem. Potym nadal był Agatokles nym garncarz, a po śmierci tego Hiero iął się wyżey wspomniało. Ten kiedy Hiero atakował Mamertynów z Kampanii wysłanych którzy Rzymian na pomoc wezwali. Tak kiedy r. 264. pierwsza się woyna Punicka zaczęła. Podczas Konsul Appius Klaudius zwyciężył Hierona i Kartagińczyków, Hiero potym złączył się z Rzymianami i Agrygent odebrano Kartagińczykom. Sporetku mało znane Rzymianom okrętów zebrał do 100, o 5 wiosłach Duilius, który naybardziej kołami narwanemi kruki zwyciężał. Zaco mu nagroda iż muzyka zawsze przed nim grała. — Druga woyna Punicka zaczęła się w Hiszpanii † przez zdobycie Saguntu, od Kartagińczyków, gdzie oni sobie władzę za Sycylię wynagrodzić potrafili. Scypio i Marcellus dowodzili z strony Rzymian a z strony Kartagińczyków Hanibal naywięcey do pięknych Rzymian, którym kiedy ~~Scypio~~ Sempronius konsul w przeciwny broni † pracował nadaremno, † która się kiedy wtoczyła na swą obronę przeciw zniesionych, ‡ stara się kiedy wtoczyła na swą obronę przeciwnie Gallów udało. Powalnych gnęli lecz mu się tylko Gallów udało. Powalnych zwycięstwach nad Rzymianami przez Fabiusza Cunctatora wstrzymywany udał się do Kapui, gdzie rozpasany na nieskończenie zepsuł wojsko. Wtenczas kiedy Asdrubal brat iego 150,000 ciągnął, rozproszył i zabił, kiedy Rzymianie otuchy nabierali; i kiedy Scypion do Afryki gotował wyprawę zebrawszy wprzód w Nowey Kartaginie 18 Galerów i 130 statków kupieckich z wyprawą tą. Tam złączył się z nim Massynissa kiedy przeciwnie Syfax Kartagińczyków się trzymał; Massynissa.

zawarł, by Kartagińczykowie Tyber nie przeszli; by Sagunt był wolny, ale zdobycie Saguntu (Saragossa) dało powód do trzeciej Punickiej wojny. — Rzymianie wtedy mieli 6 Legionów i 40 Tysięcy.

przy pomocy Rzymian odzyskuje Numidya, a żonę Sophonisbę. — Kalemieni przyjechał Annibal do Ojczyzny, zniewolony takowością Scypiona (Scypio stepane) widzi się z nim, i offiarnie mu pokoy, lecz iednak na warunki zgodzić się nie mogli. Stanęła sławna bitwa pod Zamą r. 202. którą Leliusz i Massynissa z swoją kawalerya zadecydowali. Pokoy potym pod 3ma warunkami zawarty 1. by Hispania i Massynissie kraie oddano. 2. Zapłacono 100,000 talentów, 3. okręty na morzu Śrzodziemnym i 100 zakładników oddano.

Epoka 7ma od 201. do 138. Rzymianie niszczą obie narody.‡ Wiele 100 funtów srebra na Kartagińczykach zaostrzyły umysły Rzymian na inne zdobycia, bo tamci przeto byli lecz ie im z Filipem II wojna nadarzyła. Nayprzód przez potyczka pod Cenofalą przez Flaminiusza wygrana wymnięta pokoy na Filipie którego zakładnikiem był Demetryusz syn Filipa. Chytry Rzymianie by tym większą przewagę w Grecji mieli ogłosili przez Flaminiusza na igrzyskach Istmickich wolność miast Greckich. Jednakże wkrótce się potym na szalbierstwie Rzymian poznano. Pierwsi Etolianie którym ponimo przymierza zawartego dwa miasta obronne zajęto, postrzegali którym przed wojną bardzo dobrze obchodził się Flaminiusz a po wojnie iako tyrana ciągał. Wolej potym na Syrya przyszedł. Już to nie było owo państwo ogromne Seleucydów, gdyż od razu przez zabory Partów znacznie zaszło, a ponieważ przez nowe zdobycia Monarchów Syryiskich i nie panie- tamy o dobry rząd tego co było. Gdy Antyoch władał panował r. 192. u którego Hanibal bawił. Rzymianie weszli przez politykę w zwierzch i Eumenem królem Pergamu i z związkiem Achejskim bardzo się dobrze obchodzili. Antyoch ponimo napominania się przez Hanibala wrozkoszach na wyspie Eubei zatopiony odprawował wesele aż dopiero przeciw okazany chwiat bronić Termopylów, ale którą także iak Persowie obeszli wąwozy. Wtymże samym czasie Kaulepetta

‡ Rzymianie mieli urazę do Filipa iż ten przyjechał do Syrakuz przez Hanibala naległy, chcieć zbić. Ilarz Archimedes bronił Syrakuzy, iednakże przez podstęp Marcella dobyte miasto, w którym Ilarz Archimedes życie trawi.

Bolesław ufundował Benedyktynów w Sieciechowie na Łysej górze. w Tyńcu.

Bolesław znowu napadł Misnią

Pokoy z Henrykiem II. cesarz pięknie zmierzyła na ręczenia

Bolesław użyteł synie do Władysława brata który brał wojnę lecz go ten karał ~~zabo~~ uwięził

Swiętopełk zbił Rozców i Chłebów.

Niemcy w Szląsku

Pokoy Budyszynski. Stoppz

Bolesław Śmiały.

Powróciwszy z Węgier wojna z Czechami

obronne Etolianów niezbyto ubłagane były, rebiadrzej przez to i Libję na nowo nie obwodzili, odwiedzili go Leliusz: i Scypion konsulowie darowany mu reszta Kontrybucyi.— Bitwa morska przy Hellesponcie pod Magnezią zadecydowała los Antygona. bitwa ta przez Scypiona wygrana zjednała Scypionowi imie Azjatyckiego. warunki są były aby cały Azyi tey strony Taurus ustąpił, 20,000 Talentów zapłacił, i zakładników dadź. — Wojna ta nader szkodliwa Rzymianom wielkie bogactwa do nich wprowadziła, lecz oraz i wielkie niecnoty. Przepych dawny powrócił, na który Marcus Porcio Cato nastawał żądając powrotu prawa Opia postanowionego za czasów Anibala we Włoszech, przeciwnie Waleriusz mówił, iż prawo to wtenczas dobrym było, kiedy Rzeczpospolita uboga zostawała — Wtenczas Scypion Afrykański oskarżonym był od Katona, lecz lud darował mu w dzień zwycięstwa. Drugi raz zaporwany uszedł na wieś — Scypion Azyatycki podobnież był oskarżony którego Sempronius bronił za co się z córką jego Kornelią ożenił matka sławnych Grachów. — Censorstwo Katona w krótce wszystkim się uczuć dało kiedy Scypiona za ocalenie oręż wszystkowości Senatu, wymazał z liczby Senatorów, kiedy potaiemnie obrzędki Bachanalia skasował na których się wiele bezprawia działo. W sprawie tey wiele znacznych osób ukaranych zostało. Roku 171 nastała nowa Woyna z Perseuszem. który nastąpił po Oycu swoim Filipie kiedy ten Demetryusza prawego Dziedzica swego na Katerynę doniesienie zabić rozkazał. Krol Pergamu doniósł Rzymianom o knowanym spisku przez Perseusza, na to doniesienie wyprawił Senat Rzymski wojsko pod dowództwem Filipa lecz to po kilka razy zbite, aż dopiero Paweł Emiliusz w nahaten zostający w drem obrany pod Pydną zwyciężył zupełnie Perseusza, ten prowadzony na tryumf do Rzymu a Macedonia wolną ogłoszona. Grecy filozofowie wtenczas

znaukami swemi w Rzymie się rozpowie=
raiący przez Katona wypędzonemi zostali,
Tosz wpowniey tym czasie, i z Mattematyków
się stało, poetów zaś szacowano. — Iuż
po śmierci Filipa mieli Rzymianie otwartą
do Attyki drogę; Etolowie srodze ukarani
zostali, a Prusiasz król Bitynii tak się obła=
siet Rzymian iż przyszedszy do Senatu
tylko przy drzwiach stanąć się poważył.
Lecz nic bardziey dumy Rzymskiey nie okazało
iak postępowanie ich w Antyochii. Leenas
Konzul obiecuiący Antyochowi Królowi rzekł; do
póki z tąd nie wyydziesz aż nie przystaniesz na
chęć Senatu, iakoż tak uczynił którym Senat.
z przegryzkę powinszował szczęścia. Roku 196
po śmierci Antyocha oddali Demetryuszowi iego
syna a obeli Epiphana którego małoletni
więcey im przydo na życzenia ich tysiertwa
~~[illegible]~~ obieczywat ...ey zaraz tam 3 Sena=
torów wysłano którzy przybywszy ze opiekunów
nowem królowi wiernie iego braci rządzili
Trzecia Woyna Punicka powstała z przyczyny
Masynissy który coraz więcey Krajów Kartagin=
czykom zabierał, Gullus syn iego raz zebranych
niewolników wziętych wyciął; na skargę Kartagin
czyków na te bezprawia posłano Konzulów
z wielkim woyskiem który nayprzód broń
Kartagińczykom oddać rozkazali, a potym gdzie
indziey sobie siedlisko obrać gdyż Kartagina
ma bydź zburzona, prawie ze wszelkim ...
na to doniesienie Kartagińczykowie wpadaią
i do rozpaczy się bronią dawszy się kilka razy
we znaki Rzymianom dopiero kiedy Neszera
pobliskie miasto Kartagińczykom żywności
dostarczaiące upadło wtenczas Emilian Scypio
r. 146. dobył Kartaginy. (Troia. Korynt,
Kartagina Ierozolima) Montesquieu czyni
uwagę nad zburzeniem Kartaginy iż lud
ten handlarski, a handlu zato przyczyną nie był

Epoka 8. od R. 132 do 88. Dwaj Grachowie

Zepsucie Rzeczypospolitej wojny i zdobycia uczyniły bogatemi Panów wielkich, lecz nędznemu pospólstwu nic nie pozostało prócz walczenia za nędzną płacę i branie lichej nagrody za przekupywanie się. Temu bezprawiu starali się zapobiedz Tyberyusz i Kajus Grachowie. Pierwszy Tyberyusz trybun wszczął zaraz reformę od wprowadzenia prawa Licynia, Patrycyuszowie widząc burzę dla siebie wschodzącą, udali się do swego zwyczajnego sposobu to jest przekupywać drugiego trybuna Oktawiusza, Tyberyusz zdziwiony nagłym przeciwdziałaniem kollegi pomiarkował zdradę i wymową swoją przymusił Oktawiusza do złożenia urzędu swego. Potem wyznaczona była Kommissya do podziału Gruntów, lecz że Tyberyusz tej Kommissyi ostonel Chciał także Skarby Attala pomiędzy lud podzielić to więc do rozpaczy Senatorów wprowadziło. Tyberyusz wkrótce znajdował się na Kapitolu gdzie rozjuszeni senatorowie ścigać go zaczęli, on naznał obiema wznosić rękę do głowy któren to znak dając Patrycyuszowie za żądanie do Królowania zabili go, a z nim razem do 3,000 stronników jego zginęło — Brat jego Kajus równie gorliwy jak brat lecz przezorniejszy sprawował Kwesturę w Sardynii na której go nieprzyjaciele utrzymać się starali; on atoli przyjechał do Rzymu otrzymał tę dostojność z wielkim ukontentowaniem obywatelstwa. Atoli iż oprócz Prawa Licynia dodał że Magazyny dla ludu stawiać trzeba aby im zboże rozdawano, żeby od Senatorów do stanu Rycerskiego sąd oddano (bo oni posiadali dobra narodowe) nadto żeby głos i kreskowanie wszystkim Obywatelom włoskim pozwolono. Oto Senatorowie markotni mocno namawiają Dictatora Druza aby gorliwym się okazując przeciw Grachowi działał. Opimius ostrzegł podły zebrał Trybunów. Konsul poprzysięga iż będzie ścigał zbrodniarzy, Grachus i Opimius uciekają się za miasto tam wyznaczają cenę na ich głowę atoli Opimiusz wymową Papiniusza uwolniony został.

W tymże czasie powstał bunt w Sycylii, który

+ pomimo tego iż od Censorów 32 Senatorów złożeni byli.

iako budzie woyskowości znaiący dosyć straszni
Rzymianom byli obrawszy sobie Eunusa kro-
lem. Konsulowie wysłani przeciwko zbóńcy-
li woynę przez dobycie Enny, którą bunto wnicy opano-
wali — Rzymianie od Marsylczyków przeciwko
Allobrogom wezwani pozakładali miasta
Akwisgranę i Narbonnę. Generał Marius porza-
żaiący r. 115. karał w Akweyi i banaty kupić.
Lecz iako podłości i przedayności nie tylko pomiędzy
ludem ale i Senatem Rzymskim† panowała do-
wieść przytoczyć woynę Jugurtyńską. Massynissa
owsławiony przyjaciel Rzymian zostawił syna
Micypse a ten dwoch Hiempsala i Aderbala
których iako małoletnich Jugurta się opieko-
wał, lecz ten wyzuwszy ich z państwa sam
panował. Wszystkie przeciw niemu woyska
przez przekupstwa wodzów zbite i pod ko[illegible]
przeprowadzone, nakoniec Jugurta przed Senat zapro-
wadzony, tam się wyexplikował przekupiwszy cały
Senat dopiero kiedy 106, Jugurta przez zdradę
Bocchusa zięcia był wydany, do Rzymu zapro-
wadzony został, woyna się zakończyła. — Odtąd
wychodzi na scenę Maryusz otworzył pierwszy a przez
to do pospólstwa przystępuiąc i przyjęty przeciw
woli Sylla, otworzył szeroko cały byt Senatowi i
zupełnie oddany. — R. 106 Cymbrowie
mieszkańcy z Skandynawii i Teutonowie napadli
na Noryk, potym udawszy się do Galli zbyt
znaczney krwi zebrawszy się grozili Rzymu, 5 kon-
sulów postanych przeciwko nim znieśli, i którzy
coby się daley stało było gdyby się nie wdzięcznym
przez Maryusza do 200,000, zabici‡ zostali, a
następnie czego roku w Niemczech pod Werckel.
Lecz iuż Rzeczpolita nachyla się ku upadku.
Marcus Krassus i Drusus wnieśli prawo by
znieść wszystkie dawne prawa względem o[illegible]zwiedno-
ści iako trzeba się barbarzyństwem R. 91.
Z przymierzeńcy we Włoszech starali się o krzeskę
i Kajus Grachus, wniosł to do Senatu, który

‡ nad Rhonem

Druzus uchwalonił. O zabiciu go Marsowie i
Samnitowie podnoszą broń i wielką mocnice przeciw
Marjuszowi powzięli przysłać posłów do Rzymu
chcąc pokoiu, atoli Rzymianie z rozkazu iza
złoto się odpowiadaią iż niechay wprzód powrócą
do posłuszeństwa nim się z nimi układać będzie.
Na nowo przeto biorą się do broni, atoli Senat
przez politykę porozdzielał ich i pierwszeństwo z nimi
traktował z niewiastą Likenów i Samnitów którzy się
razem trzymali. Zwyciężył tamtych pocznili
O wydziałów nowych których atoli kreskowanie
na nich się nie przydało gdyż ich na końcu potworzono.
w tymże czasie Mariusz odiął sobie Rycerstwu.

Epoka 9. od R. 88. do 29. p. Ch. Woyny Domowe

Już się przyzwyczaili Rzymianie do rozlewu krwi.
Mariusz złączył się z Sulpicyuszem, który był dokazał że
przeciw Mitrydatesowi Mariuszowi komendę dano. Dowie
dziawszy się Sylla że Sulpicyusz wie z Mariuszem na
niego przybywa do Rzymu gdzie stanowi że Sulpicyusz
i Mariusz za zdraycow oyczyzny mieni. Posłany
żołnierz na zabicie Mariusza nie śmiał ręki nań
podnieść, uciekł przeto do Afryki, skąd zaś na pewne
wieści powrócić się musiał. Tymczasem Cynna
stronnik Mariusza zostaie konsulem który prawa
Sulpicyusza przywraca, ale kollega iego Oktawiusz
sprzeciwia się temu, lecz chociaż mu teraz usta[illegible]
Cynna musiał, wkrótce iednak przybywa na czele
znacznego woyska i wymaga że go na powrót konsu-
lem obrano. Dopiero on to z Mariuszem mordy
wyrządza. w ciągu tego tyle sławnych ludzi zginęło
zginął Marek Antonius, zginął i Catullus który
się pod Mariuszem naywięcey do pobicia Teutonów
przyczynił. Tymczasem Sylla znaydował się w Azyi
gdzie Mitrydat wielkie siły zbierał. Dobre powodze-
nie braku swego dało mu wielkie zasoby tak dla
floty gdyż nad morzem było iego: 300,000
piechoty i 40,000 jazdy oprócz Sprzymierzeńców
Kappadocyan i Ariobarzana. Wkrótce wypowiedze-
nie woyny kazał on 80 [tysięcy] Italów mordować w Azyi się
znayduiących. Kartum Nymelim Oppiusowi i Mani

szowi kazał wlać w usta roztopionego złota, zabierał potym Grecyą, gdzie Arystyon mową Ateńczyków do odzyskania wolności pobudził, lecz Sylla zbliżywszy się wziął to miasto z portem Pireskim, i nie zadługo pod Cheronea 86 i pod Orchomenem zbił Mitrydata, zawarł pokoy przeto, iż zdobyte kraie oddał, 70 okrętów wydał i kontrybucyę zapłaci. — Senat tymczasem wysłał pewnego Flakkusa by komendę odebrał Sylli, lecz ten przybywszy do Azyi od Fimbry swego ienerała był zabity, przeciw któremu gdy się obrócił Sylla umiał sobie zadać. Już wtey zepsucie do reszty rozpuściło się wszędzie nie tylko już w zbytkach lecz i w kunsztach i pięknych działach zrabowanych nabrawszy. przez tego zbytki i dostatki zniszczyły ich moralność, lecz za to przychylni byli temu który ich ze sobą do zdobycia prowadził. Zbliżywszy się do Rzymu miał tylko 40.000, przeciwnik zaś iego Maryusz młody 200,000. i zniósł, nie straciwszy ich więcey do 23 ludzi. Nad Samnitami odniósł potym zwycięstwo i do 6000 ich zamordować kazał. Potym zwycięstwie straszna proskrypcya nastąpiła po której r. 81 Sylla Dyktatorem obrany. Postanowiwszy prawo iż pretorem nikt być nie może kto nie był kwestorem złożył urząd. W Hiszpanii czasie Sertoryusz trzymał stronę Maryusza, Luzytanie obrali go swym wodzem: był wszędzie straszny Rzymianom. Posłany nań Metellus gdy się źle popisywał posłano Pompeiusza na iego mieysce lecz Sertoryusz pierwszym pogardzał a Pompeiusza dziecięciem nazywał. Metellus nałożył na iego głowę cenę dopiero przez Perpennę był zabitym, chciał ten zabóyca papiery iego wydać atoli Pompeiusz spalić ie kazał, powinien wyznawać że znał swe zwycięstwo. do Rzymu przyiechał w Tryumfie.

w Tracyi tym czasem pod dowództwem Spartaka zbuntowali się niewolnicy r. 71. którą zwycięstwo otrzymali aż ich dopiero Krassus uśmierzył a Pompeiusz do reszty zbił, bardzo się stąd przechwalaiąc — Rozboynicy w Cylicyi tym czasem wielkie szkody czynili. Pompeiusz prawem Gabinia na nich wysłany (iż może brać na te woyne pieniędzy ile trzeba bez zdawania rachunków. władzę nieograniczoną na całym morzu, i na 50 mil wgłąb krain, mieć będzie) środkiem i na 50 mil wgłąb krain, mieć będzie do szczętu ich zniosł

Niedługo to dziecię Nikomed w Azyi przekazuie państwo swe Rzymowi, atoli Mitrydat napada nań i zabiera go. Wysłany przeciwko niemu Lukullus zbił go pod Cyzykiem a nawet z kraiu iego wypędził, atoli prawem Manliana r. 63. odwołanym został a na iego mieysce posłano Pompeiusza. Wielu się temu sprzeciwiało, a nawet i Cycero lecz ten pogodził się wreszcie z Pompeiem potrzebuiąc iego łaski. Pompeiusz zbił Mitrydata pod Bosforem gdzie go synowiec Farnaces zdradził zaco to królestwo otrzymał. Pompeiusz przechał potem do Azyi gdzie zniszczył tron Antyocha 13 od Lukulla osadzonego a kray iego zabrał. Udał się potem do Judei gdzie zniszczył Hirkana a Arystobula naywyższym kapłanem uczynił.

r. 61. Nastąpnie teraz bunt Katiliny przez Cycerona uspokoiony, lecz większe iescze zamysły niż Katillina gotował Juliusz Cezar. Za powrotem do Rzymu Pompeiusza który rozpuścił swe woysko gdyż mu wytłumaczono iż do rządzenia RPlitą nie potrzeba mu tego, atoli Krassus był mu na zawadzie. Zaledwo Cezar Juliusz objął konsulat wniosł prawo względem roli Kampańskiey. Bibulus i Kato sprzeciwiali się temu, lecz obelżywie od ludzi odpędzeni zostali. Przez wydanie córki swey za Pompeiusza mocniey go sobie zobowiązał i Krassa z nim pogodził i bojąc się Cycerona oddał trybunat Klodyuszowi iego nieprzyiacielowi, który wniosł prawo by

+ pod Munda w Hiszpanii synów

mordercą bez sądu winowayców ukaranym został,
co Cycero podczas spisku z Katilliną uczynił był.
Oskarżony Cyceron podpadł wygnaniu; i Katona
oddalono dla nadania wyspy Cypru żeby tem lepiey
gospodarować w Rzplitey mogli. Lecz kiedy wysłany
do Gallii Cezar coraz więcey sławy nabierać zaczął
a Klodyusz rozpuścił się i nikogo słuchać niechciał
znowu Cycerona przywołali i Krassus Pompeiusz i Ce-
zar tryumwirat z sobą zawarli; atoli wkrótce
ten twór, bo Krassus od Partów zabity. Pompeiusz
tymczasem niedostępnie dyktatury ich chciał tylko
konsulostwa. Cezar tymczasem zwyciężył do 300
ludów w Gallii orężem i polityką, tylko Awernet
Vercigetoris naywięcey mu się opierał; a kiedy
Gallów ujął wypełł kopie pieniędzmi w Rzy-
mie. Jaż 5 lat upłynęło, iak Pompei z Cezarem
tryumwirat odprawili; Senat utrzymywał Pom-
peia i chciał by tylko Cezar złożył rządy, lecz
za tym było wojsko, z którem on Rubikon prze-
bywszy bierze Rimini. Pompeiusz uchodzi do
Hiszpanii. Ściga go Cezar w Epirze pod Far-
zalią wydaie mu ~~[illegible]~~ bitwę gdzie przegrywa
Pompei ucieka do Egiptu: życie traci za zdradą
Auletes Ketora. Potym minister Ptolomea
zwalczył w czterty tylu Farnacesa pod Bosforem
atoli wrednym postępie zupełnie poraził. Powrót
do Rzymu na lat 5 Dyktatorem obrany iednakże on nie
był syty. Tymczasem Scypio Katto i synowie
Pompeia uciekaią do Afryki gdzie król Juba był
ich sprzymierzeńcem; tych Cezar pod Tapse zwy-
ciężył a Katton zabił się w Utyce. +Cezar potym
4 Tryumfy odprawił, i ciało Arystoteles kalendarz
poprawił wespół mu Sozygenes Astronom
Alexandryiski zgromadził pomógł.— Następuie fatalna
godzina dla Cezara, fatalnieysza dla Rzymian gdyż
iego śmierć przyczyną tylu obrotnych mordów

+ Większy niemieszni, gatunek. Bud[illegible] Ty Bog: Bog Dobry.
+ Gracyan obalił

Traian. 117.
Adryan.
Ant. Pobo.
Marek Aureliusz.
Kommodus.
Pertinax
Didyus Julianus. Kupił na licytacyi koronę
Septimus Severus.
Karakalla i Geta
Makrin.
Heliogabal.
Alexander Severus. Ulpian
Następcy iego.
Maxymin. Gordian. Kapellinus
Gordian 3ci
Aurelian. Dijon wystawił
Tacyt.
Probus
Karus.
Dyokletian. ten sobie przybiera Maxymina i oba znowu przybierają Galeryusza i Chlorusa.
Chlorus był oycem Konstantyna W.
Dioklecyan ustąpił. Galeryusz przybiera Maxencyusza Licinniusza Augustem, a więc
6 Cezarów. Konstant. Galeryusz Maxencyusz Licinnius. Maximin.
Sam Konstantyn panuie
Trzey synowie iego
Julian Apostata
Jowian
Walentynian na Zachodzie a Walens na Wschodzie
Walens na Wschodzie Gracyan na Zachodzie

była. Po zabiciu iego popełnił Senat dwa wielkie błędy. 1mo iż pozwolił czytać Testament Cezara w którym było wiele dobrodzieystw dla ludu a który iuż tą dobrocią wypędził Kassyusza i Brutusa z Miasta, 2do iż nie obwołał Cezara Tyranem, Uzurpatorem, przez chytrość Antoniusza który im wyperswadował mówiąc iż przeciwnie odebrane im będą urzędy iako od Tyrana dane.

Epoka 10ta Rzeczpospolita szczęśliwa od 27 do 306 po Chrystusie

Kantabrowie w Hiszpanii. Kandacya królowa w Etyopii. — pretorianów nad konsulami. Pappius Poppea lex. Roscius. z wyprawy Panońskiey powróciwszy Agrippa umarł. Crimen læsæ Majestatis. (do 395)

Epoka 11. Religia Chrześciańska nad pogańską od 395.

Jowian nieprzełożony † 363. — Gotowie, Hunnowie Germanowie. (Quadi Marcomani) Swegi.
Defensores urbium. Vindicat. Konsyliu[m] w Rzymie Jezus nie iest ten sam co B. Oyciec.
Athanaryk żąda ieńców od Walensa. Cara.
Tabes król [illegible] kwadów — Gracyan zrobił Teodozyusza. Hunnowie nad 2000 lat w Chinach znani.
378. Adrianopol. — Gracyan przyjął Teodozyusza do rządu. Teodozyusz postanowił prawa.
Kara odwetu przeciwko oskarżycielowi. Zakazanie Synod zgromadzenia wznawiali. Aby dzidzinie wspólnie nie zasiadali. W Wielkanoc dawano swobodę Więźniom. Zakazał domowych modlitw i zakazał ich publicznie używać. Kryli macedonyczykowie. Aryanie. Biskup Alexandryiski najgorliwszy gdzie zaczono kościoły wydzierać. Przysłani są nictów P. Boga bez powierzchowności, zarzucano im obrzydliwości po Koranie. W Pierwszych latach nie zbyt to wszyscy chrzcono się. Ołtarz zwycięstwa w Rzymie† odiął nakładzy na się. Prefekt Symmach: "Poddani niech za godnych uważa którzy teraz obrane." Alanów Gracyan lubił którzy z nad Araksu wyszli potym w Hiszpanii.

Maxym zbuntował się, ato na niego: wiechał przez Alpy. Walentynian II mówił że z Maxymem ustąpiony mu Galli Greyi. Walentynian był Aryan: Matka jego. Ambroży S. Maxym udawał się gorliwym katolikiem, Walentynian udaie się do Teodozyusza. 392. zakazuie w domach Ofiar. Ani girland bałwanom nie robić. Inkwizytorów na to ustanowił. 390. mord Tessaloniki Bazyliane Arbogast zabił Walentyniana.

Epo 12. Barbarzyny panuie 395. do ~~622~~ 400. do Mahometa. Luxus verbis.

Libaniusz. Sinaz. Temistius. Zosymus, Eunapius, Wegecius. Pappus: theor matematyczy. S. Chryzostom. Bazyli. Grzegorz Nazyanzeński. Ambrozyn. Augustyn. Mtyry. Zezary katowe.

~~Stylicon~~ Rufin sprowadza Hunnów, Stylikon potym poszedł na Alaryka w Tessalii gdzie Rufina zamordowano. Eutropiusz: Crimen laesae majestatis na Dworzan. Gildon w Afryce, na którego Maszezylla postano 309. Trigivild, comes. Gaynas na niego by się z nim złączył. Eutropiusz włościele. 410 Alaryk dobywa Rzymu.

Rzadaje się ~~nemelnik~~ Ostrogotów.

Burgindów. Ryzon. Henlon. Anglow. Angielskim Wandalów inne nadawano. Suevowie nindy wiste Duneiem, Morem Baltyckim.

Hunowie, pod mogunzą przeszli aż do Hiszpanii. Allemanowie nad Renem; Burgundowie w Helweyi. w Hiszpanii Konstans.

Eucheriusz syn Stylikona; Sarus zabił Stylikona.

Skarzący powinien być zaporwany przed Biskupa który wyrok bez appelacyi. Za przywodztwem S. Augustyna oddalono od Urzędów pogan. Zmienią kazano którzyby zmienił się katolickiej religii.

Armorykowie nad Loiwang za ~~Rzymu~~ przykładem Bretonów wypędzili Rzymian.

Grazyan: Walentynian 2i na ~~Wschodzie~~ Zachodzie a Teodozyusz na Wschodzie

Arkadyusz na Wschodzie, a ~~Honoryusz~~ na Zachodzie

Teodozyusz II na Wschodzie a ~~Honoryusz~~ na Zachodzie

Tenże sam na Wschodzie a Walentynian III na Zachodzie. Genzeryk.

Marcyan na Wschodzie, a tenże sam na Zachodzie

Anastazy na Wschodzie. Państwo zaś Zachodnie r. 465. ginie.

Odoacer.
Teodoryk.
Amalazonta
Theodat się zabija
Justyn II. Narses. sprowadza Longobardów.

Longobardowie z Albin
Agilulf
Rotaris nadaie im prawa.
Luitprand.
Rathis
Dezyderiusz. Państwo Longobardów ginie. 774.

Hiszpania od wielu narodów zawojowana. Gotowie więcey nayiączey się utrzymywali celniejsi ich królowie są

Leuwigild
Chintilla
Wamba.
Ewajiet. niewolno się z wdową królewską
Witiza.
Rogeryk. za niego Hr. Julian Mahometanów sprowadza.

Alaryk obiecał Cesarzowi Wszystkich Attalą.

Adolf po Alaryku. Duchowni nie mogą być osądzeni: tylko przed Biskupem, 408

Arkadyusz umiera, zabrania wydawać wyroki tylko po tajnie. Walentynian III.

Teodozyusz II. na Wschodzie. Antemius rządził. wiego Imieniem. Izdygerd król Persów był za jego opiekunem. Uldyn Hunn wpadł do kraju. Cesarstwo wschodnie na tym odzyskało kwitnienie przez senatorów. Już Antemius zarobił Pulcherya nastąpiła.

Prawa tego Offiary czynił z Pogan na ziemi. Bożnice Pogańskie kazano odebrać Chrześcianom. w Alexandryi bunt Żydów na Chrześcian wymordowanie. Cyrylla S. gorliwiec przeciwko Żydom złożył 500 Mnichów. Hipatia Teona córka rozszarpana. Teodozyusz zerwał się z Athenaidą Prześladowanie Chrześcian w Persyi, bo Abdas Biskup zburzył kościół Persów, zaczęto się upierać, i Chrześcianie

Osadowienie się Wizygotów w Gallii i Hiszpanii 418.

Adolf miał następcę Sygeryka, i 7 dni panował potem Wallia następił zrobił traktat z Cesarzem przez który się obowiązał Placydę oddać byle mu 600000 zboże były dano. Lecz oni mu zato Aquitanią zostawili, w której Południowe części ztąd czyli te krainy. w 420 osiedli potym Frankowie pod królem Faramondem który rządził między Menem i Mozel. lecz to rzeczka tylko pewne, iż który był pierwszym przywódcą. Konstancyusz ożenił się z Placydą. Honoryusz przybrał go dzieci za swoje lecz po śmierci pokłócili się: udała do Teodozyusza.

Za Honoryusza Germiersze [illegible] (Telemak) Powiadają iż przed wpadnięciem Barbarzyńców miasto tylko po 2000000

Teodozyusz wypełnił starzył Wschód z Zachodem. Lecz sam siebie tak przeprowadził, i [illegible] zadał przeszedł do Hunnów w Lemeros Teodozyusz Walentynianus III przybrał pod opiekę matki Placydy

Teodozyusz II.
Walentynian III.
Maryan.
Anastazy
Justyn
Justynian
Justyn II.
Tiberiusz

Machometanie.

Aecius przeciwko Wandalom, lecz Bonifacemu Comiti Africae zawiery, i który morzem się jego też niezawiodi przywodi Wizygotów pod dowództwem Genzeryka. Placyda potym uniewinniejo który znowu bije się z Wizygotami, ale już pożno. Bonifacyusz potym bije się z tegoż Aecyuszem zaniat, i Aecius poszedł do Panonii chcieć Hunnów sprowadzić, Placyda przebłagawa przez rokowanie: daje mu urząd Patrycyusza. Wezyrowie w Galii dwyj. Teodoryk Narbonę dobywa. Senorowie Batyke podbili. Nestoryusz że w Jezusie 2 Natury Eutychiusz 1. Naturę. Stąd 431. Koncylium Efezkie. na Nestoryanów. Chalcedońskie na Eutychiuszów 451. Codex Theodosianus (438 zaprowadzony.) gdzie same edikta Chrześcijańskich Cesarzów przyjęto. Walentynian III przyjął się a dodatki Nowellami nazwał które potym do Justyniana przyjęto. Ten Codex Theodosian. szczerze Gotowie nadali (Godfrid Jakub) Paulin z Ludwigiem zaco zebił a Ludwik do Kapadocyi.

Genzeryk tymczasem dobrze się zadał. Chryzaf rzystneyo zbić lecz chart odgrzyzony, przeto Feodozyusz przydał tytuł Pana Afryki Genzerykowi.

Hunnowie pod Wodzem: Attylam. w 441 powrócili z dalszej Azyi. przeszli Dunay aż do Tracyi. Attyla od Baltyckiego morza do morza Wschodniego rozpościerał się. Feodozyusz dał mu imie Generała Rzymskiego lecz on nalał już że nie przeszkodzi mu do walczenia z Rzymianami. „Chryzaf zrobił spisek na Attyle. 447 mury wschodnie Konstantynopola obalone przez trzęsienie ziemi czepali, Attyla i zielony.

Walentynian III. na Zachodzie a Marcyan na Wschodzie. Marcyan nie wiedział tylko Pulcheryą.

Anglie od Anglo-Saxonów opanowana ulg Letanksie uformowała się najprzód dawny ziem. niepokoi zwycięz. Przecinane. Majoriana obrał. Honorya miała zmowę z Attylą ale mu Walentynian odpowiedział lecz Attyla 2 500 000 ludzi zinnemi Narodami.

[illegible] marnej morellę, upustu czyli Gallię. Aecyusz
udał się do Aetius; i namówił króla Wizygotów Teodo=
ryka, Merowingowie złączyli się i przymuszając Attylę
do Belgii uyść, zabrał nad się jednak pod Chalon
r. 1451. gdzie Attyla przegrał, ale Aecyusz odesłał
wspólników do domu, lecz Leszek o[illegible] brzegu aż do
Po. (Wenecyas Wenecya [illegible] [illegible]) Aecyusz za porucz.
Maryana znów Hunnów, lecz to nadto przyjęto. Potem
św. Leon przyszedł prosić o pokoy. Gepidowie (wotulę)
zbuntowali się przeciw Synom Attyli, [illegible]
który nastąpił o rady. Maxim kazał zabić Aecyusza.
zabił Walentyniana i [illegible] [illegible] się zwał
r. 465, [illegible] przez [illegible] dostał. Avitus
potym [illegible] panował. Ricimer [illegible] go strony
i kazał mu [illegible] zostać (Sidoniusz Apolinaryusz
[illegible] Avita Poeta) Walentynian III. [illegible]
Hilarego iż żaden biskup nie może w sobie bez
wiedzy Papieża (247 [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] przeciw aryanom) Aspar. Alan [illegible] panować
pod [illegible] imieniem [illegible] obrał Leona [illegible]
Patrycyusza [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
na Zachodzie Ricimer który ~~[illegible]~~ [illegible]
Avita [illegible] innego na [illegible] [illegible] obrał lecz
się [illegible] bo Maryana obrał. Przez że
przed 40 [illegible] [illegible] być niemoże.
Teodoryk II w Gallii buntował się. Egidiusz
Jenerał [illegible] zbił go. Ricimer zrobił [illegible]
na ~~[illegible]~~ Maryana, potym Maryana ~~zbił~~, potym
dopiero Ricimer sam rządził lecz [illegible]
nie [illegible] go [illegible]. Leon [illegible] [illegible] [illegible]
i potym Zenona przyjęła. Aspar. [illegible]
Bazyli[illegible] [illegible] potym powrócił Zeno. Orest
[illegible] Augustula którego [illegible] [illegible] pod
Odoacrem. Genzeryk mu ustąpił [illegible] [illegible]
Libbeiz. 1242. [illegible] [illegible] Zachodnie Państwo

Zenon [illegible] [illegible] [illegible] Ostrogotów.
Żywoty. Amal Teodoryk. Zenona [illegible]
Teodoryk [illegible] [illegible] lecz mu [illegible]
[illegible] [illegible], Amelią. [illegible]. [illegible]
Odoakrem. potym w Rawennie 1½ [illegible] się. potym
podzieli się [illegible] lecz go zabił na uczcie (Poczdzrel)

ożenił się z Klowisem. Dał córkę Alarykowi. Drugą królowi Burgonionów.

Anastazy. Skutki niezmiernego uwielbienia wyścigów do koni przez podzielenie Cyrkarzy które zwano oddalito: błękitne, niebieskie, zielone, czerwone.

Anastazy przyjęty zazdrosnym przez co Zakonye. Chozaryzna przyjaciel na stolicy nałożony. Izaurowie i Persowie od czasów Cesarza nienawidzili się. Persy przyszli w bitwie z Hunnami Neftalskiemi. Kawades zrzucony iż   Kabades wziął się do broni że mu odmówiono haraczu i dobył Amidę którą Mnichy wpierw pilnowali. Ukupiono podług 535 roku za wielką summę. — W tenże czas Teodoryk Wielki Panonię opanował a Cyrycy zajęli jego i przeszło zajmował Anastazjuszowi. Czasy nam wyjaśnił. Henotykon Zenona na pośrednictwo. Na przestało 6 wieku pierwsze schizmy gdy Feliks Akacyusza potępił. — Za Anastazego pierwsza wojna o Religię gdzie się Mnichy bili i Anastazego bryły. Kelwiner Witalian wraz z Cesarzem ostatecznie się wybawiciel uznany, przedawał mu i idzie do Konstantynopola gdzie Proklus przez ogień Gregoryanski spalił flotę nieprzyjaciół. ~~Witalian~~.

Justyn zostały z Tracyi nie umiejąc nic bez ... gorliwy i intrygant. Lud chciał by Heretyckiego wybrać i był (Anastazy) by świętą Chalcedońskiego obrządku. Heretyków od wojska oddalił. Usunął Witaliana i z ludem zgodził.
Teodoryka koniec panowania zgładzenie.
Po Teodoryku Atalaryk dziecko nastąpił którego Amalazunta rządziła.

Zadius król Lazów wdawny Kolchidzie przyszedł do Konstantynopola po koronę, której król Persów przysłał iż mu on też mu oddawał koronę. Żeby porzucił Kabades tę chęć chciał by jego syna Chozroesa żeby syn przysposobił, opanowali Iberyą (Georgię) której król był wpierw Justyna.
Justynian został wielki i przyjął stronę błękitnej. 530 pod Darą Belizaryusz zbił Persów bez wprzód przyszedł pod wielką bitwą porażony. 533. Traktat z Persami.
Trybonian Pandekta. Hypacyusza obwołali cesarzem z Ewangelią i z ...

Belizaryusz altebowett bentowniku którzy do 20000 rosło — Gemeyk dwie wady 1. zamiast perskie. 2. że Sukcessya nie na Syna naturalnego była na nay star=szego z familii przeto iden drugiego zmiat. Hilde=ryk zmowy od Gelimera. 533 zaczeto wojnę. Beli=zaryusz z 10.000 piechoty. 6000 konnicy zwielbe ber no się. Wandalowie mieli 95 lat. Jego Ambassador poszedt do Teutisa. Gelimer chciat Hunnów przekupić. — Gdy Belizaryusz odiechat wy się mowa zbuntowali inni generatowie dopiero po 14 latach przytłumili Justynian podzielit na 7 Prowincyi.

Syn Amalazunty umart, ukarany. Teodat iży mąż zamknął ię pobym. Agapeta ~~[illegible]~~ postat do Justyniana 536. Wittigesa obierają Gotowie którem Li Wbierystapieęz przyieszt. 66 lat panowali Gotowie w Włoszech. Belizaryusz oblężony przez rok. Francuzi ofiarują mu armię by ieu brzy urtat pona. Wittigesa do Konstantynopola zpro=wadzit.

Wielka miast. Korsar który Justynian kazał zbudować biandro wyczaryto drak. Chosroes trwezę po Wło=dzie rozpoczęta. Oblężył Antyochią i zpalit. — Lazowie potym mieli się Łazow którzy Rzymianie uciekali póki Belizaryusz było dobrze lecz gdy Martinus zle było. — Słanowie utrakali wayiście Totyli którzy potym chciał Rzym zpalić. Totylla wziął Peruzę. Teodeberta żąda córki ~~[illegible]~~ Totylla. Lombar=dyą odbiera — Narway z Sarmacyi konny nawo wchodzy z Sarmacyi rozlali się około więty którzy przyszli niedaleko Konstantynopola jedni nad Arakem osiedli i ci mówiły, inni około więty. Potym zebrawszy przeszli nad Wartę. Potym przeszli Dunaj i zbliżali się ku Cesarstwu aż Germanus przed nimi postawił ale zginął. Wojna potym z Chosroesem. Jedwab.

Narzes zwiedzi w Intrygach. Gdy go przez Padwę uniknęli przeszłym przeszedt pod Rawenne. pod Lentagio rozbit Gotów gdzie Totylla zginął. Narzes potym konnicę obiecał. Gotowie potym Tea przeszli za kurlą i ten pod konną zabity. Alligernes konnicę oddał. Justynian zredukował wszystko Awarowie (Szągory) i Turcy postali Ambassadory by im przyrzeczono r. 545 przeszli nam Belizaryusz postany aż

znowu zdobyć odwołałe go. kiedy nie żył już Justynian zwyciężył więc wrócił zarządzić innemi. Pokój z Persami na lat 50. w pokoju punktach wzywali jednego Boga. Kosiniusz pisał błąd na Belizaryusza.

Justyn niedołężny, zarozumiały. Narses Longobardów wzywa. Albin zrobił związek z Chanem Awarów. Spoleti. Benewent. i Fryuli. — Exarchowie jeszcze mieli Rawennę Campanię. Kalabryą i Syrakuzy. Klimonda [illegible] po Albonie Klef. Potem 30 Panów. potem Autaryk. — Justyn znowu z Persami 593. że z Awarami traktat obbyli Narinę i nie [illegible] przed niemi zamknąć. Korsoes Dary opanował. Justyn nadto i przezięcie Tyberyusza który zapierał Kraju. Tyberyusz chciał długi Kodex [illegible] oddał Longobardom Listom. Chanowi zapłacił za 3 laty. Maurycy z Chanem wojna 12000 wyrznięto. Fokas, który kazał wyciąć synów Maurycego, Grzegorz I. wtenczas żył Servus servorum Dei [illegible] Patryarsze Ekumenicus dano imię. Pod Fokasem wszystko źle kiedy zniszczyli Arya [illegible] pod Chalcedonią. Nareszcie Priscus wezwał Herakliusza Exarchę Afryki, który Fokasa zabił. Herakliusz zrazu był nieczynny. Wszystko zabrali zaś te Rawennę Persowie Jeruzalem wzięli. Obelgi też znowu Herakliusza [illegible] i przeciwko niej [illegible] [illegible] w [illegible]. Herakliusz znalazł ten [illegible] okropne. Herakliusz przyjął [illegible] wydał edykt Ekthesis.

Mahomet. Hegira 622. Kaleb wziął w 2000 przeciw 100.000 pod Damaszkiem. Schizma między Persami i Turkami. Ostatni król Persji Jezdegerd III. potem Saraceni zawojowali.

#

509. wyszedł pierwszy Kodex 533 potem z Pandektami. Instytucyones, Novelle. Pandekta lub Digesta są zdania rozsądnych Prawników — Trybonian, Cajus. — wszystkie Prawa od Adryana zawarte. Świat do 875 potem Bazyliki Kodex nastąpił. Księgi [illegible] dopiero go w Amalfii odkryto, rozważnie pisana Florentinaj

Epoka I. Początek narod. Polskiego. — Założenie Monarchii Francuzkiej od Klowisa do Karola W. — Barbarzyństwo wzmożone w Europie od wieku szóstego aż ku końcowi 8go — Wszystko zamiera lat 250.

Sarmaci. wspom. Herodot. Ptolemeusz i Strabo. ‡
Słowienie † Sława. Słowo.
Chrobaci.
Lechowie. (Lazowie ex Justyna)

Jornandes: Prokopius nazywa Sławianów. Homer pod imieniem Henetów. ‡

‡ Gdy wszystkie im zadawali tobie imię przez wyrazy Jaszumie ony. Auctorowie Jan Potocki zwali autochtonów. Przed Jornandem do bycia wieżą się poczęli. — wspólnoty mieszczania ... imienia ze Karpatami siedziska Chrobatów. Gniezno ... to się zgadzaią narody iż ten nieszczęt Maplo. X. Sojecka ktory do biegu wodził wielorot ... nie tylko narwiste ... ? Lechowie? Ponieważ mówią o Chrobatach mówią o Chrobatach ... Lechowie u Chrobatów mieszkali ... skad się im ... nazwisko ... Krakowie ...

Podobieństwo Nazwy mowy z Greckiem ... Nad Wartą potym osiedliły się ... się z Chrobatami ... Lech co znaczy wodz. Potomie wszystko zagubiło przez Prezydentów I. (Haller.) wywreszkany niebyto ... dopiero od 996. Mitologiia Polska z ... wywodzą ... Perunt. (Piorun) Radogost (rad go mam. dodał) ... Swantowit, Dziewanna ... krasna Pani ... płodów. Wieda Bogini ... Strabo mówi iż gonimi. Prokopiusz mówi iż Pola ... (z Francuzkiego) ... Nenda, (wiedma.)

Ciąg ten cały 120 lat.

Monarchia Francuzka.

496. pod Tolbiakiem ... Franków ... Armoryanie poddali mu się. — ... Teodorykiem ... Gondebanda, ... potym go przyjmuje ... ‡ pod Voulon 507, z Aryanami. ‡

‡ Miał 6 żon. — Merowie ... 78 od Pepina ... do Pepina krótkiego. — Dynastya Merowingów do Childeryka przez 317 od 348. — 742.

‡ ... Niedorzecznie ... obraniem ... 728 ...
...

‡ Nikt księdzem bez pozwolenia króla.

656. Grymwald ... Austrazyi syna królem robi.

Martel ... do ... , ktory ... umiał.

Hispania

Leowigild 568.
Rychard. prześladował Aryanów.
Sysebut. by Żydzi ... chrzcili się.
Chintilla. (S. Izydora)
Rozewint. ... królów obieraią.
Wamba.
Ervigest. nie wolno się z wdową króla ...
Witiza. (żony)
Rodrygo. 710.

Abderam zwyciężył Rodrega ... Hiszpanii.

Longobardowie

Alboin ... 585. ... się.
Agilulf ... bez ...
Rotaryt. nadaie prawa. 643.
Luitprand ... Rawennę.
... z Leonem się ... Luitprand potym ... oddał ...
Karloman ... — ... Pepina ... Pepin ... Astolf ... Papież udał się do ... Lubars. Pepin potym ... Stefanowi 3mu

Pentapolim (pięć miast) ogłosiło się za ~~[illegible]~~ Papieżem bo z Wschodzie wzywane były [illegible] na nieprzyjaciół obcych.

<u>Epoka II.</u>

<u>Historya Polska wszystkim od panowania Leszka I do końca ziemowszyta — Karol wielki nowe państwo zachodnie — Wtargnienie Normanów od końca 8go wieku do połowy 10. Obiesłat 180.</u>

841. Piast. (1679. Weissenburg)

861. [illegible]. Sineusz i Truwor w [illegible] wspólnie kius Luczy. Chorwaty w północnych. Sonarus [illegible] z Grecy: Rusini [illegible]. — Wtedy [illegible] wolności Morawianów na Swatoboju. — Za Leszka Helena na Rus Religię 965. wprowadza,

wojny Karola wielkiego — Sobór Frankfortski — Stan Anglii. — Ludwik Pobożny. Wpadnienie Normanów — Papieże — Upadek [illegible] Sympaticon pierwszy pisał o [illegible].

Chrześcijaństwo w Kenten przez Berte, żona której królowa [illegible]. Offa zabiera Brete [illegible] z podatek. Offa karolyi Alkuina. — Egbert w młodości u Karola. — Mnich walla rządzi. Bertrand nie kontent był, za co mu Ludwik oczy wyłupić kazał. Ludwik o [illegible] z Italią Bertrand. U nas Brzeskie (Ulnia) drugie Katolickie Concilium. — [illegible] na niej Karola [illegible]. — Stefan 4, [illegible] postał do cesarza [illegible] strony. (Zacel[illegible] [illegible] P. apostolskim w przyjeździe.) Bitwa pod Fontenai w [illegible]. — Ludwik II [illegible] Syn Lotara, Lotar II. [illegible] Lotaryngii Karol III Połowiczny Francyi — [illegible] Ludwikowi Niewarskiemu.

Sergius 2. 844. [illegible] aż do Mikołaja on [illegible] zastrzegał. — Lotar znowu odpędził. Lotar Sobór zwołuje i ta

we wtorek papieża [illegible] z [illegible] bawami.

Po śmierci Pawła 1go Papi [illegible] do swoi Dezyderyusz przyłączył, papież nie [illegible] udał się Karolowi z jego [illegible]. Dezyderyusz idzie na papieża, a Karol przez Alpy na Longobardów: [illegible]

Papież Karolowi [illegible] mianowania Biskupów.

Karol przed Rzymem [illegible] [illegible] Prawa jego na Sofii. — [illegible] Karolin [illegible] Konferencja z Greny.

Aleksandrowie z Damszku do [illegible] przeszli do Bagdadu gdzie [illegible] umieli.

Offa d. S. Piotra płaci.

Lotar i Ludwik nie mieli [illegible] Karola Łysego którego brać za kręgi, a co Biskupi [illegible]. Po śmierci Lotara i po podziale jego państwa Synowi Ludwig [illegible] był zrobił, lecz go Łysy wypędził.

Papieże ciągną do Uniwersalny władzy najbardziej Mikołaj przez zafałszowanie Dekretów. Lotar musiał [illegible] odpędzić

<u>Ottonowie</u>

Otto II.

Rudolf II. król Burgundii ~~[illegible]~~ [illegible] Beringera a jego znowu ~~[illegible]~~ margrabia

Otton wezwany od Adelaidy po [illegible]

Jan 12 który koronował Ottona ~~[illegible]~~ buntuje się znowu a Leon przeklęty [illegible] lecz Jan wraca, gdy Jan 12 umarł [illegible] 5 obrany. Otton przyzywa [illegible] przewodnika. Ledwo odjechał znowu ~~[illegible]~~ wypędzili Jana 13 po śmierci Leona obrany dopiero lecz [illegible] Otton [illegible] [illegible]

Epoka. III.

~~Bolesław~~ Mieczysław choć przyjęła wiarę nie zaraz wiarę przyjął, dopiero 965. od Dąbrówki córki 994. dopiero powszechne chrześcijaństwo przez przyjęcie obrządków łacińskich: fundował 8 biskupstw Poznańskie, krakowskie, Smogorzewskie (wrocławskie) kujawskie, Płockie, Chełmińskie, kamieńskie, Lubelskie na poparcie szlachty i Mazurii Brandeburskiej: Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie—

Mieczysław posiadał wielką i małą polskę, Szląsk i mazowsze i kujawy. — Stanęli Lutycowie Pomorzanie (wolni) — Gieon margrabia zwłaszcza opanowawszy Łużycę zwyciężył Mieczysława i zapędziwszy go aż do warty wtorzył mu hołd r. 963, lecz ten hołd tylko był z Serbii

r. 968. Arcybiskupstwo Magdeburskie i biskupstwo 3. Meissen Zeitz i Merseburg.

Na sejmie kwedlinburskim Bolesław przyłożony jako ~~[illegible]~~ które krazy:.

Po śmierci Ottona I. wplątał się w wojnę z Niemcami utrzymując stronę Henryka Kłótliwego Księcia Bawarskiego przeciw Ottonowi II. i po śmierci tegoż r. 984. przy Henryku Kłótliwym wierzgnia uciekł

Bolesław Chrobry.

Wygnał braci z macochą by sam panował. Łużyce zaczepił a Ottonowi pomocą w Hawelanie Brandenburgu oblegającymi pomocy podał. lecz wtem r. 993 Władysław brat jego Kraków zdobył, i opanowali Kraków dla siebie, a dla niego zaś Szlachta. Bolesław popędził pod Kraków lecz ten przeciw czemu przyjmując go odrzekli.

Rozmyły tym czasem były w Krakach lecz Bolesław nie korzystał z tego na opanowanie Krakowa, bo pomagał Ottonowi III który z Lutykami wojował.

Węgr.
Thoss.
Świętosław
Włodzimierz

Hugo kapet z rzeca Bestowszą...
Hugonowi drukami dopomógł. — Karol przez zdradę arcybiskupa w krainie z strony rzeczywistej [illegible] wiele książąt udzielnych osobno w każdej królewskiej.
Robertus wykłuły dla żony Berty.

Anglia

Edmund.
Edred.
 Mnich Dunstan.
Etelred.
Normanowie pod dowództwem Swenona.
Obwa zwyciężają.
Kanut.
Harald Kanut.
Wilhelm Zdobywca.

Królestwo Astyga przez Alfonsa założona doszło się pod dowództwo Henryka króla Nawary.
Almanzor wyzdradzie.

Zdzięne Polaków z Rusią
Koronacja
Morawa
Fundacya Benedykt.
Przymierze z Cesarem
Bolesław Wdzięczny —
Stopy

Pierzyngorie pod Kubofarem zwycięzca

Roku 999 Kraków odebrany. Wit Biskupa
o wyniesienie tego Miasta na Arcybiskupstwo
i o koronę lecz gdy nie mógł dostać tego go
r. 1000 koronował; i uwolnił Polskę od uległości
do Metropolii Magdeburskiej [illegible]
[illegible] Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie
uformowano, pierwszy Arcybiskup Gaudenty
Brat S. Wojciecha.

1002. Ubiegał w Niemczech o koronę swego
Bolesław rozgniewany aż do Miśni wpadł. Na
sejmie w Merseburgu który Niemcy czyli
Henryk II kazał zdradziecko natrzeć na
Bolesława i Henryka Austriaka, lecz Bolesław
wyczytał iż to nie ucieka tego i nie uniknął się.

Bolesław III z Czech uciekł do Henryka Austriaka
który go do Polski odesłał, bo Włodzimierz brat
Chrobrego opanował Czechy. Henryk II przyjął
Jaromira Udalryka wspólnie na tron czeski
lecz Chrobry wprowadził Bolesława III. Lecz
ten niewdzięczny napadł szlachtę może go
do tego Czesi namówili by tym łatwiej zbiegł
od Bolesława był zdradzony. jako tego.
potem i Czechy z Morawią zabrał. Krzywo na to
patrzał Henryk II lecz ponieważ nie [illegible] był
wszelkich ofiarował mu Czechy w lenno lecz
Bolesław odrzucił to, wnet się przyjaciel temu
Cesarza wspierał lecz czego opuścili potem
[illegible] iż nie [illegible] miał, spustoszył Cesarz
Łużycę r. 1004 lecz ich nie odebrał, atoli
przeszedł aż do Czech gdzie Czesi nie przyjaciel
Bolesława poddali się Henrykowi, który zmusił Bolesława
ztamtąd lecz on stanął w Krynie o koronę.
Stanął potem Cesarz pod Dobrołuką w Łużycji
atoli włoskie przez Arcybiskupa Zygmunta pokój
stanął, lecz tylko do 1006. ten pokój trwał
bo cesarz zaczął zaczepki w Flandryi ~~[illegible]~~ Bolesław
aż za Elbę przeszedł.

Włodzimierz umarł. Swiatopełk zięć Bolesława
zabił Borysa i Chleba.

Od Dniepru odbił się nad Odrą pod niemieckie
blisko Szczecina
Umarł Bolesław 1025.

Ryxa w Salwat umarła.
Kazimierz 1038.

Jeografia

Wstęp.

Jak ludzie rozni są w roznych kraiach z Montesquieu

Powietrze zeichia [illegible] Sfery Ziemskiey skąd wszystko wszystko [illegible] powstaie to zaś ponieważ dwoiakiego iest gatunku, wcale sobie przeciwne dwa skutki wydaie. W części zimnych iest człowiek zdrowszy mocnieyszy znaiący mor swą przeto otwarty, w cieplych zaś gdzie gorącości daleko mocniey na wszystkie sfebrydziała chęć gust delikatny i żywą imaginacyą posiada iednak znaiący słabość swą chytrością wszystko chce nagrodzić — Toż samo mówić można o bolesci i czułości. — Klimat gorący i powaby kraiu gdzie wszystko pod dostatkiem wydaie natura, tylko do gnuśności skłaniaią się i zachęcać zdaie, przeciwnie niedarzący zimne okolice przymuszaią zapisie czoło mieszkańca swego ieżeli chce plon ze skał z ziemi otrzymać.

§1. Przyczyna ogólna Temperatury Atmosfery.

a, Pory Fizyczne.

b. Strefy. c, klimata Fizyczne.

Powierzchnia naszey kuli dotąd nie dokładnie wyrachowana nie wszystkie bowiem kraie są nam iesczcze znaiome. Europa Azya i Afryka czyli ląd dawny można podzielić na dwa oddziały, a to prowadząc linią od rzeki Ponaszka, przez część południową Czarnego morza Kabek mandeb ztąd wynika że ta linia 148 stopni które kończy przypadnie wzgłędem dobrey nadziei; na Wschód wzpadnie leżą ostrowy a na Zachód Ostrowy. — W którym swiecie nie można dalej

Na powierzchni ziemi znayduie się góry które są różne co do kształtu, niegdy się one od razu nie tworzą to iest iednym razem lecz tylko zrazu zrazu. Góry nie maią nigdy dokładnego kierunku nie które nie maią żadney nad inne przewagi wzg. nadzwyczaj celuiące wysokości wys. Pierwiastkowe, i te się zowią rozciągłe. Inne są ciepłe: przyim. celuie pod łańcuchem więcey wys. bardziey —

Kształt brzegów u rzek są także rozmaite: to pochodzi od gruntu niziny którym rzeka płynie: od prędkości wody. Wyspy

1 Powierzchnia ziemi i iey podział

2 Ukształtowanie Zewnętrzne

3. Hydrografia.

Europa ma mil 500,000 Azya 2100,000. Afryka 1560,000. Ameryka 2100,000. To iest Nowa Holandya 400000 Wyspy wszystkie 300,000.

podobnież ich góry albo są odosobnione albo pasmowe. Niektóre od siebie inne niezupełnie powstałe wiele cokolwiek innych trzęsie-nia wymagają. Między rozciągłemi dolinami znajdują się przechody i po obu stronach takich przechodów ściany stromy tenże kąt wpadania jeśli zdarzy znajduje się odbicia; na tym najwięcej Buffon swą teoryę o potopie opierał, Owe[?] podobne własności znajdują się w Oceanie.

~~H~~idrografia

Źródła i zdroje. Źródła są pewnym gatunkiem zdrojów, przyjmują czyli wodę od gruntów poblizkich przez małe poboczne kanały a które swe przepełnienia wylewają przez odpływ lub innym jakim sposobem. Na górach że więcej lodu i śniegu stąd najwięcej rzeki ma swe początki. Wody deszczowe co spadły zapewne z gór zatrzymują się na gruntach gliniastych gdzie się łączy ich przesiąkania. Atmosfera morza pompuje wodę pod postacią pary stąd łatwo wytłomaczyć ubóstwo Afryki a obfitowanie Ameryki. Przyczyna tego masa gór i ciągłość ich pochyłości.

Wytryskujące. Tymże sposobem co i tamte wytłomaczyć się dają tylko iż ich kanały ciasne przeto wytryskują delikatnie do góry.

Ciepłe źródła takiego gatunku winne swe ciepło wewnętrznemu pożarom[?] w sobie. Do gatunku tego należą Kruty[?] wody wrzącej, Gejzer[?] Islandzkie wyspy.

Zdroje ~~Źródła~~ przesiąkające wytłomaczyć się dają przypuszczając w ziemi gatunek pewnych kwasów[?], czyli rzeczy rozpuszczonych.

Wody podziemne. Tylko powierzchnia ziemi jest nam znana co zaś wewnątrz nie wiemy. Stąd nie dziwujmy się iż upust wody w ziemi ukryty w niektórych miejscach w wielkiej masie wybucha gdzie indziej że przez rzeki lub źródła stałej wody wznoszą wytryskują albo że się owe nagle robią dzieją.

Rzeki. Wszystko co źródła oznacza i łoże pochyłości, a tema wpływa na bieg szybki lub powolny regularny lub nierówny. Rzeki płynące przez góry są głębsze przez równiny szersze. W ogólności opór boczny brzegów mniejszy jest od oporu gruntu i dlatego wszystkie prawie rzeki są szersze niż głębsze. — Pochyłość gruntu morze

+ iczęść Azyatyckiey

112

sporetku nadadz biegowi rzekom lecz ich inny raz pęd swoy ustanowi sama się tylko naszą wodą pokachwili nawet były pokryto się zerem. Czerem rzeka przyięcznj drugą nie przyiąłszy biegu tylko pęd swoy. Niektóre rzeki niemaią odpływu, a to wtedy gdy grunt nie zbyt pochyły, gdy im piaski czynią zawady, i gdy exhalacyą płynąc ich wstrzyma. Azyi. W powszechności w szystkie prawie rzeki Europy Afryki i Ameryki wpada do morza Atlantyckiego. W mnieyszey ilości do Oceanu spokoynego i morze Indyiskiego o porządku urządzenia naszey ziemi.

Jeziora są albo maiące odpływ bez przyimowania wód (żadnem) albo przyimuiące i wypuszczaiące tęż wodę. albo przyimuiące wielkie rzeki a niewypuszczaiące nic morze Kaspiyskie ieziora Tytykaka w Ameryce i morze martwe.

Morze do 19400,000, mil kw. czyli $\frac{3}{4}$ ziemi zaymuiąca przestrzeń nazywamy morzem które dopiero na rozne podzięty Naylepiey podzielić te całą massę wód na 2 wielkie tora i 4 Oceany.

Wielkie tora południowe zamyka 1 Ocean południowy granica iego od przylądku Horn do przylądku Dobrey nadziei stamtąd do ziemi Diemena 2 Ocean Wschodni zawieraiący morze spokoyne a, wielki Archipelag wyspy między Zelandyą na południe, na wschod wyspa Marquisas. na północ Japonią, na zachod cieśninę Sundzką. b Ocean Wschodni północny między Azyą i ameryką północną. c Ocean Wschodni od wysp wielkiego Archipelagu do Ameryki. 3 Ocean Indyiski

Tore zachodnie tworzące pewien gatunek kanału wąskie

4. Ocean zachodni ~~gran~~ a Ocean północny granica iego iest od południa Cap de Calais w Brytanii wyspy Faro, Islandya, morze środziemne i północne są iego częściami b Ocean Atlantycki od granicy wysp wzmiankowaney aż do dwoch części naybliższych Brezylii i Gwinei. z odnogami Mexykańską z zatokami Boston i Hudson c Ocean Ethiopski od Brezylii aż do przylądku dobrey nadziei
Glob tak trzeba ustanowić aby Zelandya Nowa była iego zenitem w przeciwnym punkcie, wtenczas zobaczy kuli Ktora

zachodniego wielkim kanałem ku kajennowi się ciesniąj=
cym.
Grunt morza ma też równiny doliny etc. — Równie
morze iest też samo wszędzie pokaźnie to od równego ciśnie=
nia częstek na siebie. Ocean więc wewnątrz całości ma
powierzchnią sferyczną.

Poruszenia Oceanu.

Z przyczyny swey wielkiej ruchawości są wody prędkie. Ruchomo=
ści iest ruchanie się horyzontalnie i wertykalnie. Od
wewnątrz głości ruchu żadny różnica między Oscilacyą i
Ondylacyą, w pierwszym razie bieży cała woda iest poru=
szona a w drugiey bieży ruch od iedney massy do dru=
giey przechodzą. Podług których są działania, 3 Gwiazdowy
przyczyną Aestus marini a gwiazdy poruszaią. Prąd wia=
sny którem massy wody pobudzaią. Wiatrowe, między
zwrotnikami aż do 30 szerokości półn. i połud. ustawiczny
ruch który ich unosi iak wiatry akrowe. (Obiegły do
Ameryki w ten czas płynę) bez wpoprzecznej rotacyi kuli
Drugim płynie się od północy do południa. Przyczyna
wzbierania się ogromnych wód w północy są lody ogromne
które stopione wielką massą wody daią. Kuły inne są
wschodnie i zachodnie.

(a) Wiatry

Wiatry w każdey okolicy panujące stanowią klima fizyczne,
bierwnej lub zależy od wystawienia ogólnego innych rzeczy.
Mornety powiedziec iż przyczyna klimatu tworzy między sobą
koło którego ani pierwszego ani ostatniego punktu nie
można naznaczyć. Zepsucie Atmosfery sprawuie wiatry,
które na przeciw siebie leżąc w cale różnego klimatu komu=
nikuią sobie ciepło lub zimno przez wiatry.
Strefa gorąca tylko iest cicha i drżyste. Drżysto mniej
zarazem lecz to przecinie często deszcz rzęsisty które tworzą
ciepło tego przyczyna iest iż deszcz lub śnieg ciała się przez
massę powietrza zimnego które się nagle zgęszcza i przypilnie
swapory w drżiete będące w zawieszeniu w łożnie powietrza

zimnego które się nagle zgęszczaią i przypilnie wapory wodniste
Gorąco iż nieznośna iest pod 10 do 15°. dawni poczytywano Strefę
gorącą za nie do mieszkania atoli bliżey morze, wiatry
chłodne, wiele się przyczyniaią do iey orzeźwienia. Gdzie panuią
Wiatry Alizowe tam naymiley np w Quitto.
Strefa umiarkowana od 35° szerokości do 40° aż podobna
iest do strefy gorącey. Od 40. do 60. są pory nayregularnieysze
gdzie wiosna mędrze wzaiemnie się następuią. do 78° stopnia
rodzi się tylko byle Lód zamiecie ciągły tam iest tylko wiatry
i zima wielkie

Klima fizyczne

Klima matematyczne staie zawsze za podstawę fizycznemu
potrzeby wszystkich okoliczności które go modyfikuią te są przyny=
pełnieysze <u>Wzniesienie gruntu</u>. z podniesieniem się do góry
gruntu powietrze zbiera: zimno czyli ziębiem, dla tego
to zawsze w środku krain zimnię iak po brzegach i tak np
Morawa i Dania. Tartarya z całą Europą, i dolinę Quitto
z Gwaianą porownywuy.
<u>Wystawienie</u> zależy ogólne od ich szczerego rozrożnia np Francya
Zachodnia ma wystawienie ogólne ku Zachodowi rownoleżni=
ka a tymczasem dolina Alkier iest wystawiona na południe
Ins pagorek wyniosleyszym iest tym zimnieyszym. A gdy
grunt żadnych nie odbiera promieni i bardzo iest ku połnocy
wystawiony. Włościanie pagorkowatych stawią się te sernice opro=
mnieni np w Helweciaskim Alpy żadny chroy lodami zdyię
wszelkiemi prochami okryte
<u>Pokrzenie i wzniesienie</u> gorące zawsze iest i całkiem rozgrzane
z pokryto ściani gruntu; ponieważ znaydują się wzniosłości
gorzyste które wielcey ważności nie maią pustyto ni tylko
w całey massie np Mongola w Syberii. Góry dietują na
klimatem dwoiakim sposobem. Wyięcie lasów i zaszłości i po=
morze.

<u>Natura Gruntu.</u>

<u>Uprawa Gruntu</u>: Jako dalece przez zaniedbanie grunt zepsuć
(a) się może widzieć to na Azyi.
<u>Wiatry panuiące</u>. Natura ich zależy od wystawienia, morz, gór,

wiatry ahirowe przypisują się do zmienia brzegów nimi ruszonem. Im ląd bardziej iest rozszerzony od Wschodu na Zachód tym bardziej wiatry te rozpowiadają się przechodząc po nad ziemiami pełnemi od słońca. Dla tego to ostydle i mrozych iestlić tylko indziej mroźne mienie się nie tak gorące iak Senjamkia — wiatry przechodzące po nad równiny zniosłe iest zimny po nad równiny mało wznie- sione i obsyte gorącym piaskiem muszą być suchym. Lecz przechodzący pod Zwrotnikami po nad równiny mało wzniesio- ne obsyte gorącym piaskiem muszą być suchymi i ciepłymi. — Wiatry na gorach początek swoy biorąc niemogą podpadać ogólne- mu prawidłu bo od różnych tam lub zimna lub wilgoci biorą wiatry swe charaktery. Wiatry morskie są zawsze wilg- otne i pełne solnych wyziewów, powietrze które one sprowadzają zawsze lub gorętsze lub zimnięysze od lądowego. Ta nieiednostay- ność powietrza bardzo wpływa na zdrowie. Niemożna dokładnie powiedzieć o klimatach bo ieśli iak Hipolit zatwierdzi że w południowey Europie wiatry północne i wschodnie są niezdrowe, nie można tego na Europę północną przytoczyć.

Gatunek sam między zwierzętami iedna rodzay i gatunek ~~[illegible]~~ ogni, różni się tylko co do niektórych odmian klimatu wpływa- iących.

1 ~~Plemie~~ Plemie brzegurowe północne. Wzrost mały, głowę wielką, nogi małe, oczy małe czarne, nie wiele włosów w brodzie. Laponczycy. ~~Norwe- gianie~~, Samoyedy, Jakuty. Kamczadale, Tunguzy. Eskimowie także na brzegach północnych Ameryki mieszkaiący ciesnin.

2. Plemie Finnickie, czyli północno Wschodnie Europy. To plemie dawniey znaydować się miało między morzem Baltem i Ural gorami. Ludy te są Finnowie, Estonianie, Bjarmianie; włosy liczny krasy rzadkawe, kolor policzki blady.

3. Słowackie mniejsi od Gotów pięknieysi od Finnów. Włosy czarne cerę ożywioną brodę krótką. To plemie iuż zmienione przez zmieszanie się z Europeyczykami innemi.

4. Goto Germanickie Norwegianie, Szwedzi Duńczy, Gutlowie Jutlandczy, Anglowie, Holsztynianie. Normanowie francuzy, Anglicy właściwi różne pokolenia germanickie Saxonowie, Fryzowie, Fran kowie, Allamani. Swewowie, i td.

5. Plemie Zachodniey Europy. Irlandzkowie, Szkoci, Szkotczykowie, Galiowie
Biskajanie. Mniey są wzrostu niż w całey Europie, włosy czarne, oczy nadzwyczay
żywe. Podobieństwo do prawdy iest iż Hiszpania zaludnioną była od plemienia
różnego od Gallickiego, a które się pewnie rozciągał poza Pireneie. Może to plemie
pochodziło od Fenicyan. Dzisiey w Hiszpanii pochodzą od Maurów.

6. Plemie Greckie Pelazgickie. Naypięknieysze kształty. Te ludy przyszły z Azyi
przez Helespont. Ziąwszy do Grecyi i po niższych stronach Azyi w której się rozeszli się.
Pomiędzy temi byli Pelazgowie, drudzy przeszły przez Archipelag, tam byli Doryanie
Iończykowie, Eolianie — byli Macedończykowie, Troianie. Frygowie od Stowa
pochodzą? — Barbarzyństwo nie myło zatłumie pięknych kształtów Greczynów.

7. Plemie Arabskie. Oprócz Arabów należeli tu Fenicyanie, Hebrayczykowie
Chaldeyczykowie, Assyryjczykowie i inne są ich szczególnie ludy dowodem tego podobieństwo
alfabetu. To plemie z przeszłu składało się z Nomadów. Beduini są prawdziwemi
Arabami. Wzrost do w. mały, ciało chude, głos silny, twarz gorące też mięsa
ich Maurów. Oprócz Arabii iest to plemie w Egipcie, Barbarii, Madagaskar
i Zanguebar.

8. Plemie Tatarskie i Mongolskie. Przeszły do Azyi środkowey ludy różnego
rzeczy układu. Tatarów, Kałmuków, Turków, Persów, i wszy Tatarowie
~~Rossyi~~ Europeyskiey mosków. wzrost do w. wysoki, ciało rzadko tylko ogorzałe,
głowy czworogranny. Turcy nawet przez zmieszanie się z Czerkieszankami są
piękni. Błękitni są czasy Tatary mają zmarszczki. Ludy plemienia Mongolskie-
go dzielą się na 4 pokolenia na Eleutów, Torgotów, Derbetów i Dongarów.
Mongołowie tym się różnią od Tatarów, iż się rodzą z włosami czarnemi.

9. Plemie Indyiskie. Kolor tego plemienia czarno oliwkowy. Jednak są
Indyanie przystoyni wzrostu średniego, fizyognomii piękney, dowcipu ornamenacyi.
Indyanie są bardzo cywilizowani. Birmani i Siamowie różnią się z fizyognomii
bardziey zbliżać do Chińczyków, iak do Indyan.

10. Plemie Malayskie. Od półwyspu Malaki aż do środka Oceanu spokoyne-
go znaydują się ludy podobne do siebie wzrostem koloru i języka.

11. Plemie czarne Oceanu spokoynego. Są w nowey Gwinei, w nowey Holandyi
na wyspach Filipinskich, tak czarni iak Negrowie Afryki. niektórzy iednak nie są
zupełnie podobni do Negrów.

12. Plemie ogorzałe wyspy wielkiego Oceanu. Plemie często ~~mniey~~ białe od Hiszpa-
nów kształtu przyiemnego, ludy te mieszkaią na wyspach Towarzystwa, na Sandwich
nowey Zelandyi.

13. ~~Negrów~~ Maurów. w Afryce aż do 20° równoleżnika, rozciąga się do granic Egiptu —

niektórzy Negrowie są takiego koloru jak Araby lub Hiszpanie. Kabile i Berbery są najdawniejsi mieszkańcy.

14. Plemię Negrów włosy wełniaste wszyscy negry mają lecz co do koloru różni. Negry Senegambii i Nigryzji są hebanowi, na brzegach Gwinei mają skórę czerwoną brunatną nader ciemną. Nie wszyscy mają wargi grube, lecz wszyscy są silni. Nubijanie są prawdziwemi ~~[illegible]~~ negrami. Kraje gdzie negry mieszkają są gorące skropione licznemi rzekami, drzewa obfite.

15. Plemię Afryki Wschodniej Abissynowie, Hotentoci, Mozambiczanie, kolor ich czarno oliwkowaty. Niektóre z tych ludów mają włosy bawełniaste podobne do Negrów drugie mają nosy spłaszczone, lecz w ogólności zdają się różnić od plemion Afryki i nie są tak silni.

16. Pokolenie Amerykańskie Są koloru cieniowanego od czerwono bronzowego bardzo ciemnego i błyszczącego się aż do brudno lisawego. włosy czarne do końskich podobne, mało brody. kości policzkowe bardzo wystawione. Patagonowie są na sześć stop wysocy.

Sposoby poznania liczby mieszkańców Kraju

Najlepsze do tego są prawidła.

1mo Znając liczbę dymów lub familii rachując je na każdą 4. 5. 6. Osób. Tym sposobem Ustaritz Hiszpanie rachował.

2do Stosunek liczb żyjących z umarłemi, można przypuścić iż w wielkich miastach umiera 1. na 24 lub 28 żyjących — w Miasteczkach 1 na 30, na wsi 1 na 40.

3tio Metryki urodzenia są najpewniejszym środkiem.

4- Dla doskonałości tych sposobów, trzeba kombinować prawidła poprzedzające, i brać się średniego wyrazu tych trzech summ. Lecz też nawet na urzędowe [illegible]ienie dla niej potrzeba bo często się zdarza iż też same osoby dwa razy są rachowane, często zdarzać się także [illegible] spis [illegible] się [illegible]. — Dla ocenienia dobroci i mocy kraju trzeba poznać liczbę jego mieszkańców. Największą siłę może naród uczynić gdy ósmą część swej ludności uzbroi. Lecz bardzo [illegible] do [illegible] [illegible] byleby miała do [illegible] przestrzeń tem większe znaczenie [illegible] od wielkiego a pustego. Przeto mały kraj dobrze zaludniony [illegible] od wielkiego a pustego. [illegible] na tę gości. Przeto mały kraj dobrze zaludniony [illegible] gdy na mile do 500, 600 mieszkańców. Anglia na milę [illegible] do 900, 950. w Holandii przed 1788 rachowano na każdą milę 1226 dusz a na [illegible] do 4000. w Rosyi są Gubernie nie mające na milę kwadratową 50 dusz.

Sposoby powiększenia ludności jest uprzejmie [illegible] — Brak lub trudności wyżywienia się lepszy zawadą [illegible], ta ludności [illegible] rozpusta w mieszkaniach [illegible] — Zapowiedzenie [illegible] — Zatrzymanie [illegible]. Zapewnienie [illegible] ludowi. — Przyciąganie ludności dowodem są Ameryka Holandja Prusy. Wyniszczenie z ludności północnej Europy trzeba przypisać zbytkowi gorzałki —

Jak wystawiać zwykliśmy ziemię w małości

Kula sztuczna wystawia nam ziemię; spłaszczenie ziemi iest mało znaczne aby iakąś odmianę mogło sprawić. Nayprzódwey musiano rozpoznać biegun północny. Przypuszczaiąc niebo sferyczne domyślano się iż iest iaky punkt niego zwrócony wzwyż przeciwny naszym oczom ukryty. Oś świata. Koła kuli są albo wielkie których środek iest środkiem kuli; które się dzielą na dwa półkola równe, albo małe nie przechodzące przez środek kuli i dzielące ziemię na dwie równe części. Widokrąg (horizont) albo umysłowy, albo widoczny który granicę naszego widoku co do ziemi iest. Ile punktów na ziemi tyle horyzontów. Zenith 90° zewsząd odległy. Nadir Podnoszące się słońce a przechodzi na pewny punkt zniża się (w południe) to iest kulminacya. Wielkie koło przez ten punkt biegun świata i zenith i nadir przechodzące zowie się południkiem. Południków iele kół wielkich. Południk przecina kulę na wschodnią i zachodnią zawsze prostopadły do Widokręgu. Równika. Tem równikiem iest wielkie koło na 90° odległe.

Sposób oznaczenia kształtu i wielkości ziemi

Dość znać wartość iednego stopnia który przez 360° pomnożony będziemy mieli do okoła koło. Lecz gdy się koło oddala, wtedy stopnie iego zwiększaią się ku małey osi, a zmnieyszaią ku wielkiey. Potrzeba się dowiedzieć czy podobna krzywa linia nie ma nieregularności. Naylepiey ku biegunowi, równikowi, i we środku części południka trzeba kilka stopni zmierzyć. Z tych różnych miar wnieść stopień średni. Wysokość gwiazdy iest kąt który robi linia horyzontalna z linią pionową od oka widza do gwiazdy. Dla uniknienia błędu złamania światła wybrać trzeba gwiazdę nayblizszą Zenithowi. Potem zamiast odnosić wysokość gwiazdy do linii horyzontalney odnosimy się do wierzchołkowey od gruntowey zrobioney. Ta wierzchołkowa ku zenith i nadir należąca czyni kąt prosty. Więc odległość gwiazdy iakiey od zenith, iest zawsze równa kątowi przeciwnemu — Przypuśćmy na dwóch mieyscach iednego południka linie dwie przechodzące przez zenith (w ziemi tykaiące się), póki się nie zeydą kąt zrobiony zowie się zboczeniem tych południka. Jeżeli ten kąt 1 stopień, tych południka łuk 1°. Dla oznaczenia tego kąta który robią te wierzchołki przypuśćmy iż obserwator iest w ziemi wspólnie zeyścia się obu wierzchołkowych itd. Otchłań i kulowa i że ziemia przeźroczysta dozwala mu widzieć gwiazdę. Jeżeli chce kąt zrobiony między dwiema wierzchołkami tych dwóch mieysc oznaczyć, a nie widzi obu razem może użyć gwiazdy mieszczonej między dwiema

liniami; kąt zrobiony przez dwie wierzchołkowe składa się dwóch kątów utworzonych w oku Obserwatora. Gdyby ta gwiazda była ze kątem obu wierzchołkowych ze sobą złączona, kąt pod którymby się widziano byłby równy obu kątów zrobionych. Toż samo gdyby nie wiemy lecz: na ziemi stał obserwator. — Gdyby odległość dwóch miejsc była równa: jednostajna najlepiej z samym rozmiarów dalekich. Lecz nie wszystkie miejsca są równe. Przeto więc trzeba robić pasmo trzy kątów które się dzielą na dwoje. Ostatecznie miarą które chcemy mierzyć. A ponieważ kwadratowość wielkości [trzy] kątów tylko mamy a znając wielkość jednego boku wszystkie poznamy przez Trygonometrię. Chcąc mierzyć teraz południka należy stosować tę długość do linii południowej, i dlatego trzeba znać kąt który robi z tą linią długość figury. Kąt ten oznaczony jest przez inny zrobiony od boku pierwszego trzy kąta z płaszczyzną która przechodząc przez biegun lub przez środek słońca w południe prostopadle płaszczyznę horyzontu.

<u>Zdziałania</u>

Usiłowanie w rozwiązywaniu zagadnień o wielkości ziemi Arystoteles Erato:
Posydoniusza pokazują nam tylko warność wiadomości o tym przedmiocie.
Grecy i Arabowie wrócili się wprawie. Arzeni 11. Sucellius. Riccioli wrócili się o 7550 sążni w długości południka. Norwood w 1635 chciał południk wymierzyć londyński. Yorku mierzył zbliżył się do prawdy niedaleko jednemu stopniowi południka 57,300. Picard południka Amiens: i Malvoisine; znalazł na 1° stopniu 57060 sążni. Cassini to zaokrąglił do 57074. Lecz to wszystko nie pozbawia. Roku 1672 Richer w Cayennie dowiódł że ziemia nie dokładnie sferyczna. Zegar jego regulowany w Paryżu do słońca, przeszedłszy na szerszą Cayennę od równika na 5 stopni spóźniał się na 2° i 28" codzien. Przeto dowiódł iż ciężkość w Cayennie zmniejsza się w Paryżu, bo wahadło tym prędzej idzie im go mocniej ciężkość przyciąga mniej porusza. — Jeżeli ziemia nie cała wodą oblana jakaż jest figura tedy? 1736 wysłała Akademia paryska do Peru towarzystwo na którego czele La condamine i Bouguer, drugie do Laponii pod Maupertuis: Lemonier. Lacaille w przylądku dobrej nadziei. Pastorowa wymiar Picarta. Do pierwszego przyłączeni idąc przedsięwzięli Mason i Dixon w Ameryce północnej, Boscovich: Beccaria we Włoszech, Liesganig w Węgrzech zebrawszy wszystkich teraz tego południka od Dunkierki do Barcelony mierzył. Mechain i Delambre

Idąc coraz od Równika ku biegunom stopnie południka są coraz większe a zatym ziemia ku biegunom jest spłaszczona. Stąd wypada iż ziemia jest Sferoida. Że promień koła przystającego do łuku południka ziemskiego pod Równikiem ma długości 3,251,667 prętów, promień zaś koła przystającego pod biegunami 3,281,049 prętów.

Ustanowienie miar i wag powszechnych

Epoka. 4.

Władza Monarchiczna zaczyna w Polsce słabieć od Bolesława II. do Mieczysława III. — Kłótnie między Duchowieństwem i Świecką Władzą Krzyżaty. Okres ten zamyka lat 130.

Pierwszego początki panowania Władysława Hermana zdawały się wielkie korzyści Polszcze obiecywać. Atoli to wkrótce zniknęło gdy Cesarz Henryk IV. r. 1086 dał ~~tytuł~~ tytuł Władysławowi Książęcia Czeskiego (z którego się córkę Herman Juditę ożenił) i Polskiego królestwa; nie wiedzieć czy dla tego Herman nie tytułował się królem tak czyli dla tego iż Papież zakazał. Tymczasem Mieczysław syn Bolesława wygnanego umiera na Rusi i ciały jest podobieństwo iż król był przyczyną jego śmierci, inni że Panowie ci którzy Ojca jego Bolesława Śmiałego wypędzili, bojąc się kiedykolwiek zemsty. — R. 1092 wielu panów Polskich którzy duma Sieciecha uciskała władzą, udawało się do Władysława za którego poradą Zbigniewa syna Naturalnego Hermana a którego on do Saxonii posłał kształcić sobie obrawszy udali się do Wrocławia. Chcieli przez Panów im Magnas Wrocława miasta bramy otworzył. Chcieli przez to Sieciecha potęgę obalić atoli nic z tego nie było gdyż pokój stanął mocą którego Herman Zbigniewowi Hrabstwo Glackie ustąpił. — Które cząstki się Książęta Ruscy szukali pomocy w Polszcze atoli pomimo iż Herman nic im nie pomogłszy. Węgrzy tymczasem zapomniawszy od Świętopełka oblegli pod dowództwem Kolomana Przemyśl atoli zbici od Polaków ledwie do swojej uciekli. Wkrótce potym Prusacy, oraz za wiele Polski zapadli, ~~zawsze~~ których stopień powracających Bolesław Krzywousty młody mocno pobił.

Obiecywał Bolesław rządy Państwa wiele ponosił przykrości z przyczyny brata swego Zbigniewa który już to za tę już na owę nachylając się stronę rozpalał ojczyznę. Aż też przecie nie zbawnie wyswobodzony przez Bolesława stanem wypędzony. — Około tego czasu wzmogło się Poddaństwo zupełne albo niewolnictwo czyli własność życia i majątków każdego Pana nad swym niewolnikiem. — Według

zwyczaiem owych czasów wniście kraie ogniem i mieczem pustoszyli ludzi zaś zabierano w niewolę: na gruncie oczdano tak Polacy rozbierani byli przez Kuninów i Czechów a zaś nawzaiem przez Polaków; stąd poddaństwo. — Najwię-cey niewolnika do Polski naszło podczas Woyny z Morawcami którą Zelisław wielki owego czasu bohatyr prowadził z Swiętopełkiem. (stracił ręka) — Wkrótce potym uczynił Bolesław wyprawę na Pomorzany atoli Kolberg przyczyna tey woynie nie był zdobyty dla wielkich zabunków woyska które mniey o Woynę dbało. R. 1107 druga wyprawa do Pomeranii gdzie Białogród zdobyto bo także się z zdobytem obrzedł nie wyięgowy miasta. R. 1109. Woyna pomorska wreście przez wzięcie Nakła zkończona — ale Henryk V Cesarz rozpoczął woynę z przyczyny iż Bolesław ~~[illegible]~~ Kolomana którego Cesarz chciał z tronu złożyć sekundował i pomagał mu. Po długiey i krwawey woynie walna wreście rozprawa na psiem polu R. 1109 koniec woynie położyła. — R. 1110 Pokóy w Bamberga na poświadczenie którego ożenił się z Salomeą Hrabianką de Bergen a Władysława syna nastoletniego z siostrzenicą Cesarza Agnieszką. — Bolesław pielgrzymuie do ziemi S. — R. 1118 Skarb Skarbimirza zaco mu Bolesław oczy wyłupić kazał i od tego kasztelan krakowski nad Woiewodą miał pierwszeństwo — Woyna z Rusią nastąpiona nie długo trwała bo kiedy Piotr ze Skrzyny złapał Włodzimierza, pokóy dany. Około tego czasu S. Otton nawrócił ~~Polaków~~ Pomorzanów Umieraiący Bolesław zrobił nastę-puiący podział: Władysław II otrzymał ziemię krakowską, Sie-radzką, Łęczycką, Szląsk i Pomeranię. Bolesław Kędzierzawy Kujawy Mazowsze ziemię Dobrzyńską i Chełmińską. Mieczysławowi (Staremu) Wielkopolskę Henrykowi ziemię Sandomirską i Lubelską. Sam Kazimierz nic nie dostał.

Odprawiał Pielgrzymki na S. miesca. —

Władysław II. zaraz na początku panowania za podmówieniem Niemki żony chciał podeymować działy braciom. Niektórzy zaś przeciw Władysławowi z przyczyny żony iego (Piotr ze Skrzyny) i duchowień-stwo żądało u Papieża Eugeniusza III aby wyklął Władysława atoli papież ozwał się póki by ... nie przekład na książęta w ten czas dopiero ... wszystkie ... przez Arcybiskupa ...

otworzone zostało, Bolesław uciekał do Czech. Ugrzała zaś go
krótkiej obronie Zamku krakowskiego do Niemiec.

Po Ucieczce Władysława nastąpił Bolesław IV Kędzierzawy a zmuszo=
dusząc się za powrotem Konrada Cesarza Władysław drugi znowu
się zaraz do Polski wkroczył w przymierzu z Książęty Saskiemi
ale r. 1151 przez pieniądze oddalił Bolesław Kędzierzawy Cesarza
a złoty ten zapewnił się przez pojęcie Anastazji Księżnej Ruskiej
na Haliczu. — Atoli Władysław namówił Fryderyka Rudobro=
dego na wojnę z Bolesławem Kędzierzawym. Dosyć się przyszło
Cesarzowi przyszło w trzyznie do zgody, gdzie Król Polski obiecał
do Magdeburga na Sejm przybyć dla zamyślenia dalszego o Włady=
sławie atoli tego nie uczynił. Po śmierci Władysława II znowu
się oderwał Fryderyk Rudobrody za synami ~~wł~~ jego, a najbardziej
z Bolesławem Wysokim który mu wielkie przysługi w Włoszech
uczynił atoli; Bolesław Wysoki wolał się dobrowolnie z Bolesławem
Kędzierzawym pogodzić i Szląsk więcéj w dziedzictwo mieli na
fortunę los swój spuszczać. Tymczasem Henryk Lew Książę
Saski i Albert Niedźwiedź pierwszy Margrabia Brandeburski
wygubili ostatni Zawdzianiczków. Pierwszy Obotrytów w Meklen=
burgu ten zaś Wiltzów czyli Lutyków. Potem poddali się Książęta
Obotrytów z których teraz Książęta Meklenburscy pochodzą. Albert zaś
Niedźwiedź zdradą zawojował kraj Hawelów i innych Słowian nad
Elbą. — Podoli przeto zginęła ta mowa polska. Wojna z Pru=
sakami Henryka Sandomierskiego na bagnach zginie (1167.

Duńczycy pierwszy od Hanzatów rozszerz sobie.

Następił Mieczysław Stary czyli w kilka lat ... przez swe
zbrodnie. On to pierwszy zabierał żywność robiąc która sama
do króla należy. Fałszował monetę. Na czele rodzeństwa jego był
Kazimierz który przez szczęście wszystko krakowi dorosił.
Gedeon Biskup krakowski przedłożył mu jawnie złożenie do
dziedzictwa jego a on jednak nie ustępował owszem Biskupa na
wygnanie skazał, atoli nie przyszło do tego bo wprzód Kazimierz II
przybył z Sandomierza na uwolnienie Polaków do którego i wszystkie
Mieczysława przystąpili się. ǂ

ǂ Wypada teraz mówić o Grzegorzu 7. i Henryku IV.

Około tego czasu obrany papież ~~Grz~~ Benedykt, przez swe złe po-
stępki zasłużył na wygnanie. Nastąpił Jan który papiestwo Grzego=
rzowi sprzedał, oprócz tego jednak znajdował się Papież Sylwester

Po Gregorym nastąpił Leo IX któremu Cesarz ustąpił Benewentu za daninę którą Papieżom Henryk II płacił.

Po śmierci Henryka obranym został Konrad i Lotar. Za Lotarem byli wszyscy za Konradem zaś tylko jeden lecz który wielce powagą swą dolerzywał tym zaś był S. Bernard Opowiadacz i zachęciciel Jedney Krucyaty, iako niżey.—

~~Z Anakletem~~ Do tych zamieszek przyczyniło się nowe zwyczajny obrania dwóch papieżów z których byli Anaklet i Innocenty 2. Stronę Innocentego II trzymał Henryk król Angielski i Ludwik młody król Francuzki, Anaklet zaś Xiążę Sycylijski; udało się zrazu Anakletowi iż przy pomocy Xięcia Sycylijskiego dostał się do Rzymu, Innocenty zaś do Francyi uciekać musiał gdzie mu król Francuzki konia trzymał, atoli Innocenty później górę otrzymał.— Papieże w czasie tych przez swą politykę mocno władzie niektórem zawładzali kraiami, zobaczemy później że im do tego najwięcey krucyaty dopomogły teraz zaś naybardziey przez legatów swoich władali którzy gdzie tylko się znaydowali największą władzę duchowną wypełniali; gdzie zaś nie mogli ich legaci bydź ich panowie nadawali królom prawo legackie iak np w Sycylii. Przez tego mieszali się i rozdawali kraie tak teraz postąpili sobie z Korsyką i Sardynią iak dawniey z Neapolem względem Normanów — Za Innocentego 2go wyszedł Dekret, którym pozwolono monarchom karę śmierci wypełniać na swych poddanych. Uzurpacye coraz większe stanu duchownego zaczęto naocznie otwierać oczy Świeckim, wiele powstało kacerzów przeciw tym bezprawiom pomiędzy którymi sławny Arno de Brescia ‡

‡ za iego podmuszczeniem lud Rzymski pobudzony przywrócił sobie dawny rząd ustanowił konsulat i trybunów

Otóż tegoż samego czasu wszczęła się pierwsza Krucyata. Powody iey i ‡ wędrówek były: Chęć odmienienia siedliska. Niekiedy wielkie [illegible] ku Turkom. Szlachta bezczynna szukaiąca zatrudnienia. Długi zebrany Sobór tym końcem w Placencyi nic nie ustanowił dopiero w Klairmont uchwalono Krucyatę. Dowódcą iey i bohatyrem był Piotr i Godefrid Niemiec.— R 1099 pod przewodztwem Godfryda wzięto Jerozolimę. Otóż tego czasu 3 zakony powstały Hospitalierów, Templaryuszów, i S Jana, czyli Maltańscy.

‡ Wędrowali bowiem we wody iey i [illegible] wielkanocy Barbarzyńskich dla tego największy [illegible] mieli i nikt nie pilnował granic, a zatym wolne przeyście wszędzie znaydowano.

Panował w ten czas Komnen Alexy w Konstantynopolu. — Druga Krucyata pod dowództwem Konrada i Ludwika Młodego zaś mająca Apostołem Bernarda S. Ludwika młodego wywiodła na tę wyprawę chęć i pokuta zmazania grzechu za mord popełniony w Vitry; Eleonora zaś żona jego która ciekawa Turków była widzieć i których się pewniey bardziey niż Chrześcianie spodziewali udała się także z nim. Obay monarchowie mieli do 70,000 kawaleryi narodowey (Gens d'armes.) Zawiedzenie Turków takowe być im pewnie było przyczyną iż Turcy na drobne kolektwa byli podzieleni, lecz brakowało na harnaszu i na żywności. Skończyła się zaś ta krucyata 1146.

Tymczasem wstąpił na tron wprzey iuż za Konrada Baletana [?] kędzierzawego wspomniany Fryderyk Rudobrody. Włochy się buntuią i domagaią się trzymanie były z pod ciężkiego Papieskiego uwolnić i za koronacyą zapłacił. Papież Adryan 3ci przybywa do obozu Cesarskiego który mu strzemię u konia trzyma, lecz Cesarz wymaga na nim 1 wzięcie sabrayi Kościoła II: do czeby Beneficya (1156) nie nazywały się Lennościami tylko dobrodziey stwami, sprzeczka który był panem świata trwała pomiędzy Cesarzami i Canonistami. — Włochy powtórnie się buntuią Cesarz przychodzi dobywa i burzy Medyolan a miesca to solą posypie 1162. Lecz zwiększył Lombardczyk i zwiększył Werony tamecie dalsze iego czyny. Zbiły Fryderyk pod Komo przewagę woyny na lat 8 czyni z Rogerem zaś królem Sycylijskim na lat 6 Antypapę Kalixta 3 pokonał, i bierze po niejednokrotnie raz brane Papieżowi zapewnia — Cesarz który tyle zwane miał do czynienia we Włoszech a mało i lecz tem znaczył nie mógł wielkiey sity na trzecią Krucyatę zebrać. Tymczasem na Wschodzie powstali wielcy ludzie R. 1173 umarł ~~Saladyn~~ Nuraddyn, nastąpił potem Saladyn który Kalifat Bagdadu i Kairu wiednie potężny[?]. Bitwa iego z chrześcianami po którey tego Pana na wolność wypuścił Renoaud de Chatillon dla wiarołomnego przełamanego słowa śmiercią ukarał, zakończyła Państwo Jerozolimskie. — Ruszyli wreście na niego Fryderyk Barbarossa Henryk Plantagenet czyli Henryk 2gi i Filip August. Papież zaś Henrykiem Plantagenetem i Filipem zawarta którą przyczyną iż Filip

rozwiodłszy się z Eleonorą oddał jej posag składaiący się
zdwoch prowincyi te przyłączone do Normandyi dziedzictwa
iego wynosiły znaczną część królestwa Francuzkiego. Do tey
był Stefan w Anglii obrał następcą synn Plantagenę
ta którego lud bardzo kochał gdyż on oddał normandow
Panom nad dawnemi poddanemi: który panowinał. Arcybis
Kantebury Thomas Bekket zprostym dworzaninem prawie
rozkawszy księdzem przerobił się na kopyto księzkie, chciał
rządzić i dokuczał krolowi. Henryko na kongresie w klaren
don postanowił iż zaden Duchowny skarany od króla Angiel
skiego nie może się udawać do naywyższego Biskupa, zewlec
świeckom może duchowną rządzić. Odpisiał to Bekket lecz
wielu też do Henryki zmienił łaskawą na króla za co zabity
został. Poddał się potem pod władzę Papieżką, i był od
mnichów rozgami bity, i musiał do grobu S. Thomasa
pielgrzymkę odprawić. Synowie iego zawsze się buntowali
do czego ich Philipp august podnuszczał, gdyż Polityka kroli
Angielskiego wymagała by zawsze w zamięszaniu Anglię u
trzymywać. — Tak ledwy wybrano się na Świętą podroż
idli na Saladyna; około którego czasu grosz Saladynowy
nastąpił. W Konstantynopolu panował Izaac Anioł
po zabiciu Andronika który prawego następca Alexego
Kommena Alexego II zabił. Fryderyk dobył Jeon lecz
w rzece (Cydnus) takiż podobny go przypadek iak Alexa
dra zpotkał. Zapomnieli się wprzey nazywnić iż po śmier
Henryka Plantageneta nastąpił Rychard Lwie serce, zkto
rym podstąpił wspolnie Filip August pod Ptolomaidę
którą 3 lata dobywali. Powracaiąc Rychard lądem do bre
do stał się w niewolą księciu Austryackiemu maiącemu na
marę. ten go sprzedał Henrykowi Cezarowi który miał
prawo do Sycylii a którą posiadał Tankred syn naturalny
Po śmierci Tankreda Henryk opanował Sycylię, syn
wi Tankreda karał oczy wyłupić, i zkąd Sycylia do niemie
przyłączona była. Sprzedany Rychard okupił za 150,000 grzy
wien złota, i walcząc potem 1199 pod Limożem poległ.
Nie odważy będzie w tym miejscu czasu dadź krotki rys

mocniejszy wzięło w Europie monarchii.

Niemcy zaraz pod panowaniem domu Frankońskiego się zrzu-
cili władzy Cesarza. za Cesarzów z domu Saskiego czyli będących
(Ottonowie) urzędy lenne bardzo się wzmagały. Ku poprawie więc
tego bezprawia wynoszą szczególnie stan duchowny, lecz i ci często za Cesa-
rzy Księża do partyi rządu przewodzili. Cesarz nic nie mógł
czynić bez Stanów. Baronowie dzierżeli sąd wyższy i niższy.
Ale za panowania Cesarzów z domu Szwabskiego wszystko nowy
postać wzięło gdyż dotąd rządzono się tylko Germanizmem teraz
zaś wprowadzono kodex Justyniana, i Cesarzowie dosyć samo-
władnie panowali przykładem tego jest Henryk Lew oddalony
od Korony. Przez żądanie zaś i uwzięcie wiele wolnych miast
Cesarskich (czyli Cesarstwo z Trybunami uczynił) osłabił bardzo
moc stanów.

Włochy kartkujemy tylko na wzmiankę dla tego iż osiadłszy
dawnych Rzymian ziemię czerne niejakieś światełko Littera-
tury dochowali. W Lombardyi wtenczas było wiele Panów
Papież Cesarz tytuły wyższe i wiele krzyżowej pośród tych porządków
których Genueńczyków pierwszeństwo trzymała.

Hiszpania Zostawiliśmy Hiszpanią w połowie [illegible] Wielu
zdobytą przez Saracenów, teraz z tą tylko odmianą iż co przedtem
Chrześcianie byli skłonni do podbijania swoich na drobne
królestwa teraz przeciwnie Saraceni. Za Alfonsa żył sławny
Cyd, 1085 który Toledo na Saracenach zdobył. Alfonsa
[illegible] wielkim narzucając wiele on nie zasłużył na to nawi-
[illegible] albowiem splamił swą sławę prześladowaniem swego
dobroczyńcy Cyda i ustąpieniem brata swego królestwa.
W Aragonii i Nawarze panował Alfons Wojowniczy 1118
który Saragossę zdobył, ale potem zbity od Saracenów. Po jego
śmierci podzielona była Nawara i Aragonia które dopiero
Alfons 8mo złączył i wziął imię Cesarza. Dotąd Portugalia
tylko pod nazwą [illegible] hrabstwa była znana dopiero Alfons
z Henryków przyjął tytuł króla. Papież mu go zapewnił z zastrzeżeniem
że królestwo będzie lennym. 1204. Piotr II sam powrócił jego
o koronę prosił. — Chrześcianie więc mieli królestwa Leonu i Ka-
stylii, Nawary i Aragonii i Portugalii.

Epoka 5ta Zaburzenia i domowe i Woyny w Polszcze z przyczyny ubiegania się do tronu Krakowskiego wszystkich dzielnic aż do Bezkrólewia 1. — Wzrost Papieżów, Innocenty 11. Fryderyk III. koniec Krakowa przed Ludwikiem 1. Odbierana 12 aż do Korony Polskiej 13. Wieku.

Powiedzieliśmy w przeszłey Epoce iż Kazimierz Sprawiedliwy przyniósł uwolnić polaków od ciemna Mieczysława Starego. Który będąc z pokrewniony z Niemcami starał się u nich o pomoc. Tym czasem Otton syn jego nay starszy buntuie się a Wielko polska poddaie się Kazimierzowi lecz Kazimierz tylko Gniezno sobie zostawiwszy resztę oddał Ottonowi. — Częste przeciwko szlachty podobnie uwolnił z turnieju, sturalow zgraia nieszczęsney lud biedy Kazimierz Leszek powinności między Szlachcicami ochotnem obrzeski naznaczył zjazd w Łęczycy. Tym czasem Mieczysław stary poiednawszy się z synem Ottonem znowu zaczął maiestatu podbierać Fryderyka 1 ale przecie nie nie wskórał. Tym czasem Kaźmierz otulił Mieczysława Xiężęcia Halickiego a wezwali na tron Włodzimierza brata iego, który Romana syna mieczysława a wychowańca Kazimierza 11 wygnał do Węgier. Bella III król Węgierski zamiast dania mu swey pomocy osadził na tronie Andrzeia syna swego (1185) a Kazimierz dla uchwały wyprawy na woynę sam się zabił. Gdy zaś Włodzimierz wielkiery z Węgier uciekał — nietk zacząć kuś napadać udał się sam Kazimierz a ci z tey pomocą rzecz, jeszcze iuż był niezyje przybył do Mieczysława rzezanemu, iż iuż był niezyje przybył do stary Mieczysław sprzeciwiać ich iuż był Pełka: Hetman brat iego krakowa: który otrzymał, tylko Biskup Pełka: Hetman brat iego zamek przed nim zamknęli, aż też Kazimierz dowiedziawszy się o sprawiedliwie przyjechał do krakowa który natychmiast wyparł Mieczysława R. 1193. Kultat szpieli morze którego granice Polski od wszystkich Saty. Niedługo potem umarł ~~[illegible]~~ usidlony iak mówią trunkiem mito synom.

Dla małoletności Leszka białego syna Kazimierza przydano mu za opiekunów Matkę Helenę: dwoich Pełków chcąc iż przesto od Mieczysława rebelizacyi który znowu się udzierał do Polski lecz i teraz bez rozlewu krwi nie obeszło się r. 1199 bitwa pod Mozgawą wzrastła wiele krwi kosztowała małopolanów. Lecz stary i obłudny dziadyga dopiął fortelem tego iż mu Helena ustąpiła krakowa, lecz obietnic nie dotrzymaie zapełnioszy zbrodni przez Pełkę. Helena zamiast wdzięczności powzięła dany żal do Pełki i tak on biedy wygnany udał się do Mieczysława otworzył mu tron którem on też

aż do śmierci posiadał. — Obray ponim syn jego Władysław Laskonogi niedługo panował gdyż duchowieństwu się nie podobał, i Hołdownicy Polscy owego jego słabości zaufali się z pod rządów Polskich uwolnić. Rusini Kolomana Księcia na Haliczu Leszko pobiwszy powtórnie onym odziedziczył. —

Po wstąpieniu na tron zaślubił córkę swoię Salomeę Kolomanowi Królewiczowi Węgierskiemu a Księciu na Haliczu, lecz gdy ten bardzo zaczął do Łacińskiego obrzędu nawracać zbuntowani Rusini wzięli w niewolę Salomeę i Kolomana, potem uwolniony zwierzchności oddał pań-stwo. — Konrad Książę Mazowiecki dał szlachcie Krzyżakom miejsce na potłumienie od Prusaków, za sprawą Jana Czapli prałata Płockiego. Gdy Prusacy coraz bardziej napadali. Mazowsze doradził Konradowi Chrystyan Biskup Pruski ustanowić na nich Krzyżaków jaki wojowali Inflanty r 1167 przez Meinharda odkryto — W Wielkopolsce Władysław Laskonogi zawsze z Odonicem synem synowcem toczył się podobnież ustawiczne Woyny wszczynał, tylko na Szląsku prócz spokojnie było. — Lecz i tam byłoby przyszło do niespokojności gdyby Jadwiga S. matka swego nie była wstrzymywała od starania się o koronę Polską Gryfowie (za inspiracją od Leszka za niedotrzymanie planu przeciw Prusakom skarani) pobudzili do tego. — Zawrzało zabity 1228 wszczęcie od Świętopełka i Odonica.

Podobnież za małoletności Leszka i za małoletności Władysława V działo się ponieważ Henryk I Brodaty i Konrad Książę Mazowiecki kłócili się o jego opiekę naprzemian dwa razy uzyszczył i zerwał opiekun. Gdy kiedyś w Polsce twoim Władysław z matką uciekł z klasztoru Sieciechowskiego gdzie był więzionym uciekł do Szląska gdzie Henryk Brodaty objął powtórnie swe panowanie. — Tymczasem Tatary natarli na Połowców także i z ciągu swych nieprzyjaciół Rusinów pomocy szukać musieli lecz i ci nad rzeką Kalką zwyciężeni. Daniel zaś który to uboleniem im się opie-rał, lecz 1241. przewiódł Batucha Dniepr, postawiwszy Baydara na Polską zrabował Sandomierz i udał się aż pod Kraków. Włodzimierz Wojewoda Krakowski pobił ich oddział pod Tursk to pobudziło Polaków do wypadu im bitwy pod Chmielnikiem lecz przegrana ta bitwa otworzyła im drogę do Krakowa. Powracającym od Wrocławia zawiódł drogę Henryk Książę Wrocławski pod Legnicą lecz i ten przegrał. Gdy wszystko wypadało miałby do Węgier Bolesław tam uszedł Polacy obrali sobie Panem Bolesława Wstydliwego, lecz za powrotem Bolesława wszystko dobre przyszło 1260. Pawłowie Tatary zniszczyli Jadwingowie wygnieceni za panowania Władysławy pierwsze — 1264

Gryfowie Odrowążowie —

Władysława Wstydliwego zaś stary Biskup krakowski Paweł który uskarżonie bunty czynił. Za jego namową się liczna szlachta ciągnęła do Opola na obranie Władysława I Xięcia Opolskiego królem, ale od panującego zaś Bolesława pod Bogucinem napadnięci i zbici. — księgi Solne.

Leszek po przyłączeniu dzielnicy swojej do Mały Polskiej cokolwiek miał więcej w panowaniu mocy nad sobą 1287 nowy najazd Tatarów Bezdzietnie umarły Leszek czarny wielkie zamieszanie uczynił był w Polszcze. Naprzód obrano Bolesława Xiążęcia mazowieckiego na Płocku krakowianie zaś gdzie wiele Niemców było Henryka Wrocławskiego który potwierdził wszystkie punkta szlacheckie a które za rząd Pactorum Conventorum mogą poczytać. — Lecz niedługo panował gdyż Łokietek Xiąże Sieradzki oderwał się z pretensyami 1290. zbił Szlązaków pod Krakowem, lecz nadeszły nowe hufce Szlązaków pod dowództwem Henryka V otyłego i wypędzone do miasta zostały, ledwie do Franciszkanów uciekły Łokietek i po murze spuszczany uciekł.

Tymczasem Wacław Król Czeski przez sfałszowany Testament od Xiężny Gryfiny żony Leszka czarnego i za pomocą Tobiasza Biskupa otrzymał tron — Nakoniec syn nieszczęśliwie zatorzył lecz obaczy 1295; Przemysław Xiąże Wielkopolski, królem, lecz zabity w Rogoźnie koronowany od Margrabiów Brandeburskich.

Tymczasem nastały skutki Innocentego 3 przewodnictwa Grzegorza, gdzie tenże pomimo swej powagi i surowości miał jednak szwank przeciwników chociaż przynajmniej wraz z ukaranym Henrykiem i więcej synie — Po Henryku 6, miał nastąpić syn jego ale że Papieżowi ogromnem Państwem dolegało i Sycylii uchodziło groźbą, więc namówił Arcybiskupa Kolońskiego który obrał cesarzem Bertolda ale ten przedał za 15,000 grzywien złota koronę Filipowi Xiążęciu Frankońskiemu. Ten zostawszy stany wypadł im iż natychmiast Cesarza wystawił Państwo na ... wydali się pretensyami na jego wybór, jako opiekuna syna Henryka 6. Lecz i on niedługo panował. — W Anglii po Rychardzie zostało się dwóch synów Jan bez ziemi i Arthur. Za Arthurem była Francya, Jan jako Wasal królestwa Francuskiego zapozwany był przed Parów i nie stawiwszy się odebrano i konfiskowano mu Prowincye. Papież Innocenty wydaje dekret mówiąc iż on się do Polityki nie tylko

grzechów nie ma, a za ten wojna iest grzechem dla tego im zakazanie ięzy prowa=
dziu, ale by to ktoś nazywa we kopyta nakierować nie można! — Jan
nie słucha tego zakazu za co wyklęty, lecz poddawszy się potem Papież
zakazanie Filipowi zaniechać wojny, Filip nie słucha tego i pod
Bouvin 1212. Wygrywa bitwę pomimo posiłków Cesarza danych
Janowi. —— Do czwartey Krucyaty był apostołem Fulko
naygłówniejszym zaś Bohaterem iey Baldwin Xiążę Flandrii, który
wtey krucyacie Cesarzem Wschodnim obrany został, lecz które tylko
przy iego następcach przez lat 50 utrzymywało się. Izaak Anioł od
Alexego zrzucony udał się do Krzyżaków wspieraiąc [?] ... [illegible] wyorz=
nawięcey w Grecyi przyrzekaiąc że miał Greków z Łacinnikami złączyć
gdyby tylko pomoc otrzymali. Lecz Krzyżowcy sobie podbili i pozyski
zwlekali ich, i obrany naprzód Cesarzem, lecz nie długo panował gdy
Baldwina ogłoszono Cesarzem zaś Jan Laskaris† został cesarzem Trebi=
zondu maiącego wobec do 2 mil. —— Następnie trzy wdzięcznych [?]
słowne z tego okrucieństwa prześladowanie Albigensów we Francyi
na których prześladowanie Papież Krucyatę naznaczył. Albigensowie
mieszkali w Południowey Francyi, uchodzili oni pod różnemi nazwiskami
Katarów, Patagonów. Zadawali im szkaradności różne i męczenie
dzieci. R. 1198 Innocenty 3. ustanowił Inkwizycyą, posłał posłów Cy=
sterców na prześladowanie Albigensów z którymi się złączył.....
Ofiarą tey Wyprawy stał się Hrabia Tolozy naypotężnieyszy obrońca
zwyciężony który widział naprzód kray swóy spalony i zrabowany udał
się do Papieża z prośbą o rozgrzeszenie ~~[illegible]~~ grzechów których nie
popełnił, zdeymowano z niego grzechy sposobem iak i Henryka Plan=
tageneta który Bekketa zabił. —

Tymczasem zaś r. 1215 nastąpiła Konstytucya w Anglii od Jana usta=
nowiona którą wielką kartą zowią (a którą zaginiętą nie dawno odkryto)
wtenczas stanęło prawo habeas corpus — y Parlament Sejmy na
prowadzenie wiernie królowi wyznaczać zaczęto. — Papież zaś postanowił
Zakony Mendicantes; — Stanęła też Konwencya między Papieżem i Cesarzem
iż nikt nie może być razem Królem Sycylijskim i Cesarzem. Cesarz
zaś postanowił prawo iż chcący być do Szlachectwa przypuszczony
powinien przysięgać iż zabiiać ani monety robić nie będzie. Włochy
ustawnie się burzyły do takiego stopnia zwłaszcza iż nigdy sobą

† Xiążę krwi Cesarskiey Wschodniey

przyięły y sami między sobą którzy się mianeli. Ztąd powstały
dwie Partye Guelfów i Gibellinów. (Włochy — Sassoni) — Ale
ieżeli na Zachodzie zamieszanie było dosyć iesze wielkie na
Wschodzie gdzie od dawna Jeruzalem względem Saracenów rozkazywał.
Panowie tamteysi wydali powstałą córkę po Janie de Brienne
królu Jerozolim. dziś za Fryderyka 2go chcąc go przez to zaktuin
tym usilniey do obrony swey własności. Lecz że sparniał ~~dla~~
Zaborni zdrowia swoy uzięd od Papieża wyklęty. Jako li on
żednało odzyskał Betkem Jeruzalem i inne miasta przez
Traktat z Sułtanem Egiptu. Innocenty przeto burzliwie
Włochy lecz mu się nie udało. Ofiaruie więc Papież koronę Cesarską
Xiążęciu Arthow bratu Ludwika S. lecz ten zabronił mu iey przy-
iąć

Na Wschodzie wielkie Państwo Mogołów nie długo trwało, bo po śmierci
Gengiskana podzielone zostało na wiele części pomiędzy synów iego. —
Gengiskan nie tylko był zdobywcą ale i Prawodawców Tatarów
przepisał on im prawa które wszystkie cechę klimatu noszą
w którym żyli. "Ludy, mówi on, chrońcie się rozkoszy i przesta=
"wayćie na rzeczach pospolitych. nie szukaycie zysku osobistego,
"nie budujcie domów i nie włóczęniaycie się wcześnie abyście byli
"wolnemi do odmiany siedliska." — Mongolowie przeto tak
ostro się klimatu iako i prawami temi zaprawieni do boiu
napadli na Turków, przeciw którym oni tym byli czym Hunno=
wie względem Gotów. Poruszeni przeto Turcy Karazmińczycy ze=
swych siedlisk napadli na Jeruzalem r. 1244, i wzięli to
miasto wraz z innemi tak iż się iuż Chrześcianie tylko przy
Antyochii Tyrze i Ptolemaidzie pozostali. Niedługo potym
ruszyła sama królowa Węgierska na krucyatę, ponieważ Xsięża
tak rzewnie opisywać nędze Chrześcian w Palestynie opisane, i tak
powabnie zasługę Boską wystawić umieli iż nawet kilka tysięcy
dzieci na zdobycie Swiętey ziemi wybrało się. Nawet Pastuchów
do 100000 lecz ci nie maiąc dobrego wodza zamiast na zdobycie
Ziemi Swiętey udali się na Łotrostwo, tak iż na nich samych
potym karę użyć potrzeba było. Wreszcie r. 1270 skończyły
się Krucyaty pod Ludwikiem Swiętym. Puścił się ten boha=
tyr ze znaczną flotą i wylądował w Egipcie gdzie zdobył.

Damiettę, lecz potym przez wylew Nilu utraciwszy brata i wielką liczbę żołnierza sam wpadł w ręce Saracenów. Wykupiwszy się pojechał do Jeruzalem gdzie 3 lata przemieszkał a Państwem jego bardzo mądrze Blanka Kastylijska rządziła. Wkilka lat potym wylądował do Afryki mając nadzieję nawrócenia króla Mauritanii, lecz stan wielkiej poniosłszy stratę i widziawszy śmierć swego syna udał się na powrót do Francyi. Resztę życia przepędził spokojnie. Nawet dobrowolnie Kastylonii Aragonii ustąpił niechcąc z niemi wojny prowadzić. Ustąpił także wiele prowincyi Królowi Angielskiemu.

Epoka 6ta. Stan Polski polepsza się. Związki z Litwą do końca panowania Plemienia Piastów — do 1340. Władza Królestwa Potwierdzona we Francyi.

Po śmierci Przemysława króla wkrótce obrany powtórnie Władysław Łokietek, lecz rozpustne jego wojsko stawszy się uciążliwym obywatelom a najbardziej dla dóbr duchownych, ściągnęło na króla klątwę Biskupów. Uciekać tedy Łokietek z Polski musiał a potym powtórnie Wacława Czeskiego króla nazwano. — W niedługim pojednawszy Łokietek z tym, co to ich ścigał, umacniał się w koronie i uczynił się rządzić. Kiedy przeto Król Czeski umyślił syna swego na tronie Węgierskim umieścić i przezto swą moc oddalił przy byty Łokietek pod książąt obranym został, gdy Król Wacław ze zgryzoty ~~[illegible]~~ życie opuścił.

NB. Za Wacława najbardziej się krakowianie wzmogli w bogactwa — wniosł zwyczaj rachowania na Czeskie grosze.

Atoli nie bez trudności dostał korony Władysław i wielkiej pracy ponosić musiał chcąc się przy niej utrzymać. Najpierwsza była ta iż Henrykowi III Xiążęciu Głogowskiemu poddawszy się Wielkopolanie ozdoby królewskie wzajemnie strzegli by ich Władysławowi swej Koronacyi użyć nie mógł. Druga z familii Szwenców wezwawszy Margrabiów Brandeburskich wiele im wydatku narobiło. Podciągnęli się nawet pod Gdańsk Brandeburczycy, lecz wezwani na pomoc Krzyżacy odpędzili ich, atoli Gdańsk i prawie całe Pomeranię za koszta wojenne zatrzymali. Władysław nie dobrze jeszcze na tronie ubezpieczony wezwał pomocy Papieskiej, której się mu Krzyżacy nie zlękli. Ale kiedy po śmierci Xiążęcia Głogowskiego cała Wielka polska pod jego berło przeszła, gdy się zabezpieczył ze strony Litwy przez złączenie syna swego Kazimierza

z Anną Gedyminówną, (lubo natomiast Mazowsze i Szląsk uzię-
ciwszy Xiążęta Szląskie Czechom się prawem lennym poddały)
obydwu klęskę zadał niezostawnym Krzyżakom pod Płowcami
gdzie nay bardziey do zwycięstwa przyłożył się Szamotulski dawniey
od polski odpadły a teraz na stronę krzyżacką przeszły.
Następnie przeciąg czasu w którym Polska nayszczęśliwszą
była to jest Panowanie nie śmiertelne Kazimierza Wielkiego
którem bogactwami wzmacniając i ozdobami wszelkiego gatunku
napełnił Polskę przy poradzie Jaśka z Melsztyna. — Zachowany
Czarniey z strony Litwy i Węgier, zasłonił się i z strony Czech zapła=
ciwszy Janowi Królowi Czeskiem 20,000 kop groszy praskich przez
Trenczyński traktat 1335. za rzeczone się zrzeczenie Czechów
do Korony Polskiey. Zgodził się i z Krzyżakami którzy ziemię Po=
morską i Chełmińską zatrzymali a Dobrzyńską i Kujawy oddali.
Za zezwoleniem potem Stanów przyjął że Króla Ludwika
siostrzeńca swego Króla Węgierskiego nie bez nieszczęścia albo=
wiem też pierwsze warunki nazwane są na obiór Króla, pierwszy
był zaraz Paktorum Conventorum które potem szczególniey
przywiodły. Roku 1340 po śmierci Bolesława Xiążęcia Mazowieckiego
spadła Czerwona Ruś na Polskę. Tatary spustoszyli Polskę aż po
Wisłę. Wiślicka Polszcze się dostała. Za pomocą Ludwika nadtym
zdobył Wołyń. nadał miastu Lwow prawo Magdeburskie. Zaręczył
Cesarzowi Karolowi IV wnuczkę swą Elżbietę Xiężniczkę Pomorską.

Ludwik Król Węgierski następnie znowu nowe rany dla Oyczyzny
otworzył, sam tylko w Węgrzech siedział a rząd Elżbiecie
Matce dawney Królewie zostawił. R. 1374. Przywileje w Koszycach
włoszczyzn wydanem nadał szlachcie swych Koszyc. — Lecz prócz
tego iż oddał Wieluńską ziemię Władysławowi Xięciu Opolskie=
mu, a ziemię Dobrzyńską Kaźmierzowi Xięciu Szczecińskiemu
oderwał Ruś czerwoną od Polski. Udawszy się do Węgier wyzna=
czył Xięcia Opolskiego gubernatorem a gdy Polacy wysłali do
Węgier z Posełstwem iż sobie Opolczyka Królem nie chcieli przeto
trzech Gubernatorów wybrał Zawiszę Kurowskiego, Dobiesława jego Oyca,
i Sędziwoja. Znowu Litwini Szwedzkich napadli. Jan Luksemburski
złączył się z Xięciem Mazowieckim. Ludwik chciał swego zięcia na tronie

Polakiem Zygmunta Brandeburskiego uczteli i zwołał Seym w Krakowie Spiczkim 1378 leż Polacy nie zezwolili na to. Ruchowyst przeto Mazowiecce leż przy obleżeniu Odolanowa uwiadomiony o śmierci Ludwika uczedł z Polski.

Wielkie oręż Polskiey dla tego Zygmunta niechciała za Pana uznać i Domarata Generała Wielkopolskiego niegrzeczni rządu. Polacy potym zamyślali o wyborze Semowita Xiążęcia Mazowieckiego leż Elżbieta królowa ley iego sobie Polaków kazała wtrącić do więzienia Węgrów który Ruś od korony oderwaną Litwie sprzedali. Xiążę Semowit umyślił przybyłą Jadwigę do krakowa porwać leż porwano iego zamiar. Woyna ztąd otwarta bo Litwa pustoszyła Polskę bież Wielkopolska za Semowitem a Zygmunt Szonice zabował. Wreście uchodził Zygmunt do Węgier. Jadwiga koronowana w Październiku. 1384.

Od dawna była Szkocya rządzona od króla iednego ludu. Wilhelm ieden wnuk dostawszy się Henrykowi II był przymuszony uznać się korony Szkockiey, atoli Rychard zrzekł się tego, leż Edward po śmierci Alexandra 3 roku 1293 wymagał znowu przysięgę wierności na Baleolu. Ten widząc niezbliwym iarzmo Angielskie złączył się z Francyą. W tym marszałek ieden Angielski zabiia Normandskiego Normandczyky przeto mierząc się napadaią Anglią ztąd woyna i zpatto zenia. Filip zapozywa Edwarda I przed Parów, ale gdy nie stawa konfiskuie mu Prowincye Francuskie.

Roku 1296 wydana bulla <u>Laicos Clericis</u> zakazuie podatków płacić duchownym, mówiąc iż to przeciw woli Boskiey iest. Publikowana ta bulla znalazła wielkie sprzeciwianie się we Francyi wielkie ieszcze w Anglii gdzie niechętny Edward I, iż ponieważ „Duchowni zrzekli się od władzy Świeckiey uważaiąc tak „iż nawet podatków płacić niechcą dla tego też dla nich sprawiedliwości nie będzie„

Krol Francuski dał zgiełku uchronienie Kollonom utrzymując ich stronę Gibellinów za Cesarem. Którzy Elektorowie obrali Alberta ~~de Nassau~~ syna Rudolpha na miejsce ~~Alberta~~ de Nassau, którego potym Albert zabił. Papież rozkazał mu się stawić i wysłał legata do Filipa. Filip zwołuie Stany gdzie pierwszy raz i Stan trzeci

† Adolpha.

to iest wszelki był wyprowadzony. Wszystkie stany przez Duchownego zgodziły się na to że Papież nic niema do rozkazu w królestwie Francuzkim.

R. 1602. wyszła druga bulla zaczynaiąca się Unam Sanctam gdzie papież mówi iż tylko iedni Xięża maią moc rozkazywania albowiem iedna tylko moc Boska exystuie, inaczey zaś utrzymywać iest to toż samo wierzyć w i Manicheyzm. Później nieco postanowiono Jubileusz: oprócz tego czasu nie do Jeruzalem iuż pielgrzymki wwodzie były lecz do Rzymu.

Krol Filip nad zabraną Flandryą Albigensom przełożył Hrabiego de Senfort ortownika dawnego chytrego i złośliwego. Flandryierczycy biorą się do broni i roku 1302. pod Kontre prarorią Woysko Francuzkie. Po długim krwi rozlewie stanęta ugoda mocą którey Filip tylko sobie dwa miasta zatrzymał resztę zaś oddał synowi zmarłego Hrabi.

Za panowania cesarzów Szwabskich wszyscy hołdownicy cesarscy ciarzmo z siebie zrzucili tak iż się iuż tylko przy Szwabii cesarze pozostali: W tym to także czasie nastały kollegia Elektorów i Baronów. Władza Cesarska coraz więcey słabieć zaczynała od 12 iuż Wieku 3 Magnaci duchowni używali prawa Praetaxatum mocą którego obierali cesarza a Elektorowie dopiero go potwierdzali. Miasta Hanzeatyckie zaczęły się coraz bardziey wzmagać na których czele była Lubeka (1221) — Kiedy Dom Szwabski na Konradzie wyginął Rudolf Hrabia Habsburski który był Marszałkiem u Otokara Krola Czeskiego Cesarzem obranym został. — Za niego włoskie miasta zaczęły się [illegible] nabierały wolności i tak zaczęły do siebie przychodzić

Już przychodziemy do Epoki w którey powoli owe wielkie Państwo Maurów w Hiszpanii niknąć zaczęło. Sanches Krol Nawarry który się z córką Cesarza Marokańskiego żenić się przyiął nie otrzymawszy swego żądania złączył się z innemi Chrześciańskiemi Panami i pod Toledo na głowę Maurów porazili

Wróćmy się teraz do ówczesnych Włoch i daymy baczność na dzieie. Po śmierci Fryderyka 3. Innocenty Papież sprzedał wszystkie ~~króle~~stwa Neapolitańskiego królestwa i Sycylię królowi Angielskiemu

54

na resz syna iego Edmunda. Tę samą potym wyspę sprzedał Cesarzowi na rzecz syna iego Konrada Młodego który od swego opiekuna Menfroi otruty został. Potym panował Wilhelm Hrabia Holandyi który był od Fryzonów zabity. — Kiedy Menfroi koronować się kazał wtedy papież Alexander ofiarował koronę Sycylijską Ludwikowi Andegaweńskiemu i przeciw Menfroi Krucyatę ogłasza. Stanęła bitwa pod Beneventem gdzie 1267 Menfroi poległ. Konradin syn † przy pomocy Xięcia Austryackiego przy Sycylii utrzymać tęż od Klemensa IV wyklęty, dostał się potym za pomocą Gibellinów do Rzymu atoli tam przez dekret papieski 1270. ściętym został. ##

† młodszy Cesarza zmarłego

Epoka. 7ma. Jagiellońska. Wzrost swobód szlachty do Kazimierza IV. — Wielkie Odszczepieństwo na zachodzie. — Państwo Greckie od Turków zniszczone — Medyceuszowie — Ferdynand i Izabella. (1440.)

Złączenie się Polski z Litwą wielkie w ratym chrześciaństwie radości sprawiło jedni tylko Krzyżacy krzywym okiem na to patrzyli zwłaszcza z rozterków polski korzystać. Zaraz więc wpadli na Litwę pod pozorem wspomagania Jędrzeia Brata Królewskiego, atoli za pomocą Skirgiełły brata i Witolda stryja swego wszystko król dobrze usposobił. Na Litwie Chrześciaństwo zaszczepił i Skirgiełłę nad nią przełożył, ale Witold swoj rozgniewany wziął się do broni tedy się uspokoił gdy król Skirgiełłę złożył a iego Xięciem zrobił. Tymczasem udał się król na Xięcia Opolskiego rządzącego ziemi Wieluńskiej i Dobrzyńskiej iako też i holdu królom Polskim należącego się o którym iuż zapomniał po długim sprzeciwaniu się oddał ziemię Wieluńską a Dobrzyńską Opolczyk Krzyżakom oddał. Po śmierci Jadwigi i po powtórnym się króla ożenieniu. Z Krzyżakami którzy wielkiej Skirgiełło i Polski buntowali stanęła ugoda by ziemię Dobrzyńską za 50,000 złt. oddali Polakom a Żmudź zatrzymali, na tę przeto sumnę zebranie nakazał król Sejm a szlachta wprzód przedtym wielkim Seymem małe odprawiała Seymiki radząc o wielości swego Powiatku datków. Tedy chytry Krzyżacy nie maiąc dosyć na ziemi Żmudzkiej napadali polskę aż też r. 1410 pod Grunwaldem i Tannenbergiem, gdzie pierwszy raz Polacy armat użyli

w bitwie. Wszystko się poddało potym Polakom oprócz Malborga gdzie Reuss Plawen komenderował ofiarował on ustąpienie ziemi Pomorskiey Chełmińskiey i Michałowskiey lecz gdy król tego nie chciał owszem więcey się domagał przeto też nie bo prawie mało co dostał. nareszcie r. 1411 pokoy w Toruniu stanął. — król bierze od Zygmunta Hrabstwo Spiskie w zastaw. r. 1413. Seym Horodelski szczególniey zjednoczył Litwę z Polską przez nadanie wszystkich przywileiów szlachcie atoli z warunkiem tylko szlachcie obrządku Łacińskiego. 1421. król odmawia korony Czeskiey.

Władysław III. syn naystarszy Jagiełły nie więcey nad 10 lat maiąc r. 1434 koronowany, do czego mocno nayięcey Zbigniew Oleśnicki dopomógł. Tymczasem Spytek Melsztyński który się sprzeciwiał koronacyi Władysława III wniosł Zbigniewa byliby się i krzyżacy do tego przyłączyli lecz byli uciśnieni woynami przeciwko nie mogli tego uczynić. Władysław zostaie królem Węgierskim, lecz pod Warną r. 1444. zginął wtedy część młodzi koronney zginęła.

Śmierć Władysława III. długo była niewiadoma w Polszcze, ofiarowano koronę wreszcie bratu iego Kazimierzowi IV lecz gdy ten się ociągał myśleli obrać którego z Xiążąt Mazowieckich aż też r. 1447 Kazimierz koronowanym został. — Nie chce nigdy królem i Polakami panować gdyż król tylko swym Litwinom sprzyiał. Do tego przyłączyły się liczne naiazdy Tatarów których 1453 pod Trębowlą dobrze pobito. r. 1454. Prusy podczas zawieszenia się i odprawiania wesela z Elżbietą córką Cesarza Albrychta poddaią mu się w krakowie. R. 1466. kiedy krzyżacy uciśnieni długiemi woynami nie uczynią Polakom nie mogli zgodzić się wreszcie i chcieli z pomocą Pruss królowi zaprzysięgli, połowę zaś pod nazwiskiem Prusy królewskie do korony oddali, przez to i pomorze do polski się dostało. 1469. Nowy Podatek na seymie Piotrkowskim na woysko gdzie z każdego Powiatu po dwóch posłów przyięto. — królewicz Kazimierz obrany królem Węgierskim lecz 1472 zupełnie od Maciaia wypędzony. R. 1489. Zwycięstwo królewicza Albrychta nad Koperstynem.

(# #, do Epoki 6.) R. 1305. Nastąpiła sławna sprawa Templa=
ryuszów, zadawano im rozmayte zbrodnie i 59 ktorzy czy to zbrodni
czy do prawdy przyznali się do nich spalono a cały zakon skassowano.
Jednakże ci wszyscy przed śmiercią stale to wszystko odmawiali. Papież
na zgromadzeniu Wienskim wydał na nich takie ostry dekret lecz
potym zgromadzenie Salamanckie ogłosiło ich niewinnemi. Inaczej
że niektorzy z nich śmierci godnemi byli, lecz nigdy takiey kary
nie zasłużył zakon ten by cały śmiercią był karany. Zgoła
mowić można iż sprawa Templaryuszów z naywiększą surowością
prowadzona była gdyż nawet usprawiedliwić się im nie pozwolono.
Mistrz ich Jan Mollet został żywcem spalony.

R. 1309. dla ustawicznych rozruchów we Włoszech obrali sobie
papieże siedliskiem Awenion, albowiem Partya Gibellinow coraz się
bardziey wzmagała. To przeniesienie Papiezkiey stolicy było dla
obydwoch stron dogodne dla Papieża i kroła Filipa gdyż przez to
ustąpił mu Papież Annat. — We Włoszech nowe kłotnie się
wznęcły. Do Domu Estinga należała Ferrara lecz im się Veneto=
wie odebrali, papież wydał na nich bullę iednakże oni by nayrmniey
się tego nie zlękli dopiero pobici od kardynała Pellegrine porzucili
Ferrarę. — Roku 1307. Pamiętny Wybiciem się Szwaycarów na
wolność.

R. 1308. Nastąpił na tron cesarski Henryk Luxemburski —
Wznie między Gibellinami i Guelfami na nowo się rozpoczęły ponimo
tego że iuż przytłumionemi zostały. Cesarz chcąc korzystać z tego
ruszył pod Medyolan atoli nic mu się nie udało. Az go też Domi=
nikan pewny w hostyi otruł. — Sławny Dom Orsini następ=
puie po Kollonnow domie we Włoszech.

Wrocmy się teraz do Franzji ktorą nie w naylepszym zostawiemy stanie —
~~Ludwik~~ Bowiem krol Filip piękny na Finansierów Lombardów (Żydów)
w prawdzie dobre rozrządził okiem ale z szczerbkiem narodu gdyż monetę
fałszował stąd mu nadano imie Fałszerza. — W tym czasie nastało prawo
Salickie to iest mocą ktorego kobiety od tronu usunięte — Ludwik 10
nastąpił po Filipie pięknym, ten skazał Finansiera swego Marini
na śmierć radzącego mu czarnoxięstwo. Krol ten zniosł poddaństwo i przedawał

wszędy. Po nim nastąpił brat iego Filip II który żydów wypę=
dził zabrawszy tym sposobem ich maiątki. Szpitale trędo=
watych podobnie skassował chcąc zagarnąć ich fundusze. Zada=
wano żydom sporne zbrodnie, pomiędzy innemi iż chcieli przez za=
trucie wody całą Francyą zatruć.

Anglia w tym czasie także zakłócona była z przyczyny oddzierania
się iey ~~[illegible]~~ do Szkocyi. Edward 2. wszedł do Szkocyi lecz 1314
stracił bitwę iuż dawniey powszechnie nienawidzony z przyczyny iż
faworyt Spenser nim władał. Miał on żonę Izabellę francuzkę która
zakochawszy się w Mortimerze, ten zabił Edwarda II. i po nim
nastąpił pod imieniem Edwarda III.

Papież tym czasem Klemens II umiera a po iego śmierci Interre=
gnum Papiezkie przez 2 lata. Filip czwarty był francuski
gdy się to działo, ten przeto zamknął kardynałów na 40 dni
w konklawe by przez ten czas obrali papieża, nie zgodzili się
na wybor aż nakoniec kardynał Deuss z Kaon syn szewca
sam się Papieżem ogłosił. — r. 1238 J~~[illegible]~~an XXII ztoczony
a ~~okazy~~ Mikołay 5ᵗ który miał żonę i który zgnił w więzieniu
dokończył. Jan XXII dla tego był złożony i odsądzony, iako też za
heretyka poczytany że twierdził iż Bóg nie widzi duszy aż po sądzie
Ostatecznym.

(7 do Epoki 7.) Po śmierci Karola V. Filip Waleryusz lub Karol
VI nastąpił. W tym czasie królestwo Nawarry przeszło więc Joanny
córki Ludwika X która poszła za Hrabiego D'Evreux. Także w tym
wieku Filip zwycięstwo nad Flamandczykami pod Kassel odebrał.

Z strony od Edwarda III z strony Szkockiego Dawid Bruss udał się
do Flandryi gdzie go Filip Gubernatorem zrobił; rozgniewany
oto Edward III wydaie Francyi woynę i pod Kressy gdzie
pierwszy raz Angliey Armat używać zaczęli. Owoców tego świetnego
zwycięstwa nie mógł był Edward korzystać gdyż brakło żywności
iednak się woyna nie skończyła. Gdyż Hrabia Montfort pokłócił
się z Hrabią Deblois o Bretanią ieden z nich miał za sobą
Francyą drugi Anglią. Edward powtórnie wylądowawszy zaszedł aż
pod Paryż lecz się cofnął powtórnie. —

faworyt

Roku 1338 nastąpiła Sankcya Pragmatyczna między Cesa=rzem i Elektorami. mocą którego się [illegible] stanowiło Wybor Cesarza bez udawania się do tego papieża. Utrzymywać przeciwnie iest Crimen Laesae Majestatis. — Nawet zakazano się udawać z Papieżem! W czasie Interregnum Palatinus iest Interrex. Jednak Klemens VI przeciągnął Elektorów IV na swą stronę i dokazał że Karol Morawski pospolicie Xiężym Cesarzem zwany na królestwo obrany.

R. 1347. Bunt w Rzymie. Zapaleni Rzymianie pod dowództwem Rienza [illegible] chcą dawną Rzeczpospolitą przywrócić. Papież go potępił a szlachta prześladowała. Uciekaiąc on był złapany od Jana króla Czeskiego i posłany do Awenionu.

Tymczasem Robert Andegaweński dobrze neapolem rządził. Johanna wnuczka iego wydana była za Andrzeia Węgryna, bez ten dał się mnichom powodować. Otruła swego męża i poszła za Kuzyna swego. Ludwik król Węgierski i Polski idzie na nią która do Prowancyi uciekła i papieżowi Awignon za 80000# prze=daie powiadaiąc iednak iż ona z tych pieniędzy ani grosza nie oglądała. Ludwik atoli 1352 dla panuiącego powietrza wrócił się. Na uśmierze=nie tego powietrza powstała sekta pod nazwiskiem biczowników których Papież wyklął. Utrzymywali się w Polszcze do Stanisława Augusta na Rusi dotąd się utrzymuią.

Od czasów bitwy pod Crecy bardzo źle szły we Francyi Interessa Jan Walezyusz ieszcze był [illegible] od oyca gdyż ten nawet sposoby [illegible] przepisywał. Miał spor z Królem Nawarry i osadził go w [illegible], brat iego namawia króla Angielskiego do woyny a Jan 1335 zwołuie Parlament (który wówczas czasach był możny i dopiero za Ludwika 14 podupadł) przyrzekła nie wyciągać podatków bez zezwolenia iego, i że żadna proporcya bez trzeciego stanu nie będzie ustanowiona — Namówiony Henryk czarny król Angielski iako [illegible] powiedzieli, zwycięża Jana Roku 1348. — Niedługo potym nastąpił Karol mądry. Za iego panowania król Nawarry uwalnia się z więzienia i wielka liga przeciw niemu się koiarzy. Takowie buntuią się.

i nieprzyiaciele wymagaią na Królu podpisania pokoiu, który zaś od
Stanów odrzucony. Anglicy przeto powtóre w 100,000 wchodzą zabieraią
Bretanię, Poitiers, i inne prowincye, które do iednak prowincye
powróciły się potym do Francyi prócz Kale. Wkrótce pokoiu dał
syna swego lecz kiedy ten umarł sam wrócił na mieysce iego
pośredł. Za Panowania Karola Rycerz sławny Du Gueschin Breton-
czyk który się wsławił zwycięstwem nad Bretończykami. Nareszcie
Woyna przez Hrabie de Blois zaczęta skończona, lecz ponieważ wiele po-
zniewoła którzy w woysku się znaydowali ogołoconemi się przez
pokoy widzieli, narobiło się przeto wiele Awanturników i Korbo-
ników którzy wówczas pod imieniem Walendzynów uchodzili. Ci
nawet samego Króla pod Boance porazili. — Tymczasem
nowa Woyna z Nawarą znaleźć mogącego powodu się wszczyna. Piotr
1. Kastylicki Neron zaczął panowanie swoie od mordu kochanki
swego oyca. Henryk Franctamar brat iego naturalny udaie się
do Francyi o pomoc. Du Gueschin zebrał znaczną liczbę Medio-
lenczyków a ponieważ ci byli wklęci od Papieża powiódł przeto
wprzód ziemi do Rzymu gdzie Papież klątwę znieść musiał
i 100000 # zapłacił. Ale Xiąże Wallis znowu Piotra przywra-
ca, i bierze Franctamara i Du Gueschina, który iednak potym
uciekłszy Franctamara na tronie osadził.
Tenże sam Xiąże Wallis nałożył wielkie podatki na Prowincye
swe we Francyi Karol wymówił się za Wasalami swemi i woyna
się zaczyna w której to wszystko Anglicy prócz Kale utracaią. Po
Xiążęciu Wallis nastąpił Ryszard którego opiekunami York i Lan-
kaster, 1380 Karol umiera.

Cesarz Karol Tymczasem w Niemczech panował sławny przez słabość
Charakteru. Kiedy chciał do Włoch na koronacyą przyjechać tylko mu
Wiskontowie pod tym warunkiem to obiecali aby zmełł ex korte
przyiechał. Kupił od Papieża i Rzeszy Cesarstwo dla syna swego Wa-
cława. — 1356 nadała Bulla Złota zaczynaiąca się od przestęp po-
wan 7 * Grzechów, etc. o przepisach koronacyi etc. — Obrany
Wacław Cesarzem utracił resztę prowincyi włoskich zato złożony
od Elektorów 1400. Pomiędzy innemi rzeczami i to zarzucono że

* Sakramentów

niebawny na doskonałości Cesarskiej pozwolił psom przy sobie sypiać
że przystąpił do Soboru Bazylejskiego i ze Hussowi przyjąć obrym
wiary będzie. W Anglii Xiążę Glocester zbuntował się przeciw
Królowi ale życie postradał, szczęśliwszym był Xiążę Lankaster
gdy ten porwawszy Króla oddał go pod sąd Parlamentu a sam pod
imieniem Henryka IV panował. — W czasach tych potrzeb
ślepoty i przesądów używano we Francji Magii by Król nie szalał
a który to nic nie pomogło dwaj mnichy oskarżyli Xięcia Orleańskiego
iż on tę — Magię używał. Jan Sancke zabił Xięcia tego sam
potym od syna jego zabity. Zabobon był powszechny przy ślubach
używano czaru. Obchodzono święto Osłów w zielone świątki gdzie
Xiądz przy Ołtarzu kwyczał. Na Emaus Xiądz się upijał i nie
doręczności niby to w zachwyceniu gadał. Dnia 2 Maia nago
ludzi włóczyli i oblewali wodą. Kapłani utrzymywali nałożnice;
zgoła wielkie się beżbożności działy. Wzmacniać powstało
wielkie Państwo Ottomańskie pod Ottomanem, Orkhanem, Amuratem
I i II. Mahometem I i II. Wielka mnogość Turków uciśniona
od mogołów poczuwała się coraz bardziej ku Wschodowi stąd
znajomszemi się stawszy używani byli od Arabów do woyny
których oni potym sami zamordowali. — Orkhan jeden z Kalifów
Tureckich napadł na Tracyą i ożenił się z córką Kantakuzena
towarzysza Paleologa. Amurat I wymógł na Paleologu haracz i tenże
od 1370 ustanowił Janczarów. Bajazet syn jego już miał
zniszczyć Państwo Wschodnie. Albowiem nawet i cały Konstantynopol
nie należał do Cesarza. Genueńczykowie opanowali część miasta;
w drugiej części poduszczali Złotnicy. W natężonych punktach haraczu
zarzucał Bajazet Paleologowi zbrojną fortyfikacyą. Chciał to potem
odwetować cesarz bez 1396 pod Nikopolis zaszła okrutna bitwa
z Zygmuntem Sułtana, (w tey bitwie najwięcey się Śnieborzycki
popisał) i z oręż siem przeciw ostatnim natrafił Bajazet na Tamerlana
pod Ancyrą wrzeszczącego do 300,000 Turków padło, atoli to bynaymniey
ducha Turków nie osłabiło. Następca Bajazeta Amurat II, dobywał
już Carogrodu gdy się dowiedział o zbuntowanym bracie, przeto odstą=
pił. Tenże odebrał Genueńczykom Tessalonikę; i z Wołochami

woiował. Następca iego Mahomet przez obszernych zbiorów ks-
nył rozliczne wiadomości nauk i języków. Obległ Carogród
a gdy przez taranu floty przeprowadzić nie mógł, przez dwie
mile po lądzie przeprowadził ią. Po dobyciu Carogrodu zostawił
wszystko przy dawnym porządku, i za niego dopiero była druga
wa Grecia. Zdobył Albanią nad Scandenbergiem, i zamyślał
przez swoy aż do Włoch posunąć.

Po wypędzeniu od Karola VII. Anglików zaczęła znowu oddychać
Francya atoli syn iego Ludwik XI zbuntował się przeciw niem
Za panowania tego króla odebrano wiele przywileiów Uniwersi-
tetowi Paryzkiemu ponieważ iuż zaczynał sprzeciwiać się władzy.
On pierwszy postanowił dla siebie woysko regularne. Najwięk-
szym iego nieprzyjacielem był Ludwik Zuchwały, który
dwakroć Szwaycarów pobił lecz 1475 pod Morat przez tych
zrobiony zupełnie go rozproszył. Zostawił on iedynaczkę córkę
która była przymuszona iść za Maxymiliana Austryaka, od tą
Niderlandy z Austryą były związane.

W Anglii tymczasem okropne wypadki nastały. Dwie familie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
uławnie kray trapiły, Edwardowi 4 oddano rządy ~~[illegible]~~
odwróciwszy ~~[illegible]~~ Henryka. Małgorzata Andegaweńska żona
wdzięczna pani bierze się do broni i sama prowadzi woysko
po dwa razy zbita od Xiążęcia Warwik, lecz po dwóch znowu wy-
granych bitwach zwycięża i uwalnia męża z więzienia. Syn
Warwika zwycięża ią pod Foretom, lecz ona nie traci serca
zwycięża i znowu z Ludwikiem XI zwyciężona ukrywa się po lasach
gdzie napadniona od Zbóyców. — — lecz Małgorzatę po lasach
się tuła. Xiążę Warwik stara się o małżeństwo z Boną Sabaudzką
Edward żeni się z Wdową przez co znowu Warwik do
Małgorzaty przechodzi. Którego atoli pojmawszy Edward daie ię
policzek. Zabił także w winie syna Wallis. Xiążęcia Klarency
Po śmierci iego została żona z troyga dziećmi. Xiążę Glocester

nazywać się Yorkartami i sam państwo pod imieniem Ry-
charda III, obejmuje zabiwszy siostrzeńców. Atoli znowu od
Richmonda zwyciężony i tak po 30 latach woyny domowey
zgasł całkiem dom Plantagenetów.

Nadmieniliśmy wyżey że Karol VII znowu objął państwo tu powie-
dzieć przyczyny onego utraty. Henryk 5 doczekawszy się do błędów
chciał panować całą Frytus. Nayprzód zamyślał o uczynieniu reformy lecz
Prymas Paryzki wprowadza Anglików który iednak 1415 pod
Azincourt Francuzi liczniejsi dla ciasności miejsca są zbici. Hrabia
tymczasem Darmail złączywszy się z Delfinem opanowali rządy.
Anglicy korzystając z tego wchodzą do Paryża. Izabella matka Karola VII
i Henryka dobrego w Troies zaślubiając ~~Henryk~~ Karolowi VI Katarzynę
i wchodzą do Paryża. Uznano za króla nowo ukoronowanego monarchę
a o Karolu VII zapominając, który iednak za namową Agnieszki Sorel
bierze się do broni. Bitwa pod Wernel znowu go osłabia bez przyięcia
na iego stronę Księcia Orleańskiego i męstwo Dubois znowu go wzbrze-
piało. Bedford oblega Orleans, którego przez męstwo Johanny
d'Arc dziewicy zapalonej której chorągiew Oriflamme niosła
zapaliła woysko i miasto ocaliło. Francuzi potym wszystko odzy-
skali prócz Calais. tego przyczyną była zgodność we Francyi.
Anglicy zaś podzieleni na partye czerwoney i białey (Whit i Tories)
nie zgadzali się z sobą iako wyżey powiedzieli.

W tym czasie rzekł się Wacław korony Cesarskiey nastąpił Zygmunt I.
Stanisław Baltazar Korsa nastąpił na Papieża pod imieniem Grzego-
rza 13. Odszczepieństwo i Polityka u dworu Rzymskiego bardzo się
zepsuły. Na poskromienie odszczepieństw Papiezkich powstał Sobór
Pizański r. 1409. na którym mało co uradzono. Na Soborze Kon-
stanzeńskim 1414 był Cesarz przytomny z 23 Xiążętami, i tam
postanowiono że kiedy nie papieżów będą narodami zbierane. Usta-
nowiono że Koncylium iest nad papieża. Odsadziło to Koncylium
Jana 23 i karało go zamknąc w więzieniu. — W czasie tym znowu
3 Papieżów powstało których Koncylium odsadziło i tylko Marcina
5 Papieżem obrało. Na temże Koncylium Konstanzeńskim został

Dowódca Hussytów Jan Zyżka ślepy.

Po Zygmuncie nastąpił Albrecht 1434.

Jan Huss spalony. Jaż marzył Padewski i Jan z Gan[...] z Ludwikiem Bawarskim, przeciwny pisarzy, powiadali że Papieże nie ma[...] Viri loactivam. Potem Wiklef Doktor Oxfordzki naucza[...] że którzy powinni być ubogiemi, a Lojandi i jego uczniowie na[...] jego wszędzie roznosili.

Po Marcinie 5. nastąpił Klemens 7, który ogłosił królową Neapolitańską za Heretyczkę i oddał Państwo Durazzowi z tym warunkiem aby księstwa oddał Synowcowi jego brzmienem. Joanna nie jednak wszystkiej się przyswoiła sobie znowu następcę Ludwika Andegaweńskiego, lecz Durazzo był zwyciężcą i pytał się króla Węgierskiego, aby z nią zrobić? Lekarz się przeto doczemu mówiła iaki był koniec Joanny. Ludwik Andegaweński stracił Wojsko w Neapolu, a Durazzo utwierdziwszy się na tronie niedał księstwa Papieżowi. Papież przyjeżdża do Neapolu sam, Durazzo trzyma mu ucho u konia lecz po skończonej ceremonii wsadza Papieża do Więzienia, gdzie on wykliniał i Durazzo i kardynałów który mu też podróż radzili lecz to nic nie pomogło. — Po śmierci Ludwika obrali Węgry królem Maryą, lecz potym Durazzo był obrany, po śmierci jego obrali powtórnie Maryą a Wilhelm syn Durazza odebrał królestwo Neapolitańskie.

Za Karola VI króla francuskiego powstał r. 1382 stany pospolite Flamandzkich lecz pod Roebekiem zwyciężeni buntownicy. Karol VI na starości oszalał i tylko go kartami w jego chorobie zabawiano. Król Ryszard ożeniwszy się z Izabellą chciał ścisłe dawniej coraz bardziej wyświadczano iż Papieżka wmieszać. Uniwersytet zanikał. Szkoty. Kościół Galikański wyświadczał posłuszeństwo Papieżowi i r. 1424 trzeci Sobor Bazylejski był zwołany. Na niem Paleolog chce u Łacinów pomocy przeciwko Turkom przyjmuje uwagi nie na tym Zborze, potęczył kościół wschodni z Zachodnim lecz to się na nic nie przydało gdyż chociaż on chciał potęczenia prawo na to nie przyjął — Papież niekontent z Soboru Bazylejskiego zwołuje Zbor do Ferrara który mu pierwszeństwo nad koncylium przyznał. Na Soborze Bazylejskim zniesiono annaty. Kardynałów liczbę do 24 ograniczono i Sankcyą Pragmatyczną o Sukcessyą następców Karola VII. potwierdzono.

Jureśmy wprzey namienili że miasta włoskie niektóre na wolności się wybity, odtąd powstawać zaczęty. Atoli potym także owe rożne niesnaszki. Gwelfy i Gibelliny gorzey się nareszcie we Florencyi uiorzyłe. Obrano tam 2 sędziów z obcego rodu by ci lud sądzili i miasto to nareszcie rzeczpospolitą rządziło się. Po 10 latach już Florentczycy w całey Toskanii panowali atoli znowu Gulfy z Gibelinami się stoczą i 1282 szlachtę od rządu odrzucaią a powierzaią go kupcom i rzemieślnikom. Obrano także nad wszystkiem dowodzcę pod imieniem Gonfaloniera. Atoli niedługo szlachta przemogła i rozdzieliła się na 2 partye na czarnych i białych. Podali się nawet na czas iakiś Florentczycy Robertowi atoli nierad tego odzyskawszy wolność wzięli się do rzeczy. Atoli Florentczycy niemieli nic to ni dobra publicznego i r. 1262. Ustanowili 12 urzędników i 2 nad niemi

\#

Mäcenas, der du von den Königen, deinen Ahnen abstammst, o du mein Schutz und meine süße Zierde. Den einen ergötzt's im Spiel den Olympischen ~~Staub~~ Staub zu sammeln; die ~~Meta~~ aber mit vermeidenden Rädern ~~vermiedene~~ Meta, und die Siegespalme erhebt die Herren der Erde zu den Göttern. Jenen ergötzt's, wenn ihn die Menge der wankelmüthigen Quiriten durch dreyfache Ämter in die Höhe ~~hebt~~ bringt; diesen, denn sobald er in seinem Speicher verwahrt hat, was von den Libyschen Tennen ~~ausgefegt~~ gefegt wird, möchtest du auch mit Attalischen Schätzen nicht bewegen, daß er, ein furchtsamer Schiffer, auf einem Cyprischen Balken das Myrtoische Meer durchschiffen. Der, ~~den~~ mit Icarischen Fluthen kämpfenden Africus, ~~sich~~ fürchtende Kaufmann, lobt die Ruhe und Felder seines Städtchens, doch bald bessert er die zerschlagenen Schiffe, unbelehrt ~~nicht~~ Armuth zu ertragen. ~~Der~~ ~~nicht~~ einen findet sich wohl ~~einen~~ jemand

die den ~~[illegible]~~ väterlichen Fluren ~~[illegible]~~ selbst das bearbeiten gefallen findet

Epoka 8ma Kwitnący stan Polski od Jana Albrychta aż do Henryka Walezyusza. Krzysztof Kolomb. Lutra reforma. Karol 5ty. Powstanie prowincyi ziednoczonych. (do. 1575.)

Epoka 9ta Polska w ustawnych Woynach wielkich stawnych rzeczy od Henryka Walezyusza do Jana Kazimierza. Henryk IV. ulepsza stan Narodu. Poniżenie Domu Austryackiego przez Richelieu. Ludwik 14. Pokoy Westfalski.

---

liebt die mit altem Massikus angefüllten Becher auszuleeren, so wie auch einen Theil des Tages im Müßiggange zu zubringen, bald im Schatten des grünen Hagedorns, bald an der Quelle der Nymphen geheiligten Baches hingestreckt. Viele ergötzt das Lager, der Klang mit dem Horne vermischter der Trompeten, und den Müttern verhaßte Kriege. † Der zarten Gattin, bleibt sich der Jäger unter dem kalten freyen Himmel heraus, sobald seine treuen Hunde eine Hirschkuh erblicken, oder ein Marsischer Eber seine Netze durchbricht. Mich aber mischt unter die Götter † die Belohnung gelehrter Stirnen, der kühle Hayn und die leichten Tänze der Satyren mit den Nymphen, sondern mich vor dem Volke ab, wenn die Euterpe ihre Flöte, oder Polyhymnia ihr Lesbisches Barbiton mir nicht verweigert. Du aber wenn du mich unter die lyrischen Dichter wirst genommen haben, so werde ich mit der Stirn die Himmel berühren.

† Uneingedenk

Epheu